

Koncept
21. 12. 74

KOROŠKI

svižinar

GLASILO MEŽIŠKE DOLINE

Leto XXIV

Ravne na Koroškem, 25. januarja 1974

Št. 1

Bilanca občine in kraja,
izročanje oblasti
delovnim ljudem,
vez živih z mrtvimi
in Prežih,
ki ga nikoli
dosti ne poznamo

Gorska
pravljica

Doseženi uspehi - trden temelj nadaljnega razvoja

Iz razgovora s predsednikom SO Ravne na Koroškem Ivanom Strmčnikom

Naše občane ob prehodu iz starega v novo leto najbolj zanima, kaj smo lani dobrega naredili, kako smo gospodarili, kakšne uspehe smo dosegli in kaj nas je oviralo, da nismo bili še uspešnejši, pa seveda, kakšni so naši načrti v novem letu 1974. O tem smo povprašali našega predsednika občine tovariša Ivana Strmčnika, on pa je v razgovoru na kratko orisal stanje.

Osnovna ugotovitev je, da je bilo preteklo leto v ravenski občini gospodarsko uspešno in zadovoljivo. Zadane naloge so bile zvečinoma realizirane, nekatere pa smo celo presegle. Kljub težavam z energijo se je gospodarstvo razvijalo v skladu s sprejetimi izhodišči. V glavnem velja, da smo dosegali republiško poprečje.

Uspehi pa niso bili doseženi samo na gospodarskem, ampak tudi na samoupravnem področju. Tako sta se decembra združili Železarna Ravne in TRO, pa tudi ustanavljanje TOZD v občini je potekalo razmeroma zadovoljivo. Razvijanje vsebine TOZD pa bo ena od najvažnejših nalog v letošnjem letu, da bodo delavci prišli do pravic, ki jim jih zagotavlja nova ustava.

V družbenem življenju smo lani rasli bolj usklajeno, kot prejšnja leta. Ugotovljamo pa, da smo razbremenjevanje gospodarstva dosegli le na občinski ravni, medtem ko republika in zveza nista prispevali toliko, kot je bilo pričakovati na podlagi sprejetih resolucij. Indeks v treh kvartalnih znaša tako za občino na tem področju le 87,1, gospodarstvo pa je bilo kljub temu močnejše obremenjeno kot l. 1972. To bo treba v prihodnje spremeniti, da gospodarstvo ne bo ostajalo brez sredstev za nadaljnji razvoj.

Naložbe v gospodarstvu so bile lani večje kot l. 1972. Tako je železarna dokončala gradnjo tovarne industrijskih nožev, ki delno že obratuje. Končana je bila tudi investicija v TRO v obratu za proizvodnjo pil. Na Glančniku so dogradili halo za kovinsko predelavo, pri Instalaterju pa so začeli graditi nove delovne prostore, medtem ko se je Konfekcija Prevalje povečala kar za 50 odstotkov in temu ustrezno tudi zaposlila več žensk. Omeniti je treba tudi, da je v železarni začel delati računski center, ki je velikega pomena za vso regijo.

Na drugih področjih lahko ugotovljamo po vrsti naslednje:

pri šolstvu smo kljub težkemu položaju ob polletju izpolnili obveznosti do prosvetnih delavcev in tako delno izravnali njihov položaj s položajem delavcev v gospodarstvu. Zgrajena je bila osnovna šola v Javorju in adaptirana v Koprivni. Otroško varstvo je veliko pridobilo z novim vrtcem na Ravnah.

Kulturnikom se je z otvoritvijo novega likovnega salona na ravenskem gradu izpolnila dolgoletna želja.

Pri zdravstvu so bili doseženi določeni premiki znotraj Koroškega zdravstvenega doma, tudi sredstva za adaptacijo internege oddelka slovenjegrajske bolnišnice so se

zbirala v redu, naloga bližnje prihodnosti pa je ureditev ambulante na Prevaljah.

Na športnem področju je bilo danih v uporabo nekaj novih stez za TRIM, dograjene oziroma adaptirane pa so bile tudi

Ivan Strmčnik, predsednik skupščine občine Ravne na Koroškem

žičnice v Želici, na Prevaljah in na Ošvevu, za kar gre predvsem zahvala delavcem telesne kulture.

Čeprav s stanjem v naši trgovini še zmeraj nismo zadovoljni, pa smo vendar tudi tu dosegli napredek. Ravne so pridobile novo trgovino Elektrotehne, Merx v isti stavbi prostore za prodajo pohištva, Ljubljanska banka pa nove poslovne prostore. V Mežici je podjetje Koloniale zgradilo novo samopostrežno trgovino, ob njej je mesnica, hotel Peca pa je poleg postavil zelo ustrezen gostinski obrat. Mežica je dobila še trgovino obutve Žiri, Ravne pa Liletovo.

Dosežen je bil sporazum za gradnjo večje blagovne hiše na Ravnah. Strokovnjaki računajo, da bodo z njo vred trgovine v naši občini sposobne absorbirati kupno moč občanov. Doslej je namreč znašal let-

ni odliv v druge občine 4—5 milijonov starih dinarjev.

Svoj lokal je adaptiralo tudi gostišče Pod Uršljo, Peca iz Mežice pa pripravlja projekte za povečanje svojih hotelskih kapacitet.

Na področju kmetijstva je skupščina občine sprejela srednjeročni načrt razvoja. Z njim so dane realne možnosti za ustvarjanje tržnih viškov.

Pri stanovanjski gradnji je bil lani zastavljen program razvoja in dosežen sporazum o višini izločanja sredstev, formiran pa tudi solidarnostni sklad ter sprejeta izhodišča, kako pomagati zasebnikom pri gradnji. Tako lahko računamo, da bomo v občini do l. 1975 dobili 500—550 novih stanovanjskih enot družbene gradnje in 150—200 individualnih hiš.

S tem je ozko povezana komunalna dejavnost. Tu lahko izrazimo zadovoljstvo, da letos tudi v sušnem obdobju nikjer ni zmanjkalo pitne vode, kar je bilo vrsto let nazaj velik problem vseh krajev. Nadalje je bila v Črni kot prva v občini zgrajena čistilna naprava za boj proti onesnaževanju okolja. Na Ravnah je bil zgrajen glavni del toplovoda za ogrevanje naselja, tako da dimniki zunaj železarne v prihodnje ne bodo več onesnaževali zraka. Dograjena je bila cesta Prevalje—Leše, zastavljena pa delo na cesti Ravne—Reka. Adaptirana je bila cesta skozi Mežico in se torej program pri obnovi republiških cest na našem območju realizira.

Pereč problem naše občine je gotovo varstvo okolja, saj skupaj s Trbovljami v slovenskem merilu vodimo pri onesnaženosti. Železarna bo kmalu dala v pogon čistilno napravo, rudnik pa je tudi sprejel ustrezen program za čiščenje zraka. Razveseljivo je, da je bil izdan osnutek republiškega zakona o varstvu okolja, ki bo kmalu sprejet. Z njim bo varstvo okolja naloženo širši družbeni skupnosti, ne le delovnim organizacijam, ki povzročajo onesnaženje.

V letu 1974 bo ena od važnih nalog še naprej razbremenjevati gospodarstvo. Treba bo utrditi in razvijati TOZD, skrbeti za investicijska vlaganja in s tem v zvezi za odpiranje novih delovnih mest.

Če bomo dosegli take rezultate kot v letu 1973 ter z enako odgovornostjo vodili politiko za enakomerno rast na vseh področjih, bodo občani lahko zadovoljni. Seveda pa bo treba še dosti truda za realizacijo načrtov in mnogo prizadevanj, da bomo v največji možni meri uresničili izhodišča nove ustave in zakonodaje ter tako prenesli na neposrednega proizvajalca odločevanje o nadaljnjem razvoju občine.

Marjan Kolar

Krajevna skupnost Ravne

Krajevna skupnost je samoupravna organizacija, katere namen je, da uresničuje neposredno upravljanje in sodelovanje občanov na svojem območju v zadevah s področja komunalne dejavnosti, socialne politike, da skrbi za napredek kraja in za porast standarda občanov. Krajevno skupnost Ravne predstavljajo občani, ki so po svojem zboru izbrali 17-članski svet skup-

nosti. Ta zbira potrebe občanov ter programira dela, katera se naj v tekočem letu opravijo. Delovna skupnost krajevne skupnosti sestavlja kolektiv s 30 zaposlenimi, ki morajo opravljati razne naloge.

Svet in krajevna skupnost sta v l. 1973 delala na tem, da bi občane pritegnila k večji akciji za ureditev kraja. Toda občani se niso odzvali. Zato bo treba prek šole,

mladine ter hišnih svetov, katerih skoraj ni več, v letu 1974 precej več narediti. Pri svetu uspešno sodelujejo še razni odbori in komisije, kot npr. komisija za socialne zadeve, za oštevilčenje hiš, stanovanjska komisija, krajevni štab civilne zaščite, odbor SLO ter odbor sklada za družbeno dejavnost.

Poleg rednih del, ki jih krajevna skupnost izvaja kot npr. vzdrževanje vodovodnega omrežja, javnih cest, ulic, poti, odvažanje smeti, se je krajevna skupnost intenzivno borila za urejanje naselij, katera do sedaj še niso bila dokončno urejena, za asfaltiranje cestišč na južnem delu Čečovja, asfaltiranje tržnice, ceste do Wlodyga, do Zabukovca na Šancah, cesta od Kokala do Tomca ob Suhi, gledališka pot z vsemi odcepi, cesta Dobršek—vrh Javornika, odcep Grabner—Medvejšek, Gačnikova pot in asfaltiranje okolja stolpnice na Čečovju. Sodelovali so tudi pri urejevanju otroškega vrtca z dovodom vodovodnega omrežja in z napeljavo javne razsvetljave. Uredili so tudi letno kopaljšče, kar je velika pridobitev za občane, ter dovod tople vode. S tem se je tudi podaljšala sezona kopanja.

Krajevna skupnost je sodelovala tudi pri urejanju cest ter izdelala javno razsvetljavo na Janečah, na Naverškem vrhu in drugih naseljih. Sodelovali so tudi pri organizaciji toplovoda, tj. pri začetnih organizacijskih akcijah.

Pri Krajevni skupnosti Ravne smatrajo, da je bil uspeh na tem področju za Ravne velik, saj so bila vsa načrtovana dela, čeprav malo pozno, vendarle izvršena, ter so bili pritegnjeni k sofinanciranju. Tako je toplovodno omrežje speljano že do nove trgovine, gramoznice, zdravstvenega doma, kavarne, stolpnice ter trgovskega doma.

Dela so se izvajala prek občinskega komunalnega sklada. V običajnem merilu so že sodelovali pri urejevanju zelenic s finančnimi zmožnostmi.

Pri vseh teh delih pa je krajevna skupnost na vseh območjih sklicevala manjše zbere občanov ter na ta način pritegnila k sodelovanju občane na posameznih področjih.

Sredstva za ureditev vseh prej naštetih del, je krajevna skupnost zbrala od občanov ter delovnih organizacij, kjer so občani zaposleni. Treba pa je omeniti, da so imeli veliko razumevanje v našem največjem kolektivu železnarni, da pa pri drugih kolektivih ni takega odziva za posamezne akcije in potrebe, ki jih občani sprožijo.

Zelo uspešno je Krajevna skupnost ob sodelovanju Krajevnih organizacij (SZDL, ZB) izvršila ter pripravila krajevni praznik Ravne.

Zaradi omejitve električne energije, predvsem javne cestne razsvetljave, reklam in izložb, ni bilo mogoče izvršiti novejše okrasitve kraja.

Na svojem območju ima Krajevna skupnost tudi vaško skupnost Kotlje, ki je letos zelo zaživela in je zelo aktivna. Za njeno dejavnost ji je svet odmeril dotacijo 40.000 din.

Že v tem letu 1972, kakor tudi v predloži za leto 1973 je Krajevna skupnost sodelovala pri organiziranju ter odločitvi, da se končno uredi cesta Ravne—Strojna. S tem je dosegla, da je bil sprejet sklep občinskega cestnega sklada, da s 30.000 din začne najnujnejša dela pri rekonstrukciji

ceste, v ta namen so predstavniki Krajevne skupnosti imeli številne razgovore s predstavniki občinske skupščine in cestnega sklada. Bilo je odločeno, da pri rekonstrukciji ceste Ravne—Strojna nastopata občinski cestni sklad kot investitor, kot izvajalec pa Gradbeni obrat GG Slovenj Gradec.

Načrti za rekonstrukcijo ceste so bili že naročeni v letu 1972, vendar so bili izdelani šele v času počitnic. Načrti so predvidevali tako rekonstrukcijo, da z njimi ni bilo mogoče začeti zaradi premajhnega finančnega kritja. Kljub vsemu se je odločilo, da bi naj gozdni obrat čimprej začel z rekonstrukcijo ceste Ravne—Prosen, ter bi naj letos izvedel zemeljska dela.

Za leto 1974 je svet krajevne skupnosti zbral številne potrebe kraja, katere bo na zboru volivcev prikazal ter jih posredoval vsem delovnim organizacijam na svojem

območju z odločitvijo vseh, kakor tudi s finančnimi možnostmi za realizacijo najnujnejšega. Sem spada rekonstrukcija ceste Ravne—Strojna, dokončna ureditev asfaltiranja na Čečovju in v Gramoznici, ter dokončanje tržnice, nadaljevalna dela na toplovodnem ogrevanju mesta, dokončna ureditev cestišč na Janečah in Šancah, ter večja prizadevnost za lepši zunanji videz kraja.

Pri urejevanju kraja v starem delu mesta izredno izstopajo ter dajejo slab videz nekatere stavbe, ki bi jim bilo v letu 1974 treba najti lastnika, da jih dokončno uredi. Tiste pa, ki so nujno potrebne odstranitve, je treba čimprej porušiti.

Drobnih problemov je še in še in jih rešujejo kakor in kolikor morejo. Vse, kar se dela, se dela v želji za čim lepše življenje v naši ožji in širši skupnosti.

Cvetka Golob

Komunisti občine Ravne so pregledali svoje delo

20. decembra 1973 je bila na Ravnah seja občinske konference ZK, ki je na podlagi posredovanih podatkov razpravljala o svojem delu v zadnjih dveh letih, razrešila sedanji občinski komite ter izvolila novega. Pismeno poročilo o delu komiteja je obsegalo naslednja glavna področja:

- razvoj samoupravljanja,
- uresničevanje politike ZKS o socialnem razlikovanju,
- razvoj in struktura ZK v občini, ter oblike delovanja.

Ustanavljanje TOZD in razvijanje samoupravnih odnosov v njih je bila temeljna naloga komiteja in organizacij ZK. Rezultati mnogih sestankov in organizirane akcije so naslednji:

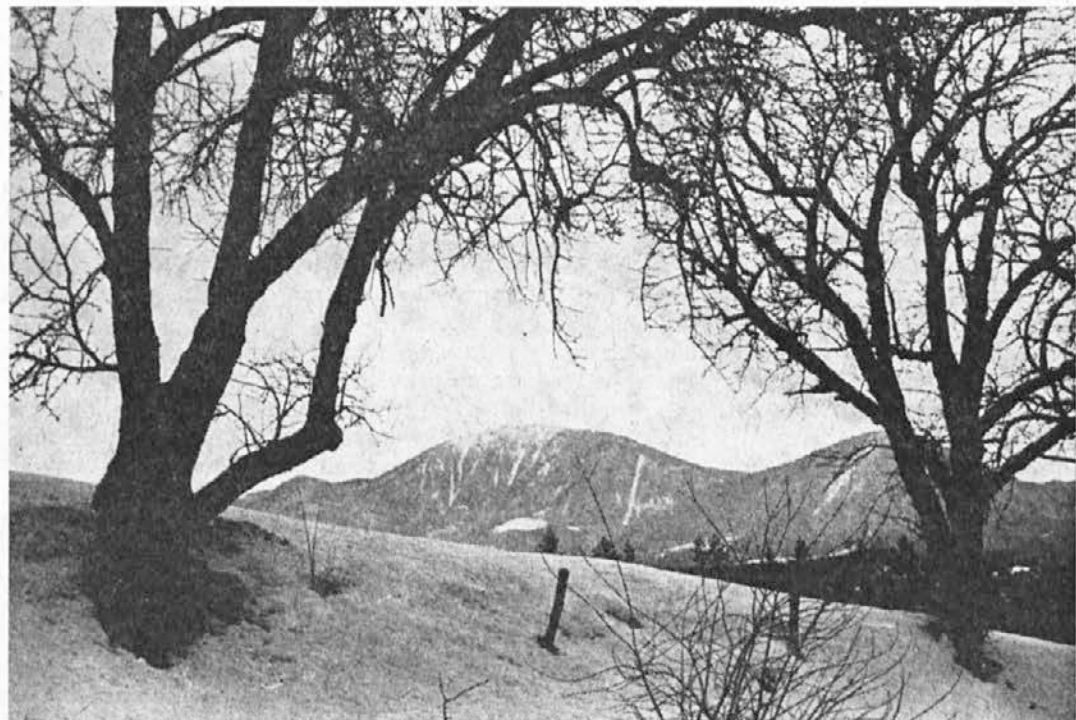
- po več TOZD imajo Železarna Ravne, Rudnik Mežica in Koroški zdravstveni dom,

— kot ena TOZD so se oblikovale TRO, Tovarna lesovine in lepenke, KZ Prevalje, Stavbenik, Peca, Mežica in Instalater ter večina dislociranih obratov, ki imajo sedeže podjetja zunaj občine,

— delovne organizacije na področju vzgoje, izobraževanja, socialnega zavarovanja, stanovanjskega gospodarstva, kulture in telesne kulture bodo svoj samoupravni položaj uredile v okviru samoupravnih interesnih skupnosti,

— v manjših dislociranih obratih in delovnih skupnostih, ki imajo manj kot deset zaposlenih, se še niso samoupravno organizirali.

Te rezultate je komite ocenil kot pozitivne. Ob njih pa je ugotovil tudi nekatere slabosti. Predvsem zborov delovnih ljudi ponekod še ne obravnavajo kot institucije neposrednega odločanja, pa tudi delegatov

Gora

Foto: F. Kamnik

še ne pojmujejo bistveno drugače kot prej člani delavskega sveta.

Vse te in še druge slabosti kažejo, da se bo treba v bodoče bolj poglobiti v vsebinska vprašanja nadaljnega razvoja samoupravljanja. Druga naloga bo zagotoviti vpliv delavcev na širša družbena vprašanja. To bo doseženo z razvojem delegatskega sistema. Vse to pa postavlja pred komuniste zahtevo, da mora družbeno ekonomsko in idejno politično usposabljanje prodrati do slehernega delavca. Novi samoupravni odnosi v družbi poglobljajo vlogo družbenopolitičnih organizacij, zato se bodo morale usposobiti za delo v novih pogojih.

Pri uresničevanju politike ZKS o socialnem razlikovanju je komite skupaj z občinskim sindikalnim svetom sprejel akcijski program, ki je zajel naslednja področja:

- načrtovanje socialnega razvoja,
- politika ZKS pri delitvi dohodka in osebnega dohodka,
- zaposlovanje,
- vzgoja in izobraževanje,
- razvoj osebne in splošne potrošnje,
- stanovanjska politika,
- družinske razsežnosti socialnih razlik,
- družbena samozaščita itn.

Pozitivni premiki kot rezultat izpolnjevanja tega programa so se odrazili predvsem v znižanih razmerjih med najvišjimi in najnižjimi osebnimi dohodki v delovnih organizacijah, ki so se od 1 : 7 znižala na 1 : 5,5 in manj. Izenačujejo se pogoji mladine, krepi pa se tudi socialni in ekonomski položaj kmetov po zaslugi TIS in občinske skupščine.

Komite se je pri uveljavljanju delavske kontrole zavzemal tudi za javnost osebnih dohodkov in drugih elementov gospodarjenja. V več kot 25 delovnih organizacijah že imajo organe delavske kontrole.

Po akciji komiteja in občinskega sindikalnega sveta smo pričali porastu stanovanjske gradnje, treba pa bo tu doseči še večje uspehe.

Komite je zastavil akcijo za hitrejši ekonomski in socialni razvoj občine. Pozornost je usmeril predvsem na integracijske procese v kovinsko predelovalni industriji, gradbeništvu, lesno predelovalni industriji, kmetijstvu itn. Nekateri rezultati se že kažejo, ni pa še v celoti prodrla zavest o nujnosti teh procesov. Komite je spodbujal izdelavo srednjeročnega razvojnega programa občine, podprl pa je tudi krepitev občinske uprave.

Posebno pozornost je komite prek svoje komisije posvečal kadrovske problematiki. Zavzemal se je za uveljavitev moralnih, političnih ter strokovnih kvalitet pri kadrovanju za vodilna mesta v delovnih organizacijah in občini. Pri tem vztraja na ustreznih vlogi družbenopolitičnih organizacij in na samoupravnosti kadrovske politike. Predvsem po pismu predsednika Tita se na tem področju kažejo vidni rezultati.

V l. 1972 je bila reorganizirana ZK v občini in izvedeno načelo proizvodne organiziranosti članov ZK. S tem se je povečala tudi akcijska sposobnost komunistov. Čeprav so bili na tem področju doseženi premiki in ustanovljene nove osnovne organizacije, bo treba nadaljevati z dejavnostjo, saj ponekod ob zadostnem številu zaposle-

nih v nekaterih delovnih organizacijah še ni organizacij ZK.

15. decembra 1973 je bilo v občini 823 članov ZK, od tega 124 žensk. Kar 63,7 odstotka vseh članov je delavcev (republiško poprečje znaša 47,7 odstotka). Po pismu tovariša Tita se je dejavnost zelo povečala, razvija pa se tudi naprej.

Organizacije so uspešno uresničevale sklepe in stališča občinskega komiteja. Uredile so svoje vrste ter dobile močan vpliv predvsem na kadrovske politiko v občini. Delo ZK je bilo torej zelo pestro, v prihodnje pa bo potrebna še večja dejavnost in enotnost.

Razprava je v iskrenih diskusijah številnih komunistov pokazala, kako jasno se zavedajo številnih, še nerešenih problemov pri izvajanju delavske kontrole, vloge zbora kolektivov, prehajanja izobraženih delavcev v uslužbenske vrste »med gospode« itn. Posebno pa se je izostrila polemika okrog hitre in cenene gradnje stanovanj za delavce.

Kaže, da še dolgo ne bo mogoče popraviti škode, ki je nastala v letih 1969—1971, ko zaradi pomanjkanja sredstev stanovanjske gradnje sploh ni bilo. V zadnjem letu

izostreni občutek za socialne krivice, zato seveda tembolj pokaže vrsto nepravilnosti. Ugotavljal in tudi objavljaj jih je aktiv komunistov — neposrednih proizvajalcev sproti, komite, pa tudi diskutanti ponovno.

Ob dejstvu, da predvsem na Javorniku pospešeno rastejo stanovanja, se je pokazala nadaljnja rešitev tega področja v kakršnikoli integraciji ali vsaj večjem sodelovanju koroških gradbenih podjetij, za kar so materialne možnosti. Bolj smotrno je zato vsaka takšna prizadevanja podpirati, kakor pavšalno in premalo argumentirano kritizirati.

Konferenca tudi ni mogla mimo bridkega dejstva o energetske krizi, ki so je najmanj krivi delavci, pa morajo vseeno nositi njene posledice. Prav tako je bilo resno opozorjeno na humaniziranje težkih delovnih mest v ravenski železarni, za katera že tako ni preprosto dobiti ustreznih delavcev, medtem ko se mladi sploh ne marajo šolati za garaške poklice.

Ob izraženem priznanju za uspešno in angažirano delo staremu komiteju je konferenca izvolila novi, 17-članski občinski komite, ki ga bo tudi v novi mandatni dobi vodil sekretar Ivan Žagar. M. K.

Planiranje dobrega sosredstva

Človek se kljub vsej svoji kompliciranosti danes ne zdi več nobena skrivnost. Izmerjen telesno in duševno, stehant, premikroskopiran ter zanketiran od sociologov, psihologov in zdravnikov, je predmet planov od takrat, ko mu starša začrtata datum rojstva, do takrat, ko dobi številko groba na mestnem pokopališču.

Ne bilo bi smiselno naštevati vse plane, ki ga v teku življenja zajemajo. Res pa je, da na nekatere lahko tudi sam nekoliko vpliva, na druge ne, medtem ko bi spet na nekatere lahko, pa se premalo zaveda njihovega pomena ali pa mu kot pomembni sploh niso predočeni.

Poprečen državljani se pač le delno zaveda npr. pomembnosti urbanističnih načrtov, čeprav v resnici določajo, kje in kako bo stanoval, kakšen zrak bo dihal, kako daleč bo imel v službo pa kje se bodo njegovi otroci igrali. Ker ni strokovnjak, zagotovo ne loči urbanističnega programa od urbanističnega načrta ter urbanističnega reda. Svet gleda z vidika svojih kratkoročnih potreb, nujnosti teh ali onih gradenj iz perspektive svojega okoliša, potreb po popravilih in izboljšavah obstoječega pa glede na to, koliko ga osebno prizadevajo.

Zato se lahko zgodi, da običajno sploh ne razpravlja o razgrnjenih načrtih novih stanovanjskih sosesk in o novih mestnih četrtih, v katerih bo morda preživel polovico življenja ali več, zagotovo pa niti približno tako organizirano in zares kot npr. o sprejemu raznih statutov, ki jih nenehni družbeni razvoj vendarle obsoja vnaprej na stalno dopolnjevanje in spreminjanje.

Če torej poprečni državljani tako malo uporablja svoje pravice na tem področju, ni torej nič čudnega, da je pri nas še precej malo čutiti sociološko plat urbanizma ali vsaj namige, naj bi se je bolj kot doslej zavedale razne komisije za dodeljevanje

stanovanj. Seveda ne gre za to, da strokovnjaki za urbanizem ne bi poznali razmeroma kratke zgodovine svoje stroke, ki je stara toliko, kolikor zgodovina industrije, zaradi katere so začela pospešeno rasti mesta. Zato vedo tudi, da se ljudje od nekdanj do danes, ki se priselijo iz vaških skupnosti v mesta, torej iz razmeroma starosvetnega okolja, v katerem ima vsak stike z vsakomer, v bloke, v katerih vladajo povsem drugačne navade, ne morejo hitro prilagoditi. Urbanisti to vedo, vendar ni njihova dolžnost poskrbeti za prilagoditev stanovalcev na novo okolje. To je delo za sociologe ali socialne delavce in psihologe, še raje pa za team takih strokovnjakov, ki bi študirali vplive in silnice novih sredin na ljudi, njihovo miselnost, navade in počutje. Vendar pri nas žal takšnih »stanovanjskih sociologov« še nimamo in zato nam marsikateri človeški problem, ki kdaj pa kdaj nekontrolirano udari na dan kot sestavina širokega kompleksa, ki mu pravimo socialno razlikovanje, ostane nepojasnen.

Če pa je sprememba načina življenja ob prihodu v mesto in razcep nekdanjih velikih vaških družin s po osmimi do desetimi otroki, na mestne s po dvema, tremi, osnovna téma za take sociologe, pa prihaja nova snov zanje tudi z vrsto in obliko stanovanjskih sosesk. Naj so tudi prišli iz istega vaškega okolja, pa so se eni naselili v »uniformiranih« blokkih, drugi pa v naseljih manjših hiš, se njihove navade in počutje nikakor ne bodo razvijale enakomerno.

Ko urbanist planira ta ali oni tip naselja ali soseske, s tem indirektno že določa bodočim stanovalcem poleg vsega drugega tudi »stil bivanja«. Kaže pa, da se mora danes ta dodatni, kvalitativni vidik zdeti drugotnega pomena ob močno izraženih potrebah družbe po čimprejšnjem velikem

številu stanovanj, torej ob kvantitativnem načelu.

Seveda pa izpolnjevanje le enega vidika še ne pomeni, da so s tem odpadli sociološki problemi. Kajti s tem niti ni razrešeno načelno vprašanje o tem, kateri tip naselja ima prednost pred drugim, še manj pa komunikacijske strukture prebivalcev npr. v velikih, »množičnih« stanovanjskih hišah, tako imenovani sosedski stiki.

Ko namreč uvajamo revolucionarne spremembe v sistemu samoupravljanja, ki zahtevajo precejšnje premike v miselnosti ljudi, še nismo utegnili prisluhniti trditvam sociologov, ki opazujejo ljudi v njihovem prostem času kot stanovalce ter pravijo, da vse prepogosto manjka v stanovanjskih enotah stikov med sosedi, ker se ljudje dostikrat zapirajo in izolirajo v svojih stanovanjih.

Ena od možnih razlag za taščno ravnanje se glasi, da je takšna osamitev samo reakcija ljudi na prisilne kontakte med vsakdanjim delom. Prisilni stik seveda ne pomeni nič drugega kot to, da si človek ne more izbirati tovarišev na delovnem mestu, ampak je mednje postavljen, pa če so mu všeč ali ne. Mojstra si lahko delavec pač prav tako malo izbira sam kot stanovalce v bloku.

Tu, v vsoti teh stanovanjskih vprašanj, pravijo sociologi, je ključ za razumevanje precejšnjega dela človekovega obnašanja in ravnanja, za razlago marsikdaj težko pojasnljivih izbruhov na delovnem mestu, sestanku ali drugje, skratka za vse tisto, čemur pravimo nevsakdanja, nenormirana dejanja. Če torej stanovanjskim družboslovcem vsaj delno verjamemo, potem je zdaj sicer res primarna naloga dati ljudem stanovanja, vendar pa tej zelo blizu tudi nujen odgovor na vprašanje: kakšna stanovanja, kje in s kom.

Naj nam bo to všeč ali ne, nekoč bomo morali priznati tudi takšna dejstva, saj pri tako od začetka do konca načrtovanemu človeku to področje ne bo smelo ostati na ravni naključij.

Marjan Kolar

IZ ŽELEZARSKEGA ZBORNIKA

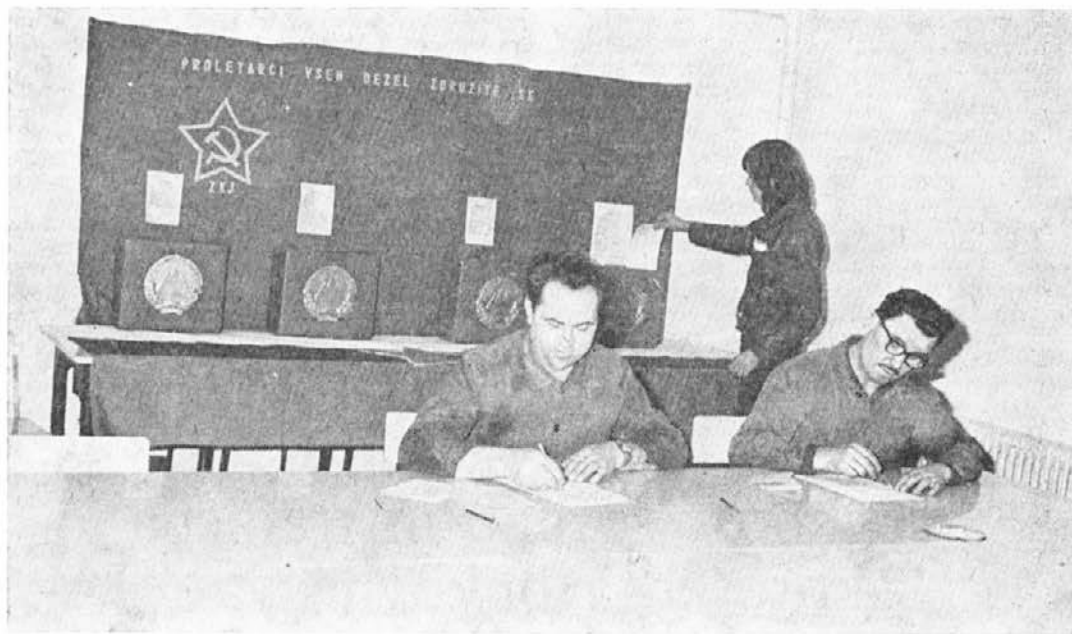
Franc Uranc

Lastnosti hitroreznih jekel in analiza vzdržnosti orodij

(Železarski zbornik, št. 3. 1973)

Sodobna hitrorezna jekla vsebujejo veliko več ogljika kot klasična in so poleg tega še bolj žilava. Tudi strgarski noži, ki obratujejo pri udarnih pogojih, prekinjavano delo, se zelo dobro obnesejo, če so izdelani iz visokoogljčnega jekla, le da morajo biti cepilni koti pod 20 stopinj.

S posebno analitično metodo se lahko določa obrabno obstojnost oziroma vzdržnost različnih orodij, če imamo na razpolago tri vrste podatkov: žilavost, trdoto in tri podatke o vzdržnosti določenega tipa orodij. Na podlagi znane vzdržnosti treh, štirih orodij iz jekla z znano trdoto in žilavostjo se lahko izriše krivulja relativne obrabne obstojnosti. Ta krivulja je rezultanta dveh komponent, to je trdote in žilavosti. V primeru, da imamo opravka z orodjem za delo v vročem ali z orodjem, ki se med delom ogreje zaradi hitrega re-

Delavsko odločanje

Foto: F. Kamnik

zanja, je treba orodjem, ki se med delom ogreje zaradi hitrosti rezanja, je treba tema dvema komponentama dodati še trdoto v vročem. Za dve hitroreznici jekli je prikazana sinteza krivulj obrabne obstojnosti. Postopek je zelo enostaven, saj se kar seštevajo krivulje trdote, žilavosti in trdote v vročem (relativni podatki), pomnožene vsaka z določenim faktorjem, ki se ugotovi na podlagi podatkov o dejanski vzdržnosti določenega tipa orodij z dano žilavostjo, trdoto ter približno trdoto v vročem.

Gregor Klančnik

Velik četrstoletni jubilej

Na pragu novega leta, 26. decembra lani, so člani našega osrednjega telesnokulturnega društva Fužinarja slavili svoj 25-letni jubilej. Redka je družbena organizacija, ki je od rojstva do svojega polnoletja napravila tako strmo pot napredovanja.

Ravne na Koroškem so kraj, ki se je po osvoboditvi pospešeno in organsko ubrano razvijal. Železarna je s svojo delovno skupnostjo vsa leta dajala utrip hitri rasti, sočasnemu napredovanju proizvodnih zmogljivosti in tehnologije, povečevanju znanja in sposobnosti, gradnji družbene ravnosti, stanovanjskih, prosvetnih, kulturnih, zdravstvenih in ne nazadnje telesnokulturnih objektov. Srečno izbran proizvodni program, uspelo investiranje, usklajen tehnološki postopek in organiziranost proizvodnje jo vključujejo ne le v najkvalitetnejšo in najdonosnejšo jugoslovansko železarno, temveč po svojih dimenzijah spada med pomembne evropske tovarne proizvodnje in predelave žlahtnih jekel.

Duh napredka železarne so delavci stalno prenašali v življenje kraja. In tako je s koreninami v tovarni leta 1948 pognalo v rast Športno društvo Fužinar.

Fužinar je od svoje ustanovitve vodil osnovno skrb za širjenje telesne kulture med mladino. Iz množičnosti je nastala tudi kvaliteta. Od kolektivnih iger z žogo — nogometa in odbojke — je rastele na področje individualnih športnih vrst smučanja, namiznega tenisa, kegljanja, lahke atletike in prišel je tudi dan za gojitev tekmovalnega plavanja.

Množičnost in vrhunski dosežki so v ŠD Fužinar ves čas bili v vzajemnosti. V tem je razlog vloge matice, ki jo je Fužinar prevzel v razvoju celotne telesne kulture kraja, pobudnika integralnosti športa, povezovanja šol, nastajanja šolskih društev in skupne gradnje velikih telesnokulturnih objektov.

Leta 1964 je bila za Fužinarja in celotno telesnokulturo kraja in občine Ravne na Ko-

rogem posebno pomembna prelomnica. Takrat je bil dograjen in dan v uporabo v državi edinstveni športni park z domom telesne kulture, zaprtimi in odprtimi prostori za gojitev široke palete zimskih in letnih športnih vrst; zaprti 25-m bazen pa je odprl pomemben list zgodovine uspehov in uveljavljanja koroške mladine. Se niti eno desetletje ni za nami in plavanje se je s svojo širino in predvsem z rekordi — osvojenimi državnimi in republiškimi prvenstvi — že povzpelo na vrh rang-liste telesno kulturnih vrst v celotni koroški regiji, s svojimi najmlajšimi tekmovalci pa tudi v republiški vrh. Bilanca 25-letnega dela je pokazala sadove pravilne politike naložb v objekte in ljudi. Člani Fužinarja so osvajali naslove državnih in republiških prvakov z imenom, ki priča pripadnosti, nosi slavo žlahtne proizvodnje, sposobnosti in uspešnosti Korošcev.

ŠD Fužinar se je uvrstil med najuspešnejša slovenska telesnokulturna društva, postal pojem v državi in izven naših meja. S svojo organizacijo, vzajemnim delom in požrtvovalnostjo funkcionarjev je dal prve koroške predstavnike v jugoslovansko reprezentanco na olimpijskih igrah in svetovnih prvenstvih. V plavanju, smučanju, namiznem tenisu, odbojki in kegljanju v moških in ženskih vrstah je postal velik, znan in slaven, krona pa mu je bila dana 23. novembra, ko je prejel največje republiško priznanje na področju telesne kulture — Bloudkovo nagrado. Eno desetletje je skrajni čas, ki v ciklusu zaradi razširjenja dimenzij zahteva nove investicijske posege za povečevanje zmogljivosti, prostora in naprav, in to sigurno velja tudi za telesno kulturo.

Ravne na Koroškem so v zadnjih desetih letih dobile nove dimenzije. Tovarna je svoje zmogljivosti povečala 4-krat, delovna skupnost pa s pridružitvijo TRO Prevalje presega 4300 ljudi. Pospešena stanovanjska izgradnja

ne bo popolna in optimalna, če vzporedno z njo ne bodo nastajali tudi drugi objekti družbene ravni. Ob tem, da se s prodorom mehanizacije in avtomatizacije fizično delo spodri, je skrb za telesno kulturo pogoj zdravja mladine in vsega človeštva. Bloudkova nagrada ne pomeni samo priznanja za preteklost, temveč predvsem vzpodbudo za prihodnost. Prepričani smo, da bo dala nov polet in strnila vrste požrtvovalnih delavcev, pa tudi dvignila samoupravno zavest in razumevanje tistih, ki ustvarjajo, odločajo in razporejajo razvoju potrebna sredstva. Na glas že kličejo gradnja nove, sodobne, z vsem šolstvom in drugo telesno kulturo integralno povezane telovadnice, kegljišče, 50-m plavalni bazen, no-

va rekreacijska in druga smučišča, čas pa mora prinesiti tudi ledeno ploščo za razvoj drsalnih športov.

Široko zasnovani in dolgoročni program ter razsodni vrstni red bodo omogočili optimalno rast in rentabilno izgradnjo. Delavci v temeljnih organizacijah železarn in v drugih delovnih organizacijah ter samoupravnih interesnih skupnostih se ne bodo zmotili, če bodo novim objektom telesne kulture dali zaslužen prednost. Ponosni smo lahko, da so pred 15-letji široko zasnovani objekti postali pretesen dom naše mladine. V tem je zagotovilo, da bodo tudi nove zgradbe in naprave dajale dodaten najkvalitetnejši kapital — zdrav duh v zdravem telesu.

Jože Koruza

Prežihov Voranc in tradicija koroškega bukovništva

Zasluzni koroški etnograf in preučevalec ljudskega pismenstva Fran Kotnik je v članku **Nekaj spominov na Prežihovega Voranca**, v katerem je prvi posvetil v Prežihov zadnji veliki pisateljski načrt, v snovanju romana **Pristrah**, zapisal tudi tale stavek: »Tako je nameraval naš najboljši bukovnik vplesti v roman svoje skromne prednike, ki jih je zelo spoštoval.«¹ Težo temu, na videz bežno navrženemu stavku, daje dejstvo, da ga je zapisal človek, ki je bil s pokojnim pisateljem dokaj tesno povezan, ne le kot daljni sorodnik in ožji rojak, ampak kot pomemben mentor mlademu pisateljskemu samouku Lovru Kuharju v nekem obdobju njegovih pisateljskih iskanj ter kot najdragocenejši informator zrelega in priznanega pisatelja Prežihovega Voranca pri njegovem zbiranju gradiva za roman o revolucionarnem letu 1848. Pri tem pa moramo upoštevati še to, da je bil Kotnik naš najboljši poznavalec in najbolj zaslužni raziskovalec koroškega bukovništva in da je to dragoceno tradicijo ustvarjalnih prizadevanj samoukih kmetov in obrtnikov pravzaprav on odkril slovenski kulturni javnosti in jo poimenoval z ustreznim izrazom iz domačega okolja.²

Citirana Kotnikova oznaka Prežihovega Voranca odpira dvoje vprašanj. Prvo bi se glasilo: ali res moremo in smemo uvrščati Prežihovega Voranca med koroške bukovnike, torej med nešolane ljudi iz ljudstva, ki so ob svojem kmetiškem ali obrtniškem poklicu čutili potrebo po ohranjanju in razširjanju pismenstva ali celo po literarnem oblikovanju? Pri Prežihu prihaja seveda v poštev le druga, ustvarjalna skupina. Zanimivo je, da Kotnik ni prišel do karakterizacije Prežiha kot bukovnika šele ob pisanju spominov nanj. Že v prvi dobi njunih literarnih stikov je povpraševal urednika Ljubljanskega Zvona Janka Šlebingerja: »Kaj pa naš moderni Drabosnjak — Kuhar? Sedaj mnogo čita na Dunaju.«³ Takrat še Kotnik ni uveljavil oznake bukovniki in se je ukvarjal predvsem z življenjem in delom Andreja Šusterja — Drabosnjaka. Čeprav vprašanje o Prežihu kot bukovniku ne bo predmet našega razpravljanja, velja le pibiti, da se o taki oznaki lahko razpravlja samo glede na pisateljevo prvo ustvarjalno obdobje, ko je živel še v domačem okolju kot kmetijski delavec in tesar, nikakor pa ne več potem, ko se je kot uradnik v Guštanju temu okolju po-

stopoma odtuževal,⁴ še manj pa v dobi, ko se je v slovenski javnosti uveljavil kot zrel besedni umetnik. Kotnik je očitno vseskozi gledal na Voranca s stališča, ki se mu je izoblikovalo v dobi njunih prvih tesnejših stikov in ga je podkrepljevalo njegovo strokovno zanimanje. Tako ga je ob Prežihovem pisateljskem vzponu v sam vrh slovenske literature veselilo predvsem, da je to dosegel koroški kmetijski samouk, pri tem pa je spregledal pisateljev duhovni in ustvarjalni razvoj, ki ga je že davno iztrgal iz okvirov, s katerimi zamejemo pomensko razsežnost oznake bukovništvo.

Mnogo zanimivejše in pomembnejše je drugo vprašanje, ki ga lahko izvajamo iz uvodno citiranega Kotnikovega stavka. Gre namreč za Prežihovo poznavanje tradicije koroškega bukovništva oziroma njenih najvidnejših predstavnikov, za Prežihov odnos do tega pojava in končno za morebitne pobude, ki jih je vsaj na začetku svoje pisateljske poti lahko črpal iz njega. Vprašanje ni povsem novo. Nakazali so ga že tu in tam preučevalci Prežihovega življenja in dela, posamezne osvetlitve so dane v opombah k Zbranemu delu.⁵ Kljub temu pa še obstaja potreba po celovitejši zastavitvi problema, z njo pa možnosti novih osvetlitev in trdnejših zaključkov.

— — —

Najprej poskušajmo smotrnejše osvetliti Prežihovo poznavanje Drabosnjaka in njegov odnos do tega najpomembnejšega koroškega bukovnika. Da se podamo najprej v to smer, nam narekuje že Kotnikova neposredna primerjava, ki smo jo citirali.

Če razmišljamo o tem, kje bi utegnil mladi Voranc najprej zvedeti za tega kmeta-pisatelja z oddaljenih Kostanj, ne moremo mimo koroškega političnega tednika Mir, ki je redno prihajal k Kuharjevim in ki ga je Vorančev oče vneto prebiral. Dasi Prežih vedno omenja Mir le kot očetovo berilo in nikjer ne zapiše, da bi tudi sam kdaj posegel po njem, lahko brez pridržkov domnevamo, da je časnik za očetom prebiral tudi on. Za to bi razen očetovega zgleda pričalo zlasti Vorančevo zgodnje zanimanje za družbeno dogajanje, v kateremu mu je v domači hiši nudil vpogled lahko le celovski tednik, pa tudi dejstvo, da je poskušal s pisateljskimi prvenci prodreti v javnosti najprej preko tega lista.⁶

V nekaj prvih številkah Mira leta 1906 je bila ponatisnjena Drabosnjakova obsežna gnomična pesnitev s štirikrat ponavljajočim se abecednim akrostihom **Svoevniji obace**.⁷ Za jezikovno priredbo teksta in za objavo je poskrbel koroški narodni oza-veščevalec in publicist Janko Maierhofer.⁸ Le-ta se je v prejšnjem letniku Mira vidneje ukvarjal s koroško zgodovino, zanimanje za Drabosnjaka in najdba njegove knjižnice pa sodi v dobo, ko je bil v letih 1903 do 1905 župnik na Kostanjah. Maierhoferjev primerno obsežni uvod v objavo Drabosnjakove pesnitve temelji na ljudskem izročilu o čudaškem kmetu-pesniku oziroma na anekdotah o njem. Mladega Voranca, ki je tedaj že sedmo leto obiskoval kotuljsko dvorazredno utrakvistično šolo in ki je že lahko spoznal, da mu je kljub nadarjenosti zaradi domačih razmer zaprta pot do višje izobrazbe, je utegnil v članku pritegniti predvsem odstavek, ki govori o Drabosnjakovem slovesu med ožji-imi rojaki in o načinu njegovega pesnikovanja:

»Stari možaki, ki si štejejo v veliko čast in zaslugo, če vedo na pamet še nekoliko 'rajmov starega Drabosnjaka', kaj radi pripovedujejo, kako je on pesnikoval. Če je na njivi oral, si je pripravil na vsak kraj brazde nekako stojalo, na katerem je imel pripet majhen listek ter pripravljeno črnilo in gosje pero. Zamišljeno je stopal za plugom in med vračevanjem si je hitro zabeležil novi stih. Motiti ga tedaj ni smel nihče, ter ga tudi ni bilo priklicati na noben način. Zoral pa je včasi vse narobe, zamujal čas počitka, južine itd.«⁹

Med takim povzemanjem humorno obarvanega ljudskega izročila pa se pojavljajo stavki resničnega spoštovanja do prizadevanj preprostega ustvarjalca:

»Čuditi pa se res moramo, kako je mogel čisto preprost kmet, ki je bil daleč od mesta v tihi samoti v zapuščenem gozdu, v tistih časih toliko pisati in spisovati knjige. Kako je pač prišel na misel, iskati si tiskarne, založnika?«¹⁰

Takšni stavki so na mladega Voranca lahko delovali močno vzpodbudno. Kmet, ki ga duhovne sposobnosti dvigajo nad njegov stan, ni obsojen zgolj na nedeljsko in praznično branje knjig, ki so jih napisali drugi. Tudi sam se lahko uvrsti med pisatelje, in če je kolikor toliko sposoben, njegovo delo ne bo naletelo na zasmeh zunaj meja njegove soseske, ampak na priznanje in spoštovanje. Če izobraženec tako piše, bo že nekaj na tem. Še bolj vzpodbudno v takšnem smislu pa so mogle delovati na Voranca zanosne besede v enem naslednjih podlistkov v Miru, ki so bile odmev na Maierhoferjev članek:

»In celo pesnike je imel in ima naš Gorotan! Ne morejo se sicer primerjati pesnikom velikih narodov, niti našim slovenskim pesnikom prvakom, ampak v danih zelo neugodnih razmerah, pod pritiskom nenaravnega ponemčevanja so storili dosti. Spomnite se le starega Drabosnjaka, ki ga nam je tako krepko orisal g. Janko **Mayrhofer!** Slava ti, kmetijski pesnik, ki zdaj brez lavorike v zemlji počivaš! Pokazal si, da je tudi koroški Slovec zmožen olike in omike!«¹¹

V teh besedah je poudarjena še posebna družbena vloga ljudskega pesnika na Koroškem: narodnoobrambni pomen. Torej

lahko tudi preprosti pisec iz ljudstva s svojim delom po svoje prispeva delež k narodnostnemu boju koroških Slovencev. Tudi ta misel bi utegnila globlje odmevati v mlademu Vorancu, ki ga je oče dosledno vzgajal v zavednega Slovenca.

Dve leti kasneje se je spet pojavil v Miru podlistek o Drabosnjaku. To pot ga je napisal Vorančev ožji rojak Franc Kotnik,¹² ki je takrat zaključeval svoje študije v Gradcu. Stvarno pisan članek, pravzaprav povzetek pravkar obranjene doktorske disertacije, ni mogel izzvati tako neposrednega odmeva v bralca kakor zgoraj citirani odstavki izpred dveh let. Vendar je mogel biti mladi doktor iz zavedne slovenske družine iz bližnjih Dobrij, s katero so si bili še v daljnem sorodstvu, Vorancu velika avtoriteta. Morda je bil Voranc že tudi toliko načitan in zrel, da je mogel čutiti tehtno razliko med stvarno besedo strokovnjaka, ki temelji na trdnih dejstvih, in navdušujočim, vendar vsebinsko neprimerno manj polnim običajnim tonom političnega časnika. Če je to vsaj že lahko zaslutil, je moral Kotnikov članek nanj neprimerno močnejše delovati kakor tisto, kar je o Drabosnjaku bral doslej. Razen tega pa je bil Kotnikov članek posvečen stoštiridesletnici Drabosnjakovega rojstva. Torej tudi ta preprosti samouki pesnik zasluži, da se slavi njegov jubilej, kakor se ob podobnih obletnicah spominjamo najzaslužnejših mož. Pa tudi Kotnikov članek se ne končuje tako stvarno, kakor je pisan njegov osrednji del. Ali ni v tem čustveno obarvanem zaključku beseda celo o spominski plošči na Drabosnjakovi domačiji?

»Mi ga doslej nismo poznali, a ljudstvo ga je znalo ceniti, ker je bil iz njegove srede. A tudi mi smo mu dolžni čas, katero zasluži v slovstvu in med nami. Upam, da se dobijo sčasoma rojaki, ki mu z dovoljenjem sedanjega posestnika Drabosnjakove rojstne hiše, Soherja, vzdajo v hišo skromno spominsko ploščo. Ti pa, slovenski koroški oratar, smeš biti ponosen na svojega tovariša, ki je že pred sto leti pisal bukve v slovenskem jeziku. Pripoveduj otrokom s ponosom o našem Andreju Šusterju — Drabosnjaku »enem porednem paura v Koratane«!¹³

Obravnavani podlistki v Miru so bili po vsej verjetnosti prvi in glavni vir poznavanja Drabosnjaka na začetku Vorančeve pisateljske poti. Da bi lahko kaj izvedel o kostanjskem kmetu-pesniku izpred sto let iz domače ustne tradicije, si težko zamišljamo. Res da so bili bukvniki in ljudski pesniki v Mežiški dolini v dokajšnji meri povezani z rožansko bukoviško tradicijo, vendar je posredovala vmesna Podjuna in na take razdalje in z večkratnim posredništvom so se zabrisovala imena piscev in ustvarjalcev, saj v drugem okolju niso imela več pravega odmeva in pomena.¹⁴

Pač pa bi utegnile priti v roke mlademu Vorancu **Koroške bukvice**, ki jih je bil v letih 1887 do 1890 v drobnih snopičih izdajal takratni urednik Mira Filip Haderlap.¹⁵ V njih je bil v močno popravljeni obliki natisnjen Drabosnjakov **Svoventi Obace**, vendar ne po originalnem tisku, ampak po nekem prepisu, kakor je razvidno iz kratke Haderlapove uvodne opazke. V tej opombi je tudi napačno postavil Drabosnjakovo domačijo v Lipo pri Vrbi.¹⁶ In prav ta pomota nam daje oporo za dom-

nevo, da je Voranc Haderlapovo izdajo »Drabosnjakovega A-B-C« poznal. V potopisnem feljtonu **Če Zila noj Drava nazaj potačo...** je zapisal Prežih kot domnevni rojstni kraj Drabosnjaka Lipo.¹⁷ Seveda pa je mogel dobiti zmotni podatek iz iste lokalne tradicije kakor nekdanj Haderlap šele v času, ko je hodil po okolici Vrbskega jezera in pisal omenjeni feljton. Pri tem pa mu ni šlo za zgodovinsko verodostojnost, ampak predvsem za poudarek razgibanosti Drabosnjakove življenjske usode.

Da je bilo seznanjenje z Drabosnjakom lahko mlademu Vorancu »dokaz, da lahko postane tudi kmečki človek pisatelj«, je opozoril že Drago Druškovič.¹⁸ Pričujoče razčlenjevanje najverjetnejših Prežihovih virov za poznavanje Drabosnjaka v njegovi mladosti nam to domnevo ne samo potrjuje, ampak nam daje slutiti, da so od tod mogle priti globlje vzpodbude za Prežihovo usmeritev v pisateljstvo. Pri tem mislimo seveda na Drabosnjakovo pisateljsko dejavnost in usodo kot zgled in pobudo, ne pa na kakršnikoli vpliv Drabosnjakovih spisov na Prežihove literarne prvence.

Prežihovo poznavanje Drabosnjaka se je utegnilo poglobiti v času bližnjega seznanjenja s Francetom Kotnikom in Kotnikovega mentorskega odnosa do mladega pisatelja samouka v letih 1912 do 1914. K temu nas navaja že citirana Kotnikova primerjava obeh kmečkih literatov v pismu Šlebingerju, še bolj pa Prežihova informiranost o Kotnikovi dejavnosti v zvezi z Drabosnjakom pred prvo svetovno vojno, kakor se kaže v feljtonu **Če Zila noj Drava nazaj potačo...** V naslednjem odstavku je povedanega več, kakor je lahko Voranc izvedel iz Kotnikovega podlistka v Miru:

»Profesor Kotnik, ki je pred vojno zbiral po kostanjskih hribih zadnje ostanke Drabosnjaka po svilih in kajžah, mu je

hotel na Drabosnah postaviti spomenik — tam, kjer je vozil gnoj po njivah in kjer kajža, ki je bila v njej tiskarna, še stoji. Pomagati so mu hoteli domačini, ki živijo okrog Drabosen — ali prišel je prevrat in Drabosnjak je ostal brez spomenika.«¹⁹

Najverjetneje pa je, da je bil Drabosnjak večkrat predmet pogovorov med Vorancem in Kotnikom in da ni mladi pisatelj prebiral Kotnikovih študij in razprav v strokovnem časopisu. Utegnil bi brati le dve poročili o uprizoritvah Drabosnjakove pasijonske igre v reviji Dom in svet,²⁰ če drži, da mu je ta časopis posojal župnik Štingl.²¹

V vojni vihri in v političnem vrvežu dvajsetih let se Prežihov Voranc najbrže ni utegnul intenzivneje zanimati za Drabosnjaka in njegovo delo, čeprav je Kotnik še vedno iz leta v leto publiciral nove prispevke o kostanjskem bukovniku. Pač pa ga je Drabosnjak znova pritegnil, ko se je kot politični emigrant v začetku tridesetih let skrival v njegovi ožji domovini. To je čas, v katerem je nastal potopisni feljton **Če Zila noj Drava nazaj potačo...**, ki je izhajal v Slovencu od 5. do 9. avgusta 1930. V tem času je v Prežihu dozorela podoba o Drabosnjaku kot revolucionarju, revolucionarju na braniku slovenske kulture na skrajnem severnem delu slovenskega ozemlja:

»Drabosnjak je bil revolucionar. Kopal je oplaze po njivah drabosnjaških in delal »rajme«, igral pasijonske igre in napravil tiskarno v kajži: tiskarno mu je razbila s kiji avstrijska policija in mu zažgala plod njegovega truda in dela na grmadi, njega pa vtaknila v ječo, čeprav so njegovi rajmi peli slavo Bogu na višavah in mir ljudem na zemlji. Posestvo mu je propadlo in umrl je ubit telesno in duševno. Ali bil je revolucionar, ker se je drznil pred več ko sto petdesetimi leti ustanoviti tiskarno, podzemeljsko tiskarno, ter tiskati in pisati

Več sto let stara Hirasova kaša

slovensko narečje. Drabosnjak je predznamenje nove dobe, blisk na obzorju, ki je švignil iz teme in ugasnil brez plamena, zadušen v morju privilegiranega avstrijskega in nemškega, nemškega in avstrijskega dvornega birokratizma, ki je hotel iz kulture napraviti arhiv plešastih pismoukov, iz svobode pašnik bradatih kozlov, ki sproti pogrizejo vsak poganjek in ga vržejo neprebavljenega od sebe, na vse skupaj pa postaviti najmanj tisoč ton težki bronasti spomenik skupine lintvernov, ki kljujejo in bruhajo vodo...²²

V tej strnjeni oznaki Drabosnjakovega zgodovinskega pomena, kakor ga je videl in pojmoval Prežih leta 1930, so opazni sledovi informacij in vrednotenja iz člankov, ki smo jih presodili za Vorančeve prve vire znanja o Drabosnjaku. Še več pa je v tej oznaki novega. Nova in izvirna je predvsem njena tendenčnost. Njej je prilagojen izbor dejstev iz življenja in delovanja kostanjskega bukovnika, vanjo je usmerjena osrednja misel o revolucionarnosti njegovega književnega nastopa. Z njo je Prežih podkrepil misel o potrebi socialnega in nacionalnega upora koroških Slovencev, ki izzveneva iz aktualističnega feljtona v prikriti obliki. Prav v citiranem odstavku pa dobi ob primeru Drabosnjaka določno in aktivistično obliko in je z njo podarjen kontrast pasivnosti Korošcev iz okolice Vrbskega jezera, ki je glavni predmet Prežihovega potopisnega feljtona.

Nas ta aktualistična podoba Drabosnjaka kot revolucionarja ne bi na tem mestu posebej zanimala, če ne bi slutili v njej prvega zarodka Prežihove zamisli zgodovinskega romana o tem koroškem bukovniku. Gre za zamisel, o kateri vemo le toliko, da se je Prežih z njo v nekem času ukvarjal in da je ni nikoli uresničil. Kdaj se je Drabosnjakova življenjska in pisateljska usoda v Prežihovi ustvarjalni fantaziji preoblikovala iz »eksempla« v potopisnem, politično aktualističnem feljtonu v snov za daljše pripovedno delo, se ne da določneje domnevati. Vemo le, da ga je misel na roman o Drabosnjaku intenzivneje zaposlovala leta 1943 v ljubljanskih zaporih. Podatek nam je ohranil Juš Kozak, ki je bil nekaj časa zaprt skupaj s Prežihom.²³ Čas in okoliščine, v katerih je zorela Prežihova zamisel romana o Drabosnjaku nam pričajo, da bi bila v njem prav tako poudarjena revolucionarnost delovanja koroškega bukovnika. Žal je zamisel v trpljenju nemških taborišč zamrla in se pisatelj ni nikoli več povrnil k nji.

Zanimivo je, da se je Prežihov Voranc kot izrazit prozni pripovednik zanimal predvsem za tisto plast naših bukovnikov, ki jo označujemo pogosto tudi za ljudske pesnike. Ti po eni strani predstavljajo zaradi vsaj relativne ustvarjalne izvirnosti in samostojnosti kvalitetni vrh pojava, ki mu pravimo bukovištvo, po drugi pa komaj še sodijo med bukovnike, torej ljudske pisce, ker je bilo med njimi lepo število nepismenih oziroma takih, ki svojih pesmi niso sami zapisovali. Vendar jih moramo izdvojiti iz drugih ljudskih pevcev, predvsem godcev, zaradi zavesti o zvišnejšem poslanstvu in zaradi posebne tradicije, ki je vidna v njihovem ustvarjanju.²⁴ In prav ti so pritegovali pozornost Preži-

hovega Voranca. To je povsem razumljivo, saj se je bukoviško pismenstvo v glavnem sukalo okrog prepisovanja in prevajanja nabožnih in praznoverskih tekstov, ki niso mogli pritegniti posebne pozornosti že zgodaj v realizem naravnega Voranca. V nasprotju s temi »pravimi« bukovniki pa so ljudski pesniki kazali ob samostojnem literarnem hotenju tudi tradicijo nekakšnega primarnega ljudskega realizma. In prav ta realizem je Prežih pri koroških ljudskih pesnikih po Kotnikovem pričevanju najbolj cenil:

»Kar zažarel mu je obraz, ko sem v Ljubljani 1942 prebral konec Lesičnikove pesmi:

,Kje bo kaj grob zeleni,
kir bom v črni zemlji gnil.«²⁵

in dostavil, da se tako realistično ni izrazil še noben slovenski pesnik.²⁵

Za takšne ljudske pevce iz svoje bližnje soseščine je lahko zvedel Voranc že zelo zgodaj iz ljudskega izročila domačega kraja ali celo iz osebnih srečanj. Tako je lahko živel v spominu starih Kotuljcev še Jurij Vodovnik s Pohorja (1791—1858), ki je bil kdaj pa kdaj priromal s štajerske strani tudi v Mežiško dolino. Fran Kotnik ga je poznal še iz domače ustne tradicije: »K nam na Dobrije je Jurij večkrat prispel k Jugu, k mojemu dedecu Benediktu Kotniku, ki so bili šaljav mož in so pri delu vedno žvižgali in peli.«²⁶ Pozneje je bil pogost gost v Mežiški dolini pesnik in pevec iz Globasnice v Podjurski dolini Franc Leder z vzdevkom Lisičjak (1833—1909). Kakor piše raziskovalec njegovega življenja in dela Janko Kotnik, se je zadnja leta držal doma:

»V zadnjih letih je živel Lisičjak v precejšnjem uboštvo. Moči so ga jele zapuščati vedno bolj in bolj, tudi glas mu je odpovedal, da ni mogel več prepevati. Le tupatam je še posetil kak semenj ali prišel na »lepo nedeljo« citirat, a jel je izostajati vedno pogosteje.«²⁷

Tako v zadnjih letih svojega življenja gotovo ni več zahajal v Mežiško dolino, in Voranc ga ni mogel več sam videti in slišati, saj se tudi osem let starejši Janko Kotnik z njim ni nikoli srečal. Pač pa je živel spomin nanj in ljudje so znali peti posamezne njegove pesmi. Tudi Janko Kotnik je tako zvedel zanj in se začel zanimati za njegovo pesniško usodo:

»Zelo radi smo zahajali kot otroci k Tičlerju, kjer sta gospodarila tetič in teta... Tičlerjevo leži na pobočju, ki se vzpenja nad guštanjskim trgom proti Brinjevi gori... Tam pod prijazno Tičlerjevo hišo, na mehki trati v senci hrusk in jablan, smo se ob nedeljskih popoldnevih kaj radi zbirali. Tetič so znali zajemljivo pripovedovati o davno minulih časih, teta pa, ki so bili nekdanj čislana cerkvena pevka, so radi prepevali starinske pesmi, narodne in cerkvene. Ob tej priliki sem slišal nekoč prvič peti Lisičjakovo »Pesem od rojstva« in pripovedovati o njegovem življenju.«²⁸

V podobnih okoliščinah in na enak način je utegnil za Lisičjaka zvedeti tudi Voranc in čuti kakšno njegovo pesem.

Za gotovo pa vemo, da je poznal pesmi Antona Lesičnika (1836—?) iz sosednjega Selovca. Ko je namreč zbiral gradivo za roman **Pristrah**, je pisal Francu Kotniku:

»Ti gotovo veš o tistem Lesičniku iz Zellovca. Kdaj je bil rojen in kje je živel?... Ko sem bil mlad, mi je dala ta mlada Ukrogelnica, ki je bila vnukinja Rudafov na Zellovcu cel zvezek pesmi, ki jih je ta mož zložil. Jaz sem vse to poslal dr. Karlu Štreklju v Grac kot narodno blago. Ne vem, če je Štrekelj to porabil. Morda je mislil, da so to narodne pesmi. To je bilo kakega leta 1910.«²⁹

Prežih je zvezčič pesmi gotovo prebral, preden ga je odposlal uredniku velike izdaje Slovenskih narodnih pesmi in predsedniku slovenskega odbora za nabiranje ljudskih pesmi z melodijami po naročilu avstrijske vlade. To dokazuje že dejstvo, da je vsaj eno kitico vpletel v svojo črtico.³⁰ Pesnika pa sam ni po vsej verjetnosti nikoli srečal. V kolikor je takrat Lesičnik še živel, je bil organist v oddaljenem Št. Jerneju nad Muto.³¹ Tudi o njegovem življenju ni zvedel Voranc v mladosti kaj prida, sicer bi si to zapomnil in ne bi potem povpraševal Kotnika »kje je živel«.

Kljub temu, da se je Prežihov Voranc že iz domačega izročila lahko seznanil s pojavom ljudskih pesnikov in pevcev, kakršnega predstavljajo Vodovnik, Lisičjak in Lesičnik, pa mu je k pravičnejšemu vrednotenju njihovega dela in pomena najbrž tudi pripomoglo prebiranje Mira. Iz tega časa je lahko povzel, da za slovensko koroško kulturo ni pomemben le Drabosnjak kot najbolj mnogostranski in najbolj ustvarjalno nadarjen bukovnik. Za pokrajinsko slovensko kulturo so po svoje pomembni tudi drugi, manj nadarjeni in bolj enostransko delujoči bukovniki, predvsem ljudski pesniki. Tako se je že ob prvem zanimanju za Drabosnjaka v Miru pojavila predstavitev njegovega sodobnika, ljudskega pesnika Lovrenca Božiča, po domače Hreblnika. (ok. 1773—1820) iz Gorič v celovski okolici.³² Leto dni kasneje je bila v humoristični rubriki objavljena pesem neznanega pesnika iz Borovelj ali bližje soseščine, nastala 10. januarja 1858. Njen začetek je tipičen za bukoviške, zlasti satirične pesmi: »Ano pesem očmo zapeti, Od Borolanov poveti...«³³

Pa ne le nekdanjim bukovnikom, ki so si med ožjimi rojaki že pridobili in utrdili priznanje, tudi sodobnim ljudskim pesnikom je Mir kdaj pa kdaj natisnil pesmi. Zanimiva je opomba ob objavi takšne pesmi 17. avgusta 1905:

»Ta pesniška poskušnja preprostega kmetskega fanta kaže, koliko naš inteligenten narod zadoseže s **samoobrazbo**. Če toliko zadosežemo **brez vsake šole**, da preprost kmetski fant zлага pesmi, ki sicer niso brez vseh slovniških in stilističnih napak, a vendarle kolikortoliko dobre, kakšna bi šole bila omika našega naroda, ako bi imel res rabljivo pravo ljudsko, to je tudi **narodno šolo** in ne nemško zatrapalnico in ponemčevalnico!«³⁴

Tudi takšna opomba je lahko vzpodbudno vplivala na kmetskega fanta, v katerem so se že začele pojavljati prve ambicije po literarnem oblikovanju.

Pripovedovanje o ljudskih pesnikih in pevcih, ki so hodili tudi v Kotlje citrat in pet, njihov družbeni pomen, ki ga je bilo moč razbrati tu in tam iz Mira, in strokovno zanimanje zanje, ki sta ga kazala brata Kotnika, vse to je po vsej verjetnosti vplivalo na mladega Voranca, da je v eno od

svojih črtic iz cikla Iz našega življenja vpletel tudi prizor umiranja takšnega ljudskega pesnika in pevca. Iz te slike je dovolj razvidno Vorančevo spoštovanje takšnih ljudskih umetnikov:

»Čeravno berač, je bil slovit, poznali so ga od Celja do Beljaka in na sever do Marjinega Celja. Zadnji je bil v naši deželi, ki je imel pravico od oblasti hoditi po Koroškem in Štajerskem. Umrl je mož umetnik, preprost in nadarjen mnogo bolj kakor mnogi izmed tistih, katerih imena se tiskajo razprto in se proslavljajo kot geniji. Da bi mu bila usoda milejša in bi se mož izsolal, postal bi lahko slaven, tako pa njegova slava ne bo segala izpod streh kmetijskih hiš, ali blagor mu, kogar se ljudje s spoštovanjem spominjajo. Umrl je, našel je svoj grob, saj je v življenju tolikokrat pel o njem:

Na Zelovci pri Roženi,
Som jaz rojen biv,
Kje bo kaj grob zeleni,
V katerem bom zagniv.«³⁵

Čeprav Voranc navaja Lesičnikove verzice, najbrž ni mislil določno niti nanj niti na kakšnega drugega pevca, dasi nekatere poteze spominjajo tudi na Lisičjaka. Lik je kombiniran, tipične lastnosti potujočih ljudskih pesnikov in pevcev so združene z ustvarjalno domišljijo v dokaj življenjsko prepričljivo osebo. Če bi Prežih mislil na določenega pesnika, bi po vsej verjetnosti zapisal tudi njegovo ime, kakor je v isti cikl sliki vpletel mnoge rojake s pravimi imeni. Tako pa je hotel s tipičnim likom pokazati na tradicijo ljudskega pesništva v rodnem okolju, hkrati pa je določno izrazil željo po lastni uvrstitvi v to tradicijo:

»Ker sem podedoval za njim citre, se učim v prostem času citrati, ali to me jezi, ker mi nočejo zapeti kakor starcu... Mogoče se naučim in potem bi tudi jaz rajšal po svetu in pel na svatbah, velikih steljerajah in ob drugih takih veselih prilikah.«³⁶

S tem je Voranc v kar deklarativni obliki pokazal svoj pozitivni odnos do domačega ustvarjalnega izročila in hkrati lastno prizadevanje za njegovo nadaljevanje.

Priznavalni in skoraj občudujoč odnos do ljudskih pesnikov pa se pri Prežihu ne omejuje le na njegovo mladostno dobo. Da ga je v nezmanjšani meri ohranil v svoja zreła leta, kaže npr. pismo, ki ga je 6. januarja 1946 pisal dijakom nižje gimnazije v Žalcu. V njem našteva med velikimi osebnostmi njihove ožje domovine na prvem mestu »ljudskega pesnika, pohorskega Vodovnika«, za njim pa šele Slomška in Aškerc.³⁷

Tudi pri snovanju romana **Pristrah** ni mogel mimo ljudskih pesnikov. Sprva je mislil na kateregakoli, pa čeprav neznatnega bukovnika iz sredine prejšnjega stoletja in iz svojega rodne okolja, ki bi ga uvrstil med osrednje osebe romana. Kasneje pa se je odločil, da vplete vanj Antona Lesičnika. Za motta k posameznim poglavjem pa je hotel uporabiti Vodovnikove in Lisičjakove verzice.³⁸

Če poskušamo ob koncu še enkrat na kratko pretehtati Prežihovo zanimanje za bukovnike oziroma točneje za ljudske pes-

nike, ker je tudi Drabosnjaka poznal in cenil predvsem kot pesnika, vidimo, da so pritezali njegovo pozornost v dveh obdobjih na različen način. Na začetku njegove pisateljske poti so mu bili zgled, kako se lahko tudi kmečki fant z uspehom ukvarja z literarnim ustvarjanjem. Njihovo poslanstvo se mu je zdelo vredno posnemanja in zavestno se je hotel vključiti v njihovo tradicijo. S prvimi večjimi pisateljskimi uspehi, zlasti pa po splošnem priznanju njegovih ustvarjalnih zmožnosti, so tovrstne pobude izgubile pomen. Zato se Prežih nekaj časa ni zanimal za koroško bukovništvo in njegovo izročilo. Ščasoma pa je dozorelo v Prežihu spoznanje, da so bili ti preprosti besedni ustvarjalci pravzaprav veliki revolucionarji, saj so se s svojo dejavnostjo postavili po robu napredujočemu zgodovinskemu procesu, postopnemu izginenju nacionalne samobitnosti koroških Slovencev na mejnih območjih in utapljanju v vse bolj napredujočem valu germanizacije. Iz te zavesti o kulturno revolucionarnem poslanstvu koroških bukovnikov je pri Prežihu ponovno poraslo zanimanje zanje. Najprej za največjega med njimi, za Drabosnjaka, potem pa tudi za druge, manj pomembne. Nov pogled nanje mu je sprožil misel, da bi literarno oblikoval njihove življenjske usode. Tako je najprej mislil na roman o Drabosnjaku, kasneje, ko mu je zorela zamisel romana o revolucionarnem letu 1848, pa je hotel vanj vplesti tudi kakega bukovnika iz svoje ožje domovine, pač kot kulturnega revolucionarja. Bukovniki so torej bili Prežihu najprej posnemanja vreden zgled, kasneje pa snov za literarno oblikovanje, ki je pa žal ni utegnili umetniško izoblikovati, ker ga je iz intenzivnega snovanja iztrgala smrt.

OPOMBE

- ¹ NOja 1950, str. 378.
- ² Sintezo Kotnikovih dognanj o koroških bukovnikih predstavlja prikaz Naši bukovniki, ljudski pesniki in pevci v Narodopisju Slovencev II, Lj. 1952, str. 86—102.
- ³ Dopisnica Fr. Kotnika — J. Šlebingerju, NUK, rkp, odd., inv. št. 23/60, mapa 8.
- ⁴ Prim. označitev te odtujenosti v Ajdovem strnišču: »Mogoče bi me bila ubogala, če bi jo bile prijele tako raskave, od zemlje razjedene roke, kakršne so bile njene. Ker so se je pa dotaknile tuje, zemlji že odtujene roke, je skozi njene žile zadrhtel rahel odpor.« (ZD III, Lj. 1971, str. 424.)
- ⁵ Npr. ZD I, Lj. 1962, str. 480, 481, 501; ZD VIII, Lj. 1965, str. 318—320, 338—340.
- ⁶ Prva Prežihova objavljena črtica V tujnino je izšla 17. in 24. apr. 1909 v Miru pod psevdonimom Črt.
- ⁷ J. Maierhofer: Andrej Šustar, p. d. Drabosnjak, kmet in posestnik, in njegov »A-Be-Ce«; Mir 1906, str. 2—3, 21, 27, 69.
- ⁸ Fr. Kotnik, SBL II, str. 13.
- ⁹ Mir 1906, str. 2.
- ¹⁰ Prav tam.
- ¹¹ Anton Kaplan: Pesmi starega Hreblnika; Mir 1906, str. 110.
- ¹² Fr. Kotnik: Naš kmet in pesnik Andrej Šuster-Drabosnjak, V spomin 140-letnice njegovega rojstva; Mir 1908, str. 123—125.
- ¹³ Tam, str. 125.
- ¹⁴ Ze v zvezi z najbolj odmevnim Drabosnjakovim delom, z njegovo pasijonsko igro, ki so jo uprizarjali domača po vsem slovenskem Koroškem, se je izgubljalo ime njenega ustvarjalca. Ob dveh predstavah v Tinjah leta 1892 je pisal poročevalec v Miru, da je igro pred kakimi 30 ali 40 leti napisal preprost kmet iz Malošč (prim. Fr. Kotnik, Slovenske starosvetnosti, Lj. 1943, str. 93—94).
- ¹⁵ A. Pirjevec, SBL I, str. 287, 288.

Zob časa

- ¹⁶ F. Haderlap-Jurjev: Koroške bukvice, 2. snopič; Celovec 1887, str. 57.
- ¹⁷ ZD IX, Lj. 1973, str. 15.
- ¹⁸ ZD I, Lj. 1962, str. 501.
- ¹⁹ ZD IX, Lj. 1973, str. 16.
- ²⁰ Nekaj črtic o slovenskih pasijonskih igrah na Koroškem; DiS 1912, str. 11—17. Drabosnjakov pasijon v Stebnu pri Bekštanju l. 1911; DiS 1913, str. 157—159.
- ²¹ J. Kotnik: Štiri srečanja s Prežihovim Vorancem; PrZ, Mbr. 1957, str. 93.
- ²² ZD IX, Lj. 1973, str. 15.
- ²³ J. Kozak: Srečanja s Prežihovim Vorancem; PrZ, Mrb. 1957, str. 116.
- ²⁴ To tradicijo sem poskušal osvetliti na področju metrike v predavanju na III. koroških kulturnih dnevih v Celovcu 1971.
- ²⁵ NOja 1950, str. 378.
- ²⁶ Narodopisje Slovencev II, Lj. 1952, str. 95.
- ²⁷ J. Kotnik: Lesičjak, ljudski pesnik in pevec iz Korotana; Mbr. 1929, str. 9.
- ²⁸ Tam, str. 3.
- ²⁹ Fr. Kotnik — L. Kuharju 13. febr. 1949 (ZD VIII, Lj. 1965, str. 338, 339).
- ³⁰ ZD I, Lj. 1962, str. 202.
- ³¹ Fr. Kotnik — L. Kuharju 16. febr. 1949 (ZD VIII, Lj. 1965, str. 340).
- ³² A. Kaplan: Pesmi starega Hreblnika; Mir 1906, str. 109, 110.
- ³³ Staroborovska; Mir 1907, str. 298.
- ³⁴ Jožef Obilčnik: Predvečer sv. Cirila in Metoda; Mir 1905, str. 195.
- ³⁵ ZD I, Lj. 1962, str. 202.
- ³⁶ Tam, str. 202, 203.
- ³⁷ V. Novak: Prežih žalskim četrtošolcem; PrZ, Mrb. 1957, str. 72.
- ³⁸ Fr. Kotnik: Nekaj spominov na Prežihovega Voranca; NOja 1950, str. 377, 378. ZD VIII, Lj. 1965, str. 318—320, 333, 338—340.

DR. FRANCU SUŠNIKU OB 75-LETNICI

K letu vašega zdaj slavlja
želim vam mnogo mnogo zdravja,
da čili boste še vršili,
vse, kar vam bo po volji mili.

Petinsedemdeset let,
v svoji službi vedno vnet.
Ker ste odlični, resen mož,
vam dam v spomin ta šopek rož.

Jernej Krof

Taras Kermauner

Kompozicijsko literarno ideološke strukture Prežihovih Samorastnikov

Da *Samorastniki* niso le preprosta povest, je prvi opozoril že 1940. leta Jaro Dolar: »S tem da je (Prežih) opremil vso zgodbo z neko starinsko patino, je dal tej povesti skoro značaj mita.« Danes nam je seveda jasno, da mit ne nastaja iz »starinske patine« oziroma: v čemer je videl ocenjevalec mit, gledam jaz kvečjemu pisateljevo estetizacijo, spremembo mita v literarno tvorbo, torej de-mitizacijo. *Samorastniki* so res mitska povest, le v nečem drugem: v tem, da je njihova zgodba, njen pomen, njena narava stopnjavana čez običajne literarne okvire, čez namen, da bi bili le literarno delo; *Samorastniki* so literarno delo, a so hkrati tudi delo, ki sega hote onkraj literature, v politično-ideološko-socialno sfero, sega pa ne kot gola ideološka propaganda, ampak kot (dobra, prava) literatura, ki nosi v sebi globlji pomen, ki je skrajno energična strnitev bistvenih vrednot, ciljev, zamisli, zgodovine nekega (to je slovenskega) rodu (naroda). Niso samo in niti ne predvsem umetniška igra, prikaz tega ali onega izseka iz življenja, ampak so prikaz slovenske celote, še več, so poskus, da ne bi šlo le za prikaz (torej za leposlovje), ampak za slovensko življenje kot tako. Njihova mitskost je v njihovi celovitosti, obveznosti, resničnosti, ki je nadliterarna: ki zajema samo realiteto kot tako. V tem pogledu so naslednik *Martina Krpana* in *Hlapca Jerneja*, le da so od teh dveh del kompletnejši, namesto z novelo ali kratko povestjo imamo opraviti z noveliziranim romanom, podajajočim neko življenje — predvsem Metino — od rane mladosti do dovolj kasne smrti, obravnavajočim vrsto bistvenih dogodkov, ki so to življenje zaznamovali in spreminjali: naredili iz njega življenje—model, pravo življenje, vzor, iz Mete idealni lik, ki ga je treba posnemati, ker se sklada z osnovno — pozitivno — resnico sveta.

Ta mit je mit devetnajstega ali prve polovice dvajsetega stoletja; je specifičen. Njegovo bistvo je v tem, da je skozinskoz ideološki, celo politično-socialno ideološki. Brez pretiravanja smemo zapisati, da so *Samorastniki* (v tem jim je sorodna le še *Kreftova Velika puntarija*, nastala v istem času) avtentična podlaga tistemu, čemur se sme reči enobejevski mit. V vseh svojih poglavitnih točkah napovedujejo enobe, naročajo, kako bo treba v njem ravnati, kakšen mora biti v njem pravi človek, kakšni so njegovi cilji, obenem mu dostavljajo tudi njegovo ontološko, socialno in moralno legitimiteto. Nujno je, da jih jemljemo — in razčlenjujemo — v zvezi z enobejem, se pravi v zvezi z nečim, kar je transliterarno. Skoraj vsi teksti starejše slovenske literature so na ta ali oni način transliterarni, imajo vzrok ali namen v socialno politični realiteti, *Samorastniki* v tem le nadaljujejo tradicijo, jo strnejo; posrečilo se jim je, da so njen najvišji vrh. Kot so nekdanji slovenski študentje — pa ne samo študentje — na tujem, med svojo uborno kramo obvezno položili drob-

ni zvežiči Prešernovih *Poezij*, tako bi moral partizanski borec prav za prav črpati iz obravnavane Prežihove povesti. V njej sicer ni podana vojaško-aktivna plat revolucije (kot v *Veliki puntariji*), vendar to niti ni bistveno; Metin »odpor« zoper vsakršno — socialno in človeško — poniževanje, zatiranje, izkoriščanje je sam na sebi docela aktiven; politike tekst sicer ne obravnava, vendar je v njem razločno implicirana. Poziv na boj, združen s prikazom, kako je treba živeti, kako reagirati na razredno nasilje, je pač vse drugačen kot pri Prešernu, kjer je vztrajanje povsem trpno, ponekod — in često — pa ga sploh ni, zamenja ga želja po smrti. Zato ni nenavadno, da je Marja Boršnik v svoji kritiki prve izdaje *Samorastnikov* podarila prav-ta moment, se pravi, da je — kot velika večina tedanjih bravcev — razumela njihovo mitsko-ideološko poslanico; takole pravi: »Prežihov pojav dokazuje, da korotanski vnuk ne koraka 's povešeno glavo', 'čez grob bednega očaka'. Že njegovo dosedanje delo je odkrilo elementarno silo, ki vre v našem človeku. V današnjih dneh, ko je nasilje resničnosti skoraj premagalo umetnost, čakajo Samorastniki kot živ kažipot, kam moramo, da ne utopimo v črtomirstvu.« Boršnikova ni — z določenega, delu tujega ideološkega stališča — delu imputirala, konotirala nekaj, česar v njem ni, ni ga brala zunaj-literarno, ampak je točno slišala poslanico dela, se pravi, poslanica dela je bila sama na sebi zunanjeliterarna, s tem pa v določenem pomenu literarna (ker je bila v delu). *Samorastniki* so zasnovani — in izpeljani — kot boj zoper črtomirstvo, kot za tiste čase in za ideologijo, iz katere izhajajo, ustrezen odgovor na »nasilje resničnosti«. Literatura znotraj socialnega humanizma, to je ideologije, ki velja za *Samorastnike*, ne more in ne sme biti čista literatura, ograjena pred socialno ideološko realiteto (takšno literaturo je socialni humanizem krstil za larpurlartizem, esteticizem), ampak se mora narobe vanjo ravnati, postajati sama socialno politična resničnost in nehati biti zgolj literatura, to je kvazirealna igra. Tekst je največ vreden, če je poleg tega, da je umetnost, še propaganda in agitacija oziroma — na najvišji ravni, to je cilj prave literature — mit. (Ta izraz je seveda naš, razen Dolarja ga drugi, Prežihu naklonjeni ocenjevalci najbrž niso uporabljali, saj je bil preveč povezan z nacionalističnim rosenbergovskim uveljavljanjem starih in novih mitov. Socialno humanistična literarna kritika in teorija je zavedno podarjala predvsem spoznavno komponento umetnosti, čeprav se vrednostni, pedagoški ni mogla umakniti, le da je ni pojmovala toliko kot najstvo, bolj kot dejstvo.)

Ocenjevalci prve izdaje *Samorastnikov* so torej ravnali adekvatno, ko so poleg estetske ocene podajali predvsem svoje misli o ideologiji povesti. Tekst hoče, da bi bralci »odkrili elementarno silo, ki vre

v našem človeku«; le iz te sile in njenega odkritja je mogoča revolucija. Zanimivo je opazovati, kako Boršnikova v istem stavku zavrača »nasilje resničnosti« nad umetnostjo, a obenem ravno to resničnost pojmuje kot tisto, kar je v umetnosti največ vredno; *Samorastniki* so zanjo živ kažipot, kam moramo, da ne utopimo v »črtomirstvu«, se pravi, zanjo so v najplemenitejšem pomenu besede pedagoško delo, moralno-ideološko trasiranje našega prihodnjega — pravega — življenja, kaljenje našega značaja, ne le osebnega, ampak narodnega, skupnega. *Samorastniki* so brez dvoma slovenska različica ruskega romana *Kako se je kalilo jeklo* (Ostrovski) ali *Gorkega Matere*. Peter Novljan, recenzent v *Slovenski mladini*, recimo poudarja: »Koroški poet se je uvrstil med najboljše slovenske pisatelje, borca za resnico in pravico.« Torej: ne le pisatelj, ampak pisatelj—borec, tak pisatelj, ki uveljavlja tisto, kar je še pomembnejše od same literature: Resnico in Pravico. Ivo Brnčič končuje svojo kritiko podobno: »Knjiga je vseskozi tendenčna, v najboljšem, najplemenitejšem pomenu besede tendenčna — če je tendenca pisateljeva želja, da bi pokazal nepotvorjeno, neizmaljeno obličje resnice ter tako na svoj način pripomogel k rojstvu sveta, v katerem človek ne bo več suženj ne sočloveku ne prirodi ne zemlji in ne lastnemu duhu.« Pisatelj počne — uspešno — ravno to: pomaga k rojstvu novega človeka. Milan Rakočević pove to eksplicito: »Prežihovi junaki so zares heroji novega časa in ... novega človeka.«

Ker so navedeni bralci *Samorastnikov* — tako celotne knjige kot še posebej te povesti — svoje razumevanje Prežihove poslanice povezovali z izjemno pohvalo avtorjevi umetniški moči in ker same poslanice niso razumeli niti kot nečesa tekstu zgolj zunanje prilepljenega, niti nišo smatrali teksta za navadno zunanje umetniško politično propagando, se nam poraja vprašanje, kje, v čem je razlika med mitom in propagandnim tekstom. Ocenjevalec iz Prežihu nasprotnega — katoliškega — ideološkega tabora je namreč poslanico enako dobro razumel kot vsi drugi, le da jo je drugače ocenil; piše: »Žal Samorastnikom zmanjšuje umetniško vrednost socialno-prevratna tendenca, ki se kaže ali kot propagandistična kritika obstoječega družbenega reda (Jiris in Bavh) ali kot poveljevanje svobodne ljubezni (Ljubezen na Odru, Samorastniki) ali kot simbolizirana zmaga proletariata nad kapitalizmom (Samorastniki).« Biličič ima za dobro pri Prežihu tisto, kar ga dela enakega slovenski tradiciji, kakor jo sam razume; pohvali »nazornost teh kmečkih povesti in značajevk, kakršne sta v slovenski književnosti gojila predvsem Tavčar in Kersnik.« Všeč so mu torej orisi značajev kot taki, zgodbe kot take, tendenca ga moti. Naše prepričanje pa je, da niti Tavčar niti Kersnik nista pisala čistih značajevk, a reducirati *Samorastnike* na to, bi pomenilo, vzeti jim skoraj vse značilne prvine, obsekati jih, odpraviti ravno njihovo mitskost, njihovo socialno-ideološko strukturo razumeti le kot propagandistično tendenco, odzunaj prilepljeno, poleg tega pa Prežihov materializem (»svobodno ljubezen«, gonskost, to, da so

njegove osebe »tipični ljudje materije, zemlje, kruha in krvi«, da avtor »često zaide v skrajni naturalizem«, da je življenje teh oseb »čisto telesno ... mestoma odurno primitivno« se pravi element, ki ga imam sam za avtorjevo največjo inovacijo, za njegovo najbolj svežo umetniškost, izničiti; po takšni sodbi od Prežih ne bi ostalo tako rekoč nič. Naš namen pa je, poudariti *Samorastnike* ravno kot politično-socialno-ideološko delo, ki bistveno in daleč prerašča zunanjo propagando, zunanjo tendenčnost, čeprav se mu to ne posreči zmerom oziroma čeprav ima ravno ta politična ideološkost svoje literarne, ne zmerom ugodne konsekvence; *Samorastnike* hočemo torej brati kot mit, kot temeljno delo slovenske literature, ki je temeljno prav zaradi te mitske socialne ideološke tendenčnosti, obenem pa seveda tudi in predvsem kot delo materialistične literarne ideologije. Povojni čas je bral ta tekst žal podobno kot Beličič, le da z drugim vrednostnim predznakom. Poročevavec, ki je komentiral ponatis novel 1946. leta, je zapisal: »Dela Prežihovega Voranca so v tistih letih vzbujala zanimanje za Koroško in to v letih, ko je bil ta pereči problem našega naroda v publicistiki povsem zanemarjen.« Jože Koruza, ki je to in prej navedene kritike objavil v opombah k drugi knjigi Prežihovega Zbranega dela, od tam jih tudi navajamo, pravi, da recenzent »poudarja še pomen nove izdaje v času, ko se pripravljajo pogajanja za priključitev Koroške Jugoslaviji, ker bi »težko ... dobili še večje in prepričevalneje pisane argumente o pripadnosti Koroške, kot so ta velika umetniška dela.« V luči takšnega pogleda *Samorastniki* niso več mit, ampak golo sredstvo politike, socialnega delovanja, »razredne borbe«, so le politična propaganda ali publicistična razprava. Celotno njihova umetniškost je le v službi politične propagande. Tu se moramo vprašati, kaj prav za prav ta »velika umetniškost« — za te vrste recenzente — sploh je? Ali le to, da je tendenca živo, nazorno, zanimivo opisana? Da ni oblikovana le kot časopisni članek, ampak z iluzijo tako imenovane totalnega življenja, spravljen v zgodbo, ki naj bi ponazorila samo življenje, potisnjena v žive ljudi?

Ta vprašanja načentam, ker jih je načentjal sam pisatelj in to najbolj v pasusu, objavljenem v prvem natisu povesti, v knjigi pa izpuščenem (čeprav ni jasno, kdo je za to odgovoren); pa tudi drugod po povesti. Prežih eksplicite sam sebe razume na pragmatičen, politično-ideološki, zunanjeliteraren način. Razume in — ali vsaj — razlaga. Ta namen ni njegov edini namen, odkrili bomo tudi druge. Vendar — ta je najbolj ekspliciran. Lahko rečemo, da je najbolj (po)vrhni, najbolj aktualen. Povest razpada v okvirno in vloženo zgodbo. Čeprav je med obema razlika — tudi literarno ideološka — vendar ni tolikšna kakor v Tavčarjevem *Cvetju v jeseni*. Okvir naj bi bil potencirana, do kraja pojasnjena in razvita razlaga tega, kar se v vloženi zgodbi godi, čeprav nam je jasno, da to ne more biti, saj je lahko le razlaga enega momenta vložene zgodbe, nje socialno politične ideologije, ne pa njene mitkosti (ta je ravno v tem, da ne more biti razložena, ampak učinkuje neposredno, magično, kot živa resnica), niti

njene literarno ideološke materialističnosti. A Prežih je pisal povest iz svojega časa, iz literarne in politične ideologije, ki jima je pripadal, obe pa sta zahtevali, naj literatura ne bo sama sebi namen, ampak naj služi Resnici, Pravici, rojstvu Novega sveta in človeka; ker pa se Pravica, Resnica in Novi človek uresničujejo predvsem s socialno-političnim bojem — v skrajni konsekvenci s socialno politično in vojaško revolucijo — je tudi literatura resnična (dobra) šele tedaj, ko se postavi v službo tega boja (Revolucije). In že smo v zelo dvoumnem, večplastnem položaju. Politična ideologija (socialnega humanizma, tega obravnavamo) razume tekst kot direktno sredstvo v politični boju; tako je *Samorastnike* razumel navedeni povojni poročevavec. Literarna ideologija (socialnega humanizma) jih pa razume kot posredno sredstvo v boju, ki je sicer v bistvu političen, ni pa samo političen, ampak tudi kulturnen, ne le vojaški, ampak tudi umetniški. A kaj je ta umetniškost (in kultura), če odmislimo ideološkost? Sama forma, živost oblikovanja?

Okvirna zgodba pripoveduje, kako sta prijatelja Prežih in Košat popotovala po Koroškem, prispela do Karnic, na tej poti premišljevala o socialnih vzrokih, ki so pripeljali toliko koroških kmetij do propada; govorila sta o »kmečki kugi«. Do tod je njun pogovor povsem zunajliteraren, sociološki. Literatura se začne šele tisti hip, ko intervenira prijatelj Košat. Takole je zapisano: »Ta hiša mora imeti zanimivo zgodovino, je začel Lipuš Košat, ko sva se že nekoliko ohladila. »Vsaka kmetija, ki jo je svoj čas požrla 'kmečka kuga', je prišla iz kmečkih v gosposke roke, ima svojo posebno storijo. Mislim zgodbo, kako je do tega prišlo, kaj je povzročilo zadnji sunek.« Literatura se začne — analiziramo nazore socialnega humanizma — ko se konča razprava o splošnih vzrokih nekega dejstva in se, prvič, avtor posveti analizi posebnih vzrokov, drugič, ko se ne ukvarja več z znanstveno sociološko analizo, ampak odkrije zgodbo, se pravi namesto analitičnega pristopa sintetičen, ko nastane iluzija polnega življenja, in tretjič, ko avtor z opisanimi dogodki ni več v odnosu neposredne prizadetosti, tudi mu niso več sredstvo v zunanjeliterarnem političnem ali kakem drugem boju, ampak postanejo zanimivi; avtor ni do njih več v odnosu eksistencialne angažiranosti, ampak estetskega užitka (tega namreč izraža beseda »zanimivo«; ta se pozneje še ponovi: recimo — »starka je bila zanimiva.«).

Ob tej Košatovi pripombi se začne debata (v knjigi izpuščena) o literaturi ali umetnosti. Prežih Košatu odgovarja: »Ta zgodba, dragi Lipuš, bo najbrž čisto navadna, na las podobna zgodbam stoterih podobnih primerov kmečke kuge«, sem povzel jaz. »Glej, kako je s to tvojo kmečko kugo. — Pred kakimi sedemdesetimi leti se je v teh krajih začela razvijati industrija ...« itn. Prežih — ne kot pisatelj, ampak kot oseba okvirne povesti (pisatelj to osebo bistveno presega, pisatelj upošteva več literarnih ideologij, piše literaturo, oseba iz okvirne zgodbe pa skuša vse literarne ideologije reducirati na eno samo, na socialno humanistično oziroma na njen

Starost

zunanjeliterarni namen: na znanstveno-publicistično-sociološko-ideološko-politično dokazovanje in boj, reducirati torej na čisto socialno politično programskost — se spusti v natančno sociološko analizo, govori, kako se je »kapitalizem začel polasčati kmečke zemlje«, pripoveduje o »finančnem kapitalu« itn. — odstavek je pristna publicistična marksistična sociološka analiza kmečke disociacije v sredi preteklega stoletja. Z literaturo nima nobene zveze. In vendar — ni napisan v obliki pravega publicističnega članka, ampak je podan kot besede literarne figure znotraj literarne zgodbe (povesti *Samorastnikov*). Zares? Ali niso *Samorastniki* razdeljeni na dve zgodbi, na dve polovici ravno zato, da bi okvirna razložila, interpretirala, osmislila vloženo? Da bi torej vloženi, ki je literatura, dodala okvirno, ki naj ne bi bila literatura, ampak publicistika, reportaža? (In tu že zadenemo na temeljno značilnost Prežihove literature, ki sistematično kombinira reportažo z literaturo, komentar z zgodbo, eksplicitno politično ideolo-

Če bi nam kdo ponudil nesmrtnost na zemlji, kdo bi hotel vzeti tako žalostno darilo?

E. Rousserau

ško dejanje z implicitnim oziroma s takšnim, ki sploh ni politično ideološko. Ali ni taka *Požganica*? Ni v tem razlog za pisanje tolikerih potopisov — knjigi *Od Kotelj do Belih vod in Borba na tujih tleh?*) Vendar — ta reportaža je vključena v literaturo, a hkrati iz nje izključena. Zadelo smo na bistvo že prej omenjene dvoumnosti, dvoplastnosti: Prežih ne more mimo nje, saj hoče na eni strani pisati čisto literaturo (kot recimo v *Ljubezni na odoru*, *Boju na požiravniku*, *Kurjaku* itn.), na drugi pa mu njegova literarna in politična ideologija, tega ne pustita, da tako zahteva od njega politična ideologija je docela razumljivo, da pa tudi literarna, je manj — prav tu nastopajo nejasnosti in dvoumnosti. Prežihu kot avtorju povesti je šteti v dobro, da je poskušal te dvoumnosti razrešiti, razjasniti, priti na čisto, čeprav je res, da ga je prav ta težnja potisnila še v dodatne in literarno zanimive dvoumnosti.

Po literarni ideologiji socialnega humanizma bi morala biti dobra — idealna — povest pisana tako, da bi bila pomensko strukturirana po že omenjenih socialno-etično-revolucionarno-religioznih ciljih, vrednotah, predlogah (živ kažipot odporu in ponosu, rojevanje Novega človeka in sveta itn.), da pa se to vendarle ne bi na prvi pogled videlo, da bi se le čutilo kot nekaj naravnega, torej ne kot publicistično-propagandno resnico, ampak kot naravno resnico kot tako, kot naravo sveta, kot zakon, ki determinira sleherno besedo v povesti, a determinira odzadaj, ne odspredaj, ne z očitno aktualno poanto, ampak z iluzijo večnega dejstva. Literarnost — umetniškost — idealne povesti je torej v tem, da podaja ideološko pomensko strukturo (Novi človek itn.) kot nekaj naravnega, večnega, živega, nazorno, živo, sveže, prepričljivo, monumentalno pretresljivo, nehoteno, neprisiljeno, velikopotezno, plastično, polnokrvno, neposredno, živeto, nepotvorjeno, doživljeno, preprosto, enostavno, itn.; vse te oznake so vzete iz kritik Brnčiča, Vidmarja, Boršnikove, Dolarja, Novljana, Borka, Brenkove, Beličiča, Slodnjaka. Omenjeni kritiki se med sabo ločijo le glede na svojo konkretno presojo, v katerih tekstih se je Prežihu to zlitje med ideološkim in literarnim najbolj posrečilo; eni — ideološko bolj skrajni, se pravi takšni, ki dajejo sami ideologiji večji pomen, recimo Brnčič — menijo, »da sta najtehtnejša spisa te knjige *Boj na požiravniku* in *Samorastniki*«, druge, ideološko manj napete, recimo Slodnjaka v povesti *Samorastnik* »moti romantika in simbolika Vorančevega prikazovanja, v *Jirsu in Bavhu* celo »cenena simbolika in retorika«, s čimer je mišljen ravnopolitično ideološki komentar; Boršnikova postavlja *Boj na požiravniku* precej nad *Samorastnike*, ki so ji »bolj literarna in manj življenjska povest«; zelo ceni tudi *Ljubezen na odoru*, ob kateri pravi: »Kot da se je avtor ob mogočni simbolični pojavi samorastniške matere Mete preplašil, da ga utegne taka umetnost odtrgati od zemlje v idejno abstraktnost...«

Za teoretike socialnega humanizma pomeni izraz »literarnost« nekaj negativnega (narejenega, umetelnega, nepristnega, deloma zgolj estetskega, deloma le navideznega in celo ponarejenega), pozitiven jim je pojem »življenjsko«. Se pravi, da

hoté in vedé postavljajo kriterij umetnosti izven literature, v življenje. To življenje jim razpada predvsem v dva elementa: življenje kot naravo (večina pozitivnih izrazov za dobro povest je vzeta iz narave: živo, sveže, polnokrvno itn.) in življenje kot ideologijo, svetovni nazor, politiko. Idealna umetnost je tista, ki oboje združi, spoji do nerazločljivega: do podobe, v kateri je vse živo, a je sama na sebi »kažipot« itn. Ločitev obeh elementov pomeni slabšo umetnost: bodisi brezidejno, nihilistično, pesimistično, dekadentno (Voduškove pesmi, Zupanovi romani iz let pred svetovno vojno) bodisi zgolj propagandno, abstraktno. Razlika med posameznimi kritiki je bila torej v tem, kam je ta ali oni polagal težišče omenjenega spoja: ali bliže k politični ideologiji ali bliže k naravi (ki je seveda — za nas — literarna ideologija). — Katoliški kritiki — Beličič — so poznali isto strukturo idealne povesti, le da so marksistično politično ideologijo zamenjali s katoliško-krščansko (in jo ovijali v naraven izraz).

Prežih je v *Samorastnikih* napravil nekaj nedopustnega (zato ni čudno, da je poskušal to nedopustnost Ferdo Kozak kot njegov prireditelj čim bolj omiliti ali odstraniti; tu je vzrok, da je omenjeni pasus, iz katerega smo pravkar navajali — in še bomo — odpadel). Ni se zadovoljil z implicitno politično revolucionarno ideologijo, ampak jo je hotel — v okvirni povesti pa celo v vloženi — še eksplicitirati. Zakaj? To je osrednje vprašanje. Ali ni hotel — podobno kot Tavčar s *Cvetjem* — napisati (svoji literaturi kot taki dodati) svoj eksistencialni alibi? In to dvojen? (Odtod tudi dodatna dvojnost povesti.) Tako kot je bil Tavčar slovenski (meščanski) politik in si je na eni strani želel s *Cvetjem* — s svojo literaturo — izposlovati alibi, dokaz, da ni samo politik, pragmatik, ampak tudi nekdo drug, umetnik, človek vere, nekdo, ki meščanstva sploh ne ceni, in na drugi strani — povsem nasprotno prvemu razlogu — svojo literaturo (*Cvetje*) postaviti v neposredno službo politiki, ideologiji (svoji socialni viziji; obrambi kmetstva, svoji nacionalni viziji; obrambi slovenstva), je ravnal tudi Prežih: na eni strani je z metodično in ostro ločitvijo naravnega od sociološko-političnega, umetniškega od publicističnega, z razbitjem iluzije, ki bi nastala, če ne bi povesti razdelil na okvirno in vloženo, potenciral svojo ideološko-politično partizanstvo, povedal jasno in odkrito, da piše literaturo zato, da bi z njo pojasnjeval sociološke vzroke, budil — pravilno — politično zavest (socialno-razredno, proletarsko in nacionalno), na drugi pa si je s to ločitvijo dal ravnopolitično možnost, da piše »čisto« literaturo; z javno izpovedjo, kako je njegova literatura v službi nečesa zunajliterarnega, si je opral svojo vest (pomiril sebe kot poklicnega revolucionarja, ta pa je imel za osnovno dolžnost, da vse, kar počne, postavlja v neposredno službo konkretni revoluciji, vsakršen odstop od te skrajne norme je pomenil izdajstvo) in se lahko posvetil čisti literaturi, se pravi izdajstvu. *Samorastniki* so estetsko zanimivi še posebej po tem, da je v njih omenjeni spor med Prežihovim umetnikom in Prežihom socialno političnim delavcem do neke mere tematiziran, pokazan, celo po svoje problema-

tiziran. Sicer je avtor poskušal, da bi bili enotni spoj nature in ideologije — se pravi mit — je pa ta spoj tudi razkrojil, navidez poudaril politično ideologijo, dejansko pa s tem svoj tekst ravnopolitično estetiziral, ker je razbil iluzijo, destruiral mit, ga spremenil v reportažo, ga izvotlil s komentarjem.

Ali ni s tem problematiziral literarne ideologije socialnega humanizma? Ali ni odkril v njej dvojno dno? Ni napisal teksta, ki ima dvojno naravo: ki je mit—reportaža?

Vrnimo se k pogovoru med pisateljem in Košatom. Tega pisateljeva teza ne zadovoljuje oziroma misli, da njegova »razlaga... ne drži popolnoma«. Sprašuje se: »Zakaj pa so zleteli z lastnine v prvi vrsti veliki, bogati gorski posestniki in zakaj so se vzdržali mnogi slabotnejši, revnejši?« To vprašanje še ne sega izven sociologije. Pač pa sega drugam že naslednje: »Ne zanikam, da je ozadje tega značilnega pojava — kmečke kuge — naš družbeni razvoj. Vendar mislim, da so prodajo vsake hube povzročile razne druge okolnosti, ki so bile šele odločilne; na primer: družinske, soseskine razmere in podobno; primeri so se končavali s tragičnimi dogodki, s prelivanjem krvi, z maščevanjem in tako dalje.« Jasno je, da je Košat literarna figura, oseba okvirne zgodbe (neodvisno od tega, ali je risan po modelu ali ne), da torej skozenj govori sam avtor, njegovo delo, kakor je na drugi strani prav tako očitno, da skuša avtor s tem, da je zasnoval okvirno zgodbo in ločil sebe od Košata, najti alibi za svojo literaturo, ki se ukvarja s tragičnimi dogodki (recimo *Boj na požiravniku* ali *Ljubezen na odoru* — tragika pa ni v skladu s politično ideologijo, ki ji avtor pripada; ravnopolitično je bil v zraku konflikt med Ivom Brnčičem in Borisom Kraigherjem o tem, ali sme biti pozitiven junak tragičen ali le heroičen). Prežih piše tragične dogodke, daje nekaterim svojim povestim celo tragičen značaj in tragičen konec (obe pravkar omenjeni), obenem pa — v osebi samega sebe kot literarne figure okvirne povesti — nastopa kot nekdo, ki tega ne dela in ne trdi, ampak mu gre predvsem, če ne skoraj izključno za sociologijo in politiko. — Prav v tem je eden od bistvenih razlogov za nastanek okvirne povesti in njene dialektike med Prežihom in Košatom.

Košat pa gre še naprej in razloži celotno teorijo socialnega humanizma kot literarne ideologije. Takole nadaljuje: »Ker diha ravnopolitično v teh posameznih zgodbah toliko močnega, pristnega, sočnega ljudskega življenja, da nam je treba narahlo prisluhniti, pa že čujemo odmev razpada gorskih selišč, življenja celih rodov, ki so živeli in še živijo po Koroškem.« *Posamične zgodbe* so mesto, kjer najmočnejše diha samo življenje (ki je nad literaturo), obenem pa posredujejo tisto analizo, o kateri je prej govoril Prežih s sociološkim jezikom. In še dlje gre Košat: »Brez poznavanja tega notranjega življenja je tvoja teorija suha, topa veda, ki nas ne more nikoli razgrabiti s tisto črno silo, da bi nas potegnili za seboj...« Tudi Košatov cilj—kriterij je: literatura mora bravca potegniti za seboj, mu biti živ kažipot, ga navdušiti, usmeriti v pravi smoter, a zajela

in usmerila ga bo, če bo živa, če bo kazala notranje življenje, posamično zgobo. — Ali ne zveni v teh besedah kritika tistih radikalnih stališč, ki jim ni do takšnih posamičnih zgodb (in notranjega življenja, saj jih smatrajo za igračkane, beg, izdajstvo, estetiko (se pravi kvazirealnost)?

Prežih da Košatu prav, ko mu odgovori: »Prav imaš, Košat. Seveda to ne izpremeni osnovne resnice, da sta vsega tega kriva naš družbeni red in pa sistem. Sistem povzroča tudi neštete druge kvarne posledice v ljudstvu, ga mehkuži in ubija mu njegove moralne vrednote.« In že je Prežih spet pedagog, moralist, propagandist, sociolog, samo ne literat. In nadaljuje: »Pri vsem tem pa prihaja še raznarodovanje našega slovenskega naroda na Koroškem v poštev. Slovenci so zajemali tod svojo prirodno moč ravno iz kmečkega ljudstva. Socialni proces je rušil domača ognjišča in lomil...« itn. — do bojnega zaključka: »Mali narodi imamo zato dovolj vzroka, da se postavimo v bran proti temu glavnemu zopniku, sicer bomo po zakonih razvoja slej ko prej ali slej izginili s tega sveta.« Sklep je zelo podoben sklepu *Cvetja v jeseni*. Agitatorski je: literatura naj služi temu vzvišenemu življenjskemu cilju, ki jo daleč presega. — Lahko postavimo zakon: v socialnem humanizmu, ki je sestavljen iz literarne ideologije naturizma in literarne ideologije revolucionarnega političnega ideologizma (ravno na tej točki se dopolnjujeta, omogočata, osmišljata in obenem spodbijata, odpravljata literatura in politično socialna ideologija; to je Ahilova peta socialnega humanizma, njegova dvojnost, neutemeljenost ali problematična utemeljenost), je Natura zavora pred totalitarno ekspanzijo Družbe, Razreda, se pravi Življenje je nasip, ki brani avtonomijo literature pred politično ideologizacijo, h kateri socialni humanizem nenehoma teži in jo v skrajnem primeru — recimo v etatističnem redukcionizmu ali tako imenovanem socialističnem humanizmu — tudi doseže. Zato je povojna obnova socialnega humanizma, ki je hotela odpraviti ali omejiti socialistični realizem (humanizem), zidala predvsem na pomenu, moči, navzočnosti Nature. Seveda pa tudi Intime. Kajti tudi ta je že vsebovana v socialnem humanizmu: v njegovi posamični zgodbi, v njegovem notranjem življenju (v zgodbi Mete, ne v zgodbi celotnega razreda). Le da je v socialnem humanizmu politično — ali celo religiozno — ideološko transformirana, preosmišljena v cilju Revolucije, to je absolutne (prihodnje) Družbe.

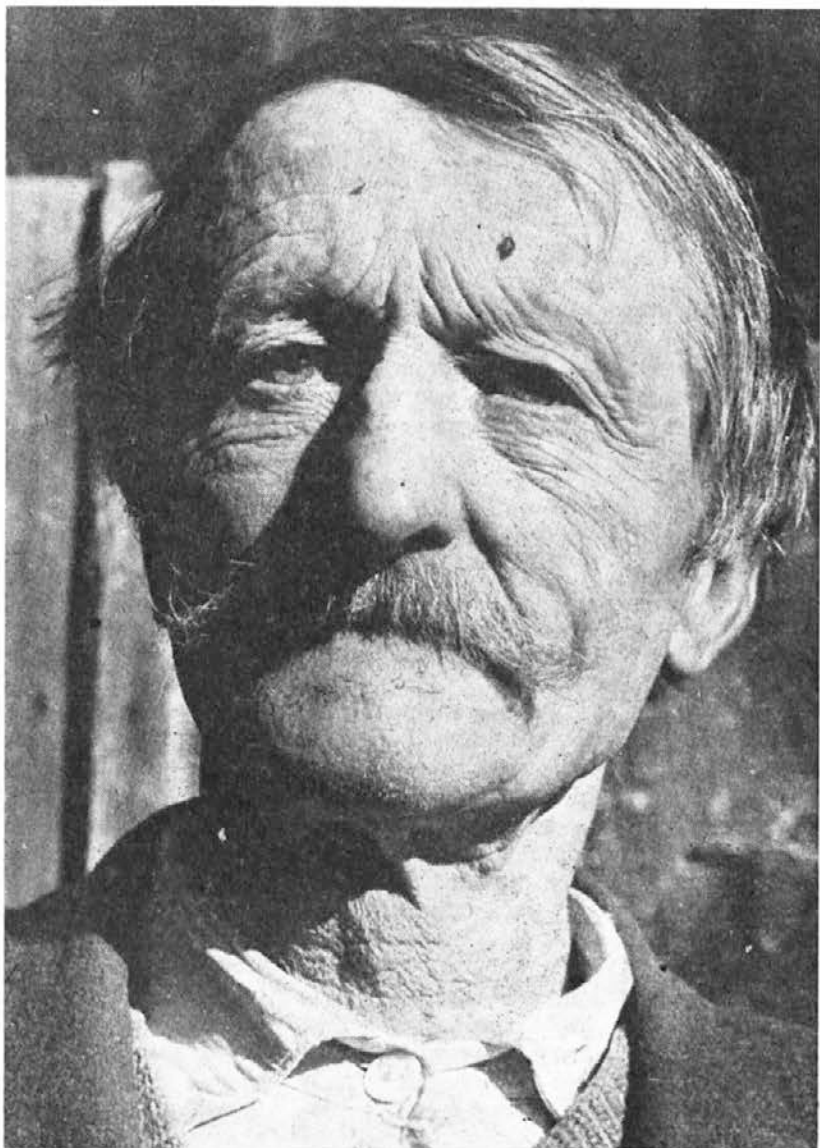
Razčlenili smo prvi element, ki utemeljuje in obenem razbija mit (ta mit je namreč mitski lahko le kot mit o posamezniku, v katerem je osredotočen Razred in Narod, torej Družba; je politično ideološki mit, obenem pa ga prav ta politična ideološkost destruiira in pretvarja iz mita v propagando). Opišimo še drugega: njegovo estetizacijo. Tudi ta estetizacija ima dvojen značaj: na eni strani konstruira mit (ki je literarni mit, gre za povest in ne za politično ali vojaško dejanje, kot je na primer mit o mučenju Djure Djakovića ali pozneje Milene Mejane boju do smrti), na drugi ga dekonstruira, ker ga estetizira, se pravi, dela za kvazirealnost (ta pa ni obvezna). Spet smo zadeli na dvoj-

nost socialnega humanizma, ki tava med literaturo in »življenjem«.

Prežih in Košak ne nastopata le kot ideologa, razlagavca, sociologa, ampak tudi kot esteta. Kljub vsemu sta turista, celo gospoda, ki sta si prišla Karnice in Koroško ogledovat. Ta hip ni važen namen njunega ogleda. S svojim namenom brez dvoma ukinjata lastni turizem in svoje popotovanje vključita v politično-ideološki boj. Vendar — da bi ga ukinila, mora prej biti. In nič ne pomaga, če Prežih komentira, kako je na njun prihod reagirala hudabivška Nana, ki jima pripoveduje vloženo zgodbo: »Vidno zadovoljstvo ji je tudi šinilo čez razorano lice, ko je čula, da govoriva slovenski; kajti tuji, berači in turisti, ki so hodili tod okrog kot gospodje, so bili skoraj izključno Nemci.« Kaj sta prav za prav onadva — namreč v odnosu do starke, kot figuri v okvirni zgodbi? Do starke ne nastopata kot revolucionarja, takšna sta šele v odnosu do bravca, ki ga poučujeta, predvsem Prežih, o socialnih vzrokih in krivdi družbenega reda. Berača prav tako ne. Tudi proletarca ne, ne prihajata se zanimat za delo. Za njiju veljajo tri oznake: tujca, turista, gospoda, vendar spet le deloma, po eni plati, po drugi pa sta radikalna negacija teh treh pojmov. Sta tujca, ker sta prišla od drugod, iz druge države, prvokrat v ta kraj, kraj in njegova zgodovina ju zanimata kot zunanji predmet, a hkrati sta vendar domačina, Košat je, kot pove avtor, sam sin podobne ubožoane rodovine, ki je pro-

padla zaradi kmečke kuge, Prežih je Korošec, sin iste pokrajine, istega naroda, Slovenec, prišla sta dejansko domov: v tisti dom, ki jima — Slovincem — je bil krivično vzeti (socialno — to raziskujeta ravno v *Samorastnikih* — in nacionalno — to je Prežih raziskal recimo v *Požganci*). Torej: sta in nista tujca, prisiljena sta v tujstvo, ki pa ga s svojim bodočim dejanjem — zapisom povesti *Samorastniki* — in z že dozrajšnji dejanji — socialno nacionalno revolucionarnim delom — hoče Prežih ravno ukiniti. Ta dvojna pozicija pa je natančno estetska, intelektualna. Prežih je, kar ni, in ni, kar je, ravno to pa mu daje možnost, da piše literaturo, da se s *Samorastniki* identificira, da piše o njih kot o sebi, hkrati pa jih piše, se pravi, da piše o nekom drugem (tudi pisanje avtobiografske literature je v tem pomenu pisanje o nekom drugem: pisatelj odkriva lastno drugost; brez drugosti ni literature, čista identiteta jo v načelu onemogoča).

Na pozicijo tujstva (dialektiko tujec—domačin), ki jo je v slovenski literaturi najbolj ekspliciral Cankar (roman *Tujci* in tako rekoč večina tekstov) se veže tudi pozicija gospoda in turista. Kdor lahko potuje, opazuje, uživa lepoto narave, ni ne proletarec ne kmet, ampak le gospod, nekdo, ki do zemlje ni v neposrednem proizvodnem, delovnem odnosu, ampak v posrednem. Ima zagotovljena sredstva za življenje, iz njihovega presežka si lahko privoščijo popotovanja, opazovanja, komenti-

Portret

Foto: Milko Dolinšek

ranja. Upoštevajmo, da v tem času turizem še ni bil, kar je danes, se pravi, moment v proizvodnem ciklu, duševni in telesni počitek, potreben tudi proletarcu, da pozneje, ko se vrne na delo, doseže večjo storilnost. Pred vojno delavec ni hodil na dopust, planinstvo je bilo stvar srednjih slojev, svobodnih poklicev, uradništva. (Spomnimo se, kako postrani je gledal trideset let pred tem recimo Podlimbarski na turizem. V svojem *Dnevniku* z leta 1907 piše: Turisti so »tisti topoživčni ljudje, ki nosijo preobilico svojih kapitalov in nekaj nemoralnosti v tuje kraje. Po mojih nazorih je turist nedelavno bitje, torej nepotrebno in demoralizirajoče vpliva na one delovne sloje, ki za pohajkovanje nimajo ne časa ne sredstev. Po pravici nas turiste ti sloji zavidajo in sami si žele, da bi mogli v istem brezdelju komariti po svetu.« In še, ko govori o razliki med tistimi potniki, ki gredo po svetu za kruhom, in turisti: »Kolikoli razlika med njimi in potniki prvega razreda! Tu večina brezmišlno pohajkovanje ženskih in nemoralno brezdelje moških, a tam na tretjem razredu stojita mrki trud in tihi obup.« Takšno je bilo stališče vsakega naprednega, z ljudstvom simpatizirajočega Slovenca, ki se je sramoval lastne gosposčine. Razlika med trudom in brezdeljem je determinatna prav tako za Prežih (iz *Samorastnikov*.) Res je, da Prežih s svojim revolucionarnim delovanjem ukinja to svojo pozicijo gospoda—turista, vendar v odnosu do Name tega revolucionarnega delovanja ni, je šele v odnosu do bravca. Čeprav sta s Košatom Slovenca, ju ima ona gotovo za gospoda in turista. Natančno v tej točki, v tej vmesnosti, ko Prežih je in ni gospod—turist, je možnost pisateljavanja in estetike: avtor izdaja (zamika) svojo razrednost, ker se gre turista, in izdaja svojo gosposkost, kjer je revolucionar. Je oboje: je intelektualca, pisatelj, človek z distanco do obeh svojih narav.

Okvirna reportaža torej ni le v službi politične ideologije, ampak tudi estetike. Prežih kot pisatelj pripoveduje, kaj sta doživela on sam in prijatelj Košat na svojem popotovanju (to pripoveduje tudi v svojih drugih — izrecnih — reportažah in jih s tem estetizira, iz propagandne in sociološke razprave pomika v bližino literature). Podaja zgodbo svojega popotovanja. Na tem popotovanju je zanj bistveno dvoje: politično ideološki komentar, še prej pa gledanje določenega predmeta, ki ga šele lahko propagandno komentira. Avtor popisuje, ton okvirne zgodbe je opisovalen; recimo — »S prijateljem Lipušem Košatom sva se soparnega poletnega dne po več ko dveurni hoji zvrnila na hrbet širokega gozdnatega slemena« itn. Ali: »Vrh tega slemena, Karnic, je v prejšnjih časih živel kmet Karničnik. Reklji so mu tudi Kresnik« itn. Ali: »Sledovi ostalega, nekdanj obširnega poslopja Karnic so se že vdrlji v zemljo, le tam, kjer sta bila nekdanj ognjišče in krušna peč, se še vidi kamnita groblja, ki je ruša še do danes ni mogla prerasti.« Očitna sta dva elementa: pripoved in opis. Pripoved izvira iz predhodnega vedenja, ki bi bilo samo na sebi lahko znanstveno zgodovinarsko, je pa tu podano literarno, kot zgodba. Slog jasno nakazuje literarno pripoved (»je v prejšnjih časih živel kmet«). Opis pa temelji na

gledanju. Da bi avtor lahko opisoval, mora opazovati. A pogled je temeljno estetska kategorija: je odsevanje nečesa v nečem drugem, predmeta v očesu, v zavesti, je stik dveh različnih bitnosti. V okvirni povesti ni akcije, ampak gledanje. Prežih pravi, da »se vidi« groblja, da so se »kresovi videli«, da je Košatov »pogled zamišljen pil borno sliko tega razpadlega kmečkega bivališča«. V tem zadnjem stavku je naravnost razložena narava pogleda: je uživaški (»pije«), predmet gledanja — »zanimiva starka«, razpadle Karnice — je predmet estetskega užitka, ki ga revolucionarna zavest šele korigira, nadgrajuje, preosmišlja, a že pred njo je. Karnice, njihova zgodba, trpljenje grofovskih najemnikov in pozneje Metina zgodba, njene muke, vse to je najprej »slika«. Pravi, avtentični, s samim sabo identični revolucionar (vprašanje je, če tak sploh obstoji; revolucionar je vloga, ki ji lahko žrtvuješ tudi življenje, vendar je treba mnogo napa, da odpravljajš elemente, ki ne sodijo v to vlogo, a so avtentična lastnost človeka, ki živi—igra revolucionarja; takšen element je predvsem telo; in videli bomo, da je ravno telo za Prežih najpomembnejši protiigravec zavesti, sploh najpomembnejša kategorija) se ne ukvarja s slikami, ne gleda, ampak deluje, se pravi, gleda, da bi lahko deloval, gledanje je le funkcija delovanja, v *Samorastnikih* pa je osamosvojeno.

Predmet gledanja — svet — se ne kaže le kot sociološki problem temveč kot estetsko dejstvo. Tudi o tem govorijo *Samorastniki* eksplicite: »Gotovo že par sto let stara bajta je bila lesena in zgrajena v tistem prijetnem gorskem slogu, [ki se s svojim razveznim ostrešjem in z aherci tako sklada z okolico, da si večje umetnosti niti predočiti ne moremo.« En sam odstavek po veliki sociološki analizi in politično revolucionarnem pozivu, pa smo soočeni s povsem drugo problematiko, ki prvo navidez dopolnjuje, dejansko pa ukinja in dela pojno. Svet ni več disharmonija (razredni spor, zatiranje, izkoriščanje, trpljenje), ampak harmonija (»se sklada«), ta temeljni pojem klasične estetike. Razredno pojmovanje sveta je dejansko antiklasično, revolucionarno, saj ima svet za spor, za nasprotje, ne za umirjeno celoto, skladje. In Prežih sam, v vloženi povesti, v bistvenem ta spor poudarja, seveda v vsebini. Vendar ni povsem gotov, miha. Na eni strani mu je slovenski stari kmet svobodnjak nekaj močnega, lepega, velikega, mogočnega, se pravi pozitivnega. Opis Karnic je monumentalen in ne more skriti avtorjevega globokega občudovanja: »Huba je imela tri sto johov grunta, njen svet je na treh straneh slemena segal dol do doline, kakor bi se Karnice s tremi mogočnimi nogami upirale v nižavo, njeno zaledje pa se je naslanjalo na visoke obirske stene. Včasih je karniški svet segal baje celo do vrha Obirja.« Če upoštevamo — pozneje bomo to témo razvili podrobneje — da je Obir simbol za Naturo, Natura pa poleg revolucionarnega Razreda (kot njegovo dopolnilo — nasprotje) najvišja vrednota Prežihove literarne ideologije, je očitno, da Karnice rastejo iz samega Obirja, da so z njim identične, da so simbol Nature, da so skrajna pozitiviteta. A ne le Karnice kot

naturno dejstvo, kot pokrajina, ampak tudi kot socialno dejstvo, kot rod, kot Hiša. Karničnik govori sinu Ožbeju: »Naši pradedje so ta svet izkrčili, si postavili tu gori ognjišče, od tod so razširili svojino dol do doline in gor do vrha Obirja. Zato je bil potreben stoleten boj. Ogromni narorani robovi naših brežnih njiv pričajo o tem, kolikokrat je bilo treba iti za merjascem, koliko oplazov je bilo potrebno razkopati, preden so se mogle Karnice postaviti na tako trdno podlago, na kakršni stojijo zdaj.« V teh besedah je sicer omenjena svojina in ker je zasebna, gotovo ni pozitivna; vendar ta beseda ni potisnjena v ospredje, v ospredju je »stoletni boj«, strašni napor krčenja zemlje. Pozneje bo Karničnik sicer — po tradiciji socialnega humanizma — govoril o zločinu, na katerem stoji Karnice čeprav se tudi o tem zločinu samo govori in ni izpričan, vendar sledi ta govor (komentar) pozneje in dokazuje, kako je moral avtor, če je hotel biti zvest svoji literarni ideologiji (socialnemu humanizmu), svoje temeljno čustvo, simpatijo nenehoma korigirati, dopolnjevati, svoj naturizem z moralno političnim ideologizmom nadzidavati (ravno ta dvojnost — med temeljnim naturizmom in nanj položenim moralno političnim ideologizmom — tvori bistveno literarno pomenško strukturo Prežihovih tekstov). Če Prežih kaj cení, potem občuduje boj, napor, moč in zmago v tem boju. Karničniki so krivi, ker so ta boj, najprej usmerjen v erotični konflikt z ljubljeno Naturo, preusmerili v zatiranje kmečkega proletariata in je prišla »korist« Karnic — grunta — v nasprotje s koristmi ljudstva. A Prežih — v navedenih besedah — nakazuje, kot da včasih tega ni bilo; prejšnji karniški rod mu je zato simbol boja, samozavesti, moči in zmage kot take. To pa je v skladu s slovenskim izročilom, ki je nekdanjo preteklost, recimo staroslovansko, umevalo kot popolno pozitiviteto (zlati vek), videlo v zdajšnjosti propad te pozitivitete, vdor negativitete, in si obetal od prihodnosti spet vrnitev zlatega veka. Prežih glede te preteklosti ni naiven, vendar pa ostaja del njegove narave tradiciji zvest. — Našo trditev še krepi navedeni stavek o karniški bajti kot skladnosti in kar najvišji mogoči umetnosti (v preteklosti je torej bila pozitiviteta: Umetnost); stavek, ki misel nadaljuje, jo še dodatno potrjuje: »Njene stene so bile od starosti in vetra že počrnele in razpokane; kazila so jo le prevelika, neokusna zaokvirjena okna, ki jih je v te stene vstavila doba modernizacije stanovanj.« Kot da bi brali današnje slovensko literarno intimistično-naturistično tožbo nad propadom lepe preteklosti, nad kugo vse izmaljučujoče zdajšnjosti.

Preteklost je torej harmonija, zdajšnjost disharmonija (kuga). Ker pa se v preteklosti še spominjamo (Prežih jo opisuje), še živi v nas, je, tukaj, navzoča, čeprav le v našem spominu in srcu. In ker je v našem srcu, preide v našo zavest, postane — kot Harmonija — lahko naš cilj: cilj revolucionarnega boja, ki bo svet iz razcepa spet vrnil v Skladje: v Naturo. Na koncu povesti je namreč avtor največ pozornosti posvetil spet obema glavnima elementoma: Revoluciji in Naturi. A Revolucija ne more biti nič drugega kot boj za vzpostavitvev naravnih odnosov, vladavine Natu-

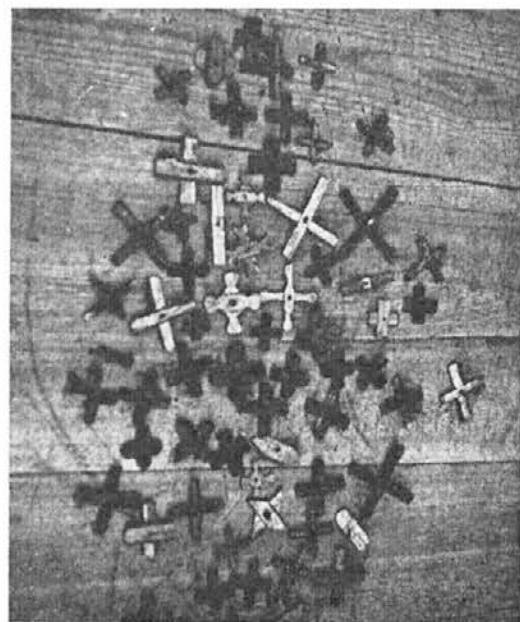
re, ki je obenem Lepota. Se pravi, da je Natura cilj in Revolucija sredstvo. Natura ima dve plati (kot vse pri Prežihu, kot vse v slovenski literaturi): je kon-strukcija in de-kon-strukcija. Prežih podaja obe plati, ves čas omahuje, kateri bi dal prav — in daje navsezadnje prav obema. Kot kon-strukcija je Natura ideal, najvišja vrednota, model za pravo družbo; kot dekon-strukcija pa je ravno ona naša usoda, ki nam ne dovoli, da bi v življenju dokončno zmagali (kar je cilj revolucionarne akcije). Dekonstruktivna Natura je staranje, smrt, muka, ki jo doživljamo ob oranju, sekanju, sploh naporih za kruh, za samohrambo; zna pa biti celo zla sila, ki kot naključje (Voruhova smrt v *Ljubezni na odoru*) ali kot direktno uničevanje (brezupni boj Dihurjev v *Boju na požiravniku*, Borovnikova smrt v *Vodnjaku* itn.) ljudi potiska v popolno nemoč. V nasprotju z *Bojem na požiravniku* in *Vodnjakom*, ki poudarjata destruktivne sile Nature, človekovo končno nemoč (to je dobro opazil in poudaril že Jaro Dolar v navedeni oce-ni, le da je svojo misel razširil na vse po-vesti v knjigi, čeprav za *Samorastnike* ne drži; pravi, da povesti obravnavajo »več ali manj isti motiv: neizprosno, skoro vedno brezuspešno borbo za življenje«; seveda obenem priznava »vero v lepšo bodočnost... ki je zgrajena na zaupanju v življenjsko silo, trdoživost in neuklonljivost teh ljudi.«) so *Samorastniki* povest z optimističnim koncem, Meta in njen rod so zmagali nad sovražnikom, le še čakajo, kdaj bodo prišli po svojo legitimno lastnino. Prežih na eni strani veruje v končni Uspeh človeškega (proletarskega) boja, se pravi, veruje v Naturo kot pozitiviteto, na drugi pa kaže neuspeh tega boja, ki ni — to je bistveno — odvisen le od krivične družbe in torej v brezrazredni družbi popravljiv, ampak od same Nature (Usode), ki ne dopušča uspeha. A Natura ni popravljiva: smrti se ni mogoče izogniti v nobenem družbenem sistemu.

Če beremo Prežihove povesti dovolj pozorno, bomo odkrili, da je Natura tako harmonija kot disharmonija, zato ima isto dvojno naravo tudi preteklost, ne le zdajšnjost. V novelah, kjer je Prežih podajal večji meri svojo temeljno literarno ideologijo (naturizem, celo karnizem), nastopa Natura v dvojni obliki, kot moč in nemoč (recimo v *Ljubezni na odoru* in *Boju na požiravniku*), kot izjemno telesno vztrajanje, kot neuničljiva spolna želja in akcija, a hkrati — na koncu — tudi kot nemoč tega vztrajanja in spolnosti: kot smrt. Te novele so čudežno aktivistične po eni svoji plati, po moralno-humanistični-ideološko-pedagoški tendenci (človek ne sme popustiti, boriti se mora do smrti), a so hkrati pesimistične in nihilistične po končnem spoznanju: naj se človek še tako bori, dosegel ne bo nič, le svojo smrt. Moralno-politična ideologija, ki jo zahteva socialni humanizem (in Prežihovo poklicno revolucionarstvo), pa se s to drugo plastjo ne more in ne sme zadovoljiti, saj je dezangazirajoča, pasivna, iz nje izhaja spoznanje o nujni vdanosti svetu, o »sporazumeštvu« s svetom (takšen je bil tedaj moralno političen izraz za to reč), celo o defetizmu. Prežih te interpretacije ni smel dovoliti, *Boj na požiravniku*, *Vodnjak* in druge povesti je moral vključiti v

optimistični okvir, jih revolucionarno nadzirati, jih preosmisлити — natančno tu pa je pobuda za *Samorastnike*, njihov vir. *Samorastniki* sicer prav tako izhajajo iz temeljnega naturizma-karnizma, vendar so nenehoma nadgrajevani (to si bomo podrobneje ogledali) z moralno-politično ideološkim smislom (ki v prej imenovanih povestih v glavnem manjka). V Prežihu je zelo močan nekakšen krščanski ideološki element, ki se celo preveša v pogansko usodnostnega, grško tragičnega; oba pa temeljita na poganskem občudovanju telesa (in njegove moči), spolnosti. Če bi vse te tri elemente odpravil, ne bi ostalo prav nič prežihovske literature, ampak preprosta politično ideološka propaganda. Prežihovo delo je ravno politično-moralno-ideološko nadgrajevanje omenjenih treh elementov, njihovo preosmišljanje, ki je zdaj močnejše, vidnejše (*Samorastniki*, drugi del *Jirsa in Bavha*), zdaj šibkejše (*Boj*, *Ljubezen*, *Vodnjak*, *Kurjak* itn.). Bistvena je dialektika med obema poloma, a takšna dialektika, ki naturistično-karnističnih, krščanskih in grško-usodnostnih prvin ne prekrije, ne izniči, ampak jih naredi le dvoumne, s tem pa same povesti notranje večplastne: literarne.

V *Samorastnikih*, ki so v knjigi daleč najbolj konstruktivna povest in ki so primer moralno-politično-ideološkega mita (medtem ko je *Ljubezen na odoru* primer karnističnega mita in *Boj na požiravniku* primer tragičnega mita), je Natura prav tako pojmovana dvojno, le da zmagata pozitivna plat Nature in da je negativna podana predvsem kot trpljenje telesa (Metine muke, ko sama vzredi svojih devet nezakon-skih otrok). V glavnem pa nastopa Natura kot čudežna: najprej — v okviru — kot gora, Obir, Podjuna, slovenska zemlja, ki je neuničljiva, mogočna, lepa, in so neuničljivi ter — v perspektivi — zmagoviti tudi vsi, ki živijo na nji, v nji, nato pa — v vloženi povesti — kot Metina telesnoduševna, torej ne le duševna, ampak tudi telesna moč, s katero premaguje vse muke in nesreče. Meta je nadčloveško odporna: je pendant gori. Je plodna, iz nje poteka bojni rod. Je Mati proletariata, to je slovenskega naroda (kdor ni proletarijat, se je nujno — zaradi pogospodenja — raznarodil). A je hkrati tudi lepa. In tu se vračamo na našo izhodiščno točko estetizacije.

Prežih pozna dve najvišji vrednoti: Moč in Lepota. Vir obeh (kot vsemu pozitivnemu) je Natura. Karničnik je predstavnik zle moči. Zla moč pa je le delna moč; ker je v nasprotju z moralno-politično ideologijo, se mora prej ali slej zlomiti, sesuti. Zato je prodaja Karnic, izguba posestva v nižini in ponemčenje mladih Karničnikov nujna posledica zle, se pravi nepravne moči starega Karničnika. Čeprav je zla moč seveda tudi moč — in Prežih nemalokrat pokaže, kako jo spoštuje. Meta je predstavnik prave, dobre moči. Karničniki so se postopoma denaturirali, izgubili. »Karničniki, ki so stoletja obstajali na pobočjih Obirja, so doli na ravnini dogospodarili v najkrajšem času.« Razumljivo: propadli so, brž ko so se ločili od Nature (gore); ta jim je dajala moč. »Mlada se je rada vozila v Celovec, pravijo, da je imela znanje z razno celovško gospodo.« Razumljivo: kmet, ki je dvoumna, dvo-

Za srečo

rezna kategorija, pozitiven kot delavec, borec, negativen kot privatni lastnik (značilno je, da ta kategorija že stoletje razpada, da danes — v času nastanka povesti — po Prežihovem mnenju skoraj že ni več kmetov, vzela jih je kmečka kuga, dvoumne položaja je konec, zdaj si stojita nasproti čisto zlo — grof — in čisto dobro — kmečki proletarijat), postane nujno zgolj negativen, če pride v znanje z gospodo. »Doma pa je šlo vse narobe in preden je minilo petnajst let, je gospodarstvo prišlo na nič... Ostalo je dvoje otrok, ki sta se zgubila nekje v Celovcu; pravijo, da se tam še zasledi karniško ime, toda ti potomci se pišejo zdaj: Karnitschnigg.« Meta pa se je — skoz svoj rod — razrasla. Ona je sicer umrla — zakon Nature — »Otroci pa so se razsuli ko mravlje po lesovih, po žagah, po jamah in po hubah.« Postali so proletarci (ali pa so ostali Slovenci, o tem Prežih ne piše; ker tega ne omenja, zraven pa se zanje zavzema kot za edino pozitivne, moramo brati, kot da so ostali Slovenci, ker so ostali na svoji zemlji; če bi to dejstvo problematiziral, bi potenciral destruktivno — tragično — komponento; ravno tega pa ni hotel; zato jih je naredil — tacite — za Slovence proletarce, žagarje, dninarje, rudarje, tesarje). »Po vseh koritih in bregovih so posejani, odkoder tečejo bistro vode proti Dravi.« Pozitiviteta ni mestni proletarijat, ampak kmečki. Mesto je denaturirano, človek pa ne more biti pozitiven in močan, če ne črpa sil iz Nature. Ali ni natančno tu razlog, da se Prežihu ni mogel posrečiti *Kajuh iz zagate* in da se ni mogel lotiti opisovanja mestnega proletariata, kar bi bilo vsekakor bolj v skladu z njegovim politično ideološkim prepričanjem? Natura se tu izrazito kaže kot protiigravec temu prepričanju, blokira ga, rezultat so spisi o kmečkem proletariatu. Za Prežiha je bistveno, da so rudniki, kovačnice, žage »posejane po koritih in bregovih«, to je po naradni zemlji; v mestu se kmečko prebivalstvo ni le sproletariziralo, temveč tudi ponemčilo, kar predstavlja še drugi, dodatni vzrok, da Prežih ne kaže mestnega koroškega proletariata. Ostati zvest svoji narodnosti pomeni ostati zvest (svoji) Naturi. Tudi to je povsem v skladu s slovensko ideološko tradicijo: socialni hu-

manizem je le nadaljevanje in dopolnjevanje nacionalnega in upošteva obe komponenti: socialno in nacionalno, le da prejšnji identifikaciji: narodnost = natura dodaja še novo: izkoriščani razred (socialnost) = natura; *Samorastniki* so ravno očitna demonstracija te identitete.

Pravkar navedena stavka o otrocih, ki so posejani po bregovih med katerimi tečejo bistre vode proti Dravi (stavka sta s konca povesti), povsem ustrezata stavkom s samega začetka povesti: »To sleme tvori z mnogimi drugimi tisto pohlevno obirsko predgorje, ki se zgublja na sever proti Dravi in ki ima podobo nagrbnjenih korenin obirske gore, ko da bi ta gora bila z njimi iz Drave in po njih srebala sokove za svoje večno življenje.« *Natura — gora, Obir — je glavni temelj življenja, je »večno življenje«: edini absolut. Kdor živi ob teh koreninah, sreba tudi sam sokove za svoje življenje, ki bo, kolikor bo naravno, tudi samo večno. Posameznik umre, pa naj bo še tako močan (Meta), rod pa ne. Rod (na-rod), če se drži Nature (slovenske zemlje), je tudi sam večni. To je osnova samorastniškega mita.*

Ker so ostali Metini otroci (slovenski proletarski rod — narod) zvesti Naturo, ker so z njo eno, imanjihov boj realno podlago in se bo končal zmagovito. Stavki s konca povesti govorijo o tem: »Najprej jih je bilo (otrok) devet, danes pa rase že četrti rod, kmalu bo peti na vrsti, cela vojska, ki oblega, spodjeda, zasega Karnice.« Malo prej pravi Meta: »Zdaj, po meni, vas je devet, čez petdeset let vas bo lahko že sto, čez sto let vas bo petkrat, desetkrat toliko.« *Natura se plodi, a ne kar tja v tri dni, spontano, temveč z namenom: da bi rod zasegel Karnice oziroma kot pravi Meta: »Potem si boste združeni lahko priborili svojo enakovrednost, svoje pravice.« Zdaj razumemo, zakaj ne sme Natura (telo) ostati sama, ampak se mora spremeniti v Duha, Zavest, smotrno akcijo: Revolucijo. Natura nima cilja; je temelj, omogoča ploditev, rast, a jo spet jemlje, z zimo, s katastrofami, s smrtjo. Zavedna akcija človeške družbe (združenih upornikov pa tudi že kmeta svobodnjaka, ki je krčel zemljo) pa daje tej Naturo smoter, usmerja jo. Brez te akcije zadnje lahko zmaga ta tragizem in karnizem, šele ona da človeku perspektivo. To pa je socialna akcija, v kateri sodeluje mnogo ljudi. Dokler je človek sam, ga Natura premaga (primer Borovnika, Dihurja, Voruha, tudi Radmance), ko pa se združi s sebi enakimi v uporni rod, postane nepremagljiv. Ali ne bo tedaj premagal tudi same Nature? Ali ni socialni humanizem ravno v tem, da imata socialnost in humanizem, to je Družba (Razred) in Človek možnost, da si podredita tudi samo Naturo? Ukineta njeno usodnost, naključje, smrt? Je delil Prežih to misel? Ali pa jo je le nakazoval, ne da bi se hotel z njo pobliže ukvarjati, saj bi mu morda pokazal svojo narobno plat (kakor jo je po letu 1950), in bi se tragizem razširil tudi na človeški rod? Prežihu, ki je ostajal v okviru socialnega humanizma in naturizma, tega problema ni bilo treba načeti, zadovoljil se je s perspektivo, z vero, z napovedjo, z moralno-politično-ideološko ali celo religiozno poslanico; pred problematiziranjem te poslanice in vere pa se je*

ustavil (medtem ko se Vodušek ob istem času recimo ni). Tako ostaja tudi kategorija Nature dvoumna. Ne vemo, ali jo bo povzela Revolucija (kot je pozneje trdil etatistični redukcioniistični humanizem — socialistični realizem), ali se bo še okrepila in pomenila edino trdno točko na tem svetu, saj se bo družba povsem razvrednotila (to je trdil intimizem-naturizem od začetka petdesetih let naprej), ali pa se bo reducirala na karnizem, reizem, na golo meso, spolnost in reč (kot je trdil od polovice šestdesetih let naprej slovenski literarni modernizem). Prežih ostaja pri srečni sintezi, pri netematiziranem skladju Nature (Gore, Gozda) z ljudmi (ta odnos problematizira, kot smo rekli, le na primeru posameznikov, ne pa rodu). Zato lahko navedenim besedam sledijo naslednje: »Starkin glas je pogoltnil globok, zamišljen molk. S Košatom sva obnemela pred veliko silo življenjske moči, ki je vrela iz teh posušenih prsi. Bilo je, kot da bi čula globoko molitev in težko kletev, ki ni prihajala iz teh votlih, brezzobih ust pred nama, temveč iz osrčja visoke in široke obirske gore.« Identiteta je popolna.

Ta identiteta se kaže na številnih mestih. Navedimo le še eno. Vrh lepote in moči — pozitivitete — je za Prežih govorica Nature, ki jo podaja na zadnji strani povesti: »Kmalu sva razločila, kako so šumeli gozdovi okoli Karnice, kako je dihal Obir z enakomernim odmevom svojih večnih vetrov, kako so pljuskali odmevi dravskih valov, tolmunov sem gor do tega slemena, kako so pod to prečudno kopreno živela in dihala polja in vasi obdravskih logov in dobav.« Spet — večnost same Nature. A kaj je ta Natura? »Nekaj je zazvonilo, kot bi se slišali glasovi potopljenih zvonov iz spečih jezer... Glasovi, ki so jih čez dan sprejela vase polja, glasovi žag in tovarn, ki so se čez dan nakočili v globačah in koritih, so zdaj vriskali in vzdihovali iz stisnjene, z nižin pregnane sopare. Ali ni to dih in stok stoterih, tisočerih Hudabivnikov, molitev in kletev, prisega in bojna napoved vseh tistih, ki iščejo vsaj svoje lastne Karnice?... Da, to je bojni klic črnih kovačnic, prečnih jam, ožganih razgonov, stisnjenih zar, zapuščenih globač in kopišč... to je bojni klic zavrženega, prekletega rodu.« Mit o *Samorastnikih* je — po tej strani — pravi mit: je prikaz življenja, trpljenja, vztrajanja in osvobajanja nekaterih ljudi, ki pa niso zgolj posamezniki (ti poginejo), ampak so rod (na-rod, razred), se pravi sinteza človeškega z naturnim. Naša povest je mit ravno zato, ker je njena socialnost naturizirana, ker se zgodovina (zgodba) ljudi kaže kot zgodovina Nature. Prežihu se je posrečilo, da je kljub okviru socialnega humanizma, ki poudarja socialnost-razrednost-humanost (človečnost), priboril tako odločilno mesto Naturo, da bojni »klic kovačnic«, »bojna napoved zavrženih« ne deluje kot politično ideološka propaganda, socialno politični projekt, kot eksplicitna ideologija (ta preprečuje sleherni mitizacijo, saj deluje racionalistično, intelektualistično, analitično, znanstveno, sociološko, pragmatično, reportažno, marksistična ideologija hoče biti znanost), ampak kot govor same Nature, izražajoč se v kategorijah, kot so zemlja, kri in kruh.

Zanimivo in hkrati značilno za slovenske razmere je to, da v času nastanka *Samorastnikov* nobeden od kritikov ni opazil te dvojnosti ali je vsaj ni razvil. Za sam socialni humanizem je Prežih brez dvoma mnogo preveč poudaril Naturo in politično-moralno socialno ideologijo naturiziral — mitiziral — kot bi jo, po literarni ideologiji socialnega humanizma, smel. Ali nam ravno Prežihov primer (pa tudi Kranjčev in Kosmačev) ne kaže, da so tisti elementi, ki so se pri nekaterih drugih narodih (ne le pri velikih, tudi pri Hrvatih ali Srbih) vezali na politično reakcionarno gibanja, recimo zemlja, kri, rod na fašizem, na nacionalizem, pri Slovencih ostali v srečni, mirni, neproblematični sintezi s politično razredno revolucionarno ideologijo? Prežihu se je brez težav posrečilo (in prav zato je bil tudi tako občudovan, prav zato so njegovi teksti, posebno pa *Samorastniki*, pomenili idealno literarno-ideološko normo tedanjega časa), da je polemiziral s Knutom Hamsumom (po lastni izjavi), napisal antitezo *Blagoslovu zemlje*, idilizmu naturizmu recimo Gionijevega tipa (*Grič, Žetev* itn.), kot se je nekaj let zatem oglasil v Cevčevih novelah *Preproste stvari* in v Kociprovem *Goričancu*, da je slovensko vas dezidiliziral, podal njen razredni boj, njen tragizem, obenem pa vendar ohranil kategorije zemlja, rod, kri kot pozitivne vrednote. Se pravi, da vendar ni prehajal okvirov slovenskega socialnega humanizma, pač pa je bil slovenski socialni humanizem (v nasprotju z nemškim) sintetiziran z nacionalnim humanizmom v nedeljivo celoto. Socialni humanizem je torej omogočal nastanek mita (destrukcija mita se je dogodila šele v povojni dobi, medtem ko ga je nemška literatura — Brecht — poznala že znotraj socialnega humanizma).

Govorimo seveda o eni strani *Samorastnikov*. Omenili pa smo že, da obstoji tudi druga, ki de-mitizira. Obravnavali smo že politično-sociološko analizo, ki je izrazito racionalna, zatorej nasprotna slehernemu mitu (bliže tej je recimo Ingolič v *Soseški* ali *Matevžu Visočniku*, medtem ko ima v *Lukarjih* naturizem — celo karnizem — zelo močen delež. Bliže ji je tudi Kranjec v *Fari svetega Ivana* ali v romanu *Do zadnjih meja*, mnogo manj v *Povesti o dobrih ljudeh*, kjer je namesto mita nekakšna pravljica ali legenda, veskakor literarna zvrst, sorodna mitu; tudi tu je družba naturizirana. Podobno v novelah *Sreča na vasi*. Ni čudno, da so ti teksti mnogo bolj učinkovali od socioloških. Oba elementa se torej v tem času in znotraj skupne literarne ideologije socialnega humanizma kombinirata. Ohranila sta se še v povojni čas, Kranjčev roman *Pesem gora* je naravnost ekstremno na liniji naturizacije in mitizacije, prehaja že v takšno poetizacijo, da se racionalno-analitični moment hudo izgublja. Prav zato je bil roman sprejet neugodno, bodisi s strani tistih, ki so zahtevali sorazmerje obeh elementov — Ocvirk — ali pa tistih, ki so hoteli zgolj sociološko-politično-propagandni del; tem je Kranjec prav kmalu tudi ustregel z romanoma *Pisarna* in *Pod zvezdo*. Prežih pa s *Pristrahom* ni prišel daleč.)

(Se nadaljuje)

Tu bi rad počival

Če si šel avgusta leta 1943 po tihi ulici zadaj za ljubljansko sodnijo, si lahko s pogledom skrivaj ošinil okna zgoraj pod streho stisnjena.

Ker so bila okna zabita z deskami in je le ozka reža povedala, da skozenjo sme prikradena svetloba, se je zdelo, kot da hudobno pomežikujejo.

Sodnija je stala mačehovsko prevzetno, saj je v nji že avstroogrška cesarsko kraljeva oblast in za njo kraljevska jugoslovanska krojila in delila pravico po svojih merah.

Zgoraj za enim teh zabitih oken pa je bila celica Prežihovega Voranca. V nji je bil zaprt čisto sam.

To smo vedeli v tistih dneh in tednih pred polomom italijanskega fašizma, ko smo šli po uličici za sodnijo in vedeli tudi, da je ulica zastražena, da je mladi moški na drugi strani ceste, ki bulji v časopis, plačan ovaduh, da te njegove oči niso spregledale.

In vendar smo morali iti tam mimo, kot da bi naša navzočnost na ulici v ogrožani svobodi pomagala živeti človeku samotno zaprtemu tam zgoraj.

Potem je Prežih kmalu šel svoj novi križev mrtvaški pot v tujino, v berlinsko ječo Spandau, kjer je pred njim trpel Leon Blume in Dimitrov in veljaki evropske napredne misli. Iz Berlina pa v lager smrti, kjer se je srečeval z njo v nešteti grozljivih podobah vse ure dni in noči.

Kako neusmiljene in kamnito zle so bile koroške žalik žene in rojenice in sojenice, ki so se gnetle ob njegovi leseni neposlilani zibki.

*

- Črn kruh boš otepaval, je rekla prva.
- Če ga boš imel, je dodala druga.
- Vojak boš na fronti.
- Upiral se boš oblastem.
- Od doma boš bežal, ko preganjana zver in ptica bo imela svoje gnezdo in lisica svoj brlog, ti, človeški otrok, pa ne boš imel kamna, da bi svojo glavo položil nanj.
- Pustil boš ženo, otroke, svojo družino.
- Svojemu imenu se boš moral odpovedati.
- Prehodil boš vseh devet krogov pekla.
- Dvom ti bo razjedal dušo.
- Umril boš nepotešen.

Potem pa je prišla zadnja sojenica, ki je zamudila strašni obred, a je vse vedela in je odrešilno rekla:

- Počival boš v zemlji, ki te je rodila.
- In potem na ves glas, da je odmevalo do skalne gore:
- Dokler bodo živela njegova dela, bo živel njegov spomin.

Vse se je uresničilo, a zdaj, danes in jutri, je le še eno res: Njegov spomin bo živel, dokler bo živel rod, ki mu je pisal v materinem jeziku.

Živel bo spomin, dokler bodo ljudje brali zgodbo o Meti samorastniški. Brali jo bodo v mnogih jezikih sveta. Na filmskem traku bodo oživljale pripovedi o otroštvu nekega pastirca, ki je premagal strah duše in telesa in je v sam peklo šel nabirat

cvetja za mater. Kar je dobrih na našem pravem planetu, bodo sprejeli zgodbo o zvestobi in ljubezni.

Sojenica, ki je nerodno zamudila, je zmagala in bo zmagovala.

Prišel je na Mirje 4. Poleti leta 1945. Zdaj je hodil brez skrbi po lesenih škripajočih stopnicah. S svojim pravim imenom imenovan, brez ponarejene osebne legitimacije.

Potrka, vstopi. V plavo delovno obleko oblečen kot delavci po tovarnah, z naramnicami prek srajce, brez klobuka.

— Roke pa ne dam, pravi. Me je sram, da sem človek.

In skriva roke nekam stran od sebe. Pogledam mu v sivkasto beli obraz in tudi meni oneme roke.

Potem si je nekega poletnega večera umival roke na horjulskem potoku.

Po povratku iz Trsta, kamor se je peljal s Francetom Brenkom. Pred Ljubljano sta zavila še v Horjul, da bo videl, kje smo doma.

Poslušal je potok ob hiši in se hotel umiti prav v njem, tam kjer stoje kamni-perilniki, tam kjer se pero platnene rjuhe. Nesla sem mu k potoku platneno ozko brisačo in poslušala na mostu, kako prha in pljuska vodo v obraz, si jo zliva za vrat in vzdihuje od ugodja.

Potem si suši lice in briše roke v platneno dišavje, kot bi vedel, da je moja mama

sama posejala lan, hodila s pogledi božat sinjo rast ob nedeljskih popoldnevih, sama žela, sušila razgrnjeno bilje na travniku, trla in nesla tkat jetičnemu tkalcu kajžarju v breg nad potokom.

— Zdaj si se umil, lahko nam boš stisnil roke, sem pomislila.

— Bom, je rekel na glas, a me ni pogledal, ker je bil ves odsoten.

Še tistega poletja, v letu zmage 1945, sva z možem šla na njegov novi dom.

Vabil naju je in pisal, koliko potrebuje žebļev in šraufov za popravilo strehe in vsega, kar je narobe pri hiši in hlevu.

— Pa sta le prišla, se mu je smejalo iz oči in obraza, žarelo je iz njega vsega.

Pomenkovali smo se in obljubil je, da bo napisal še nekaj spominov iz dni svojega otroštva, da bo za knjižico, da ne bodo samo Solzice. Natisnila bo Mladinska knjiga.

Potem sva šla z njim na Prežihov vrh. Po kratkem kolovozu počasi navkreber nad belo hišo.

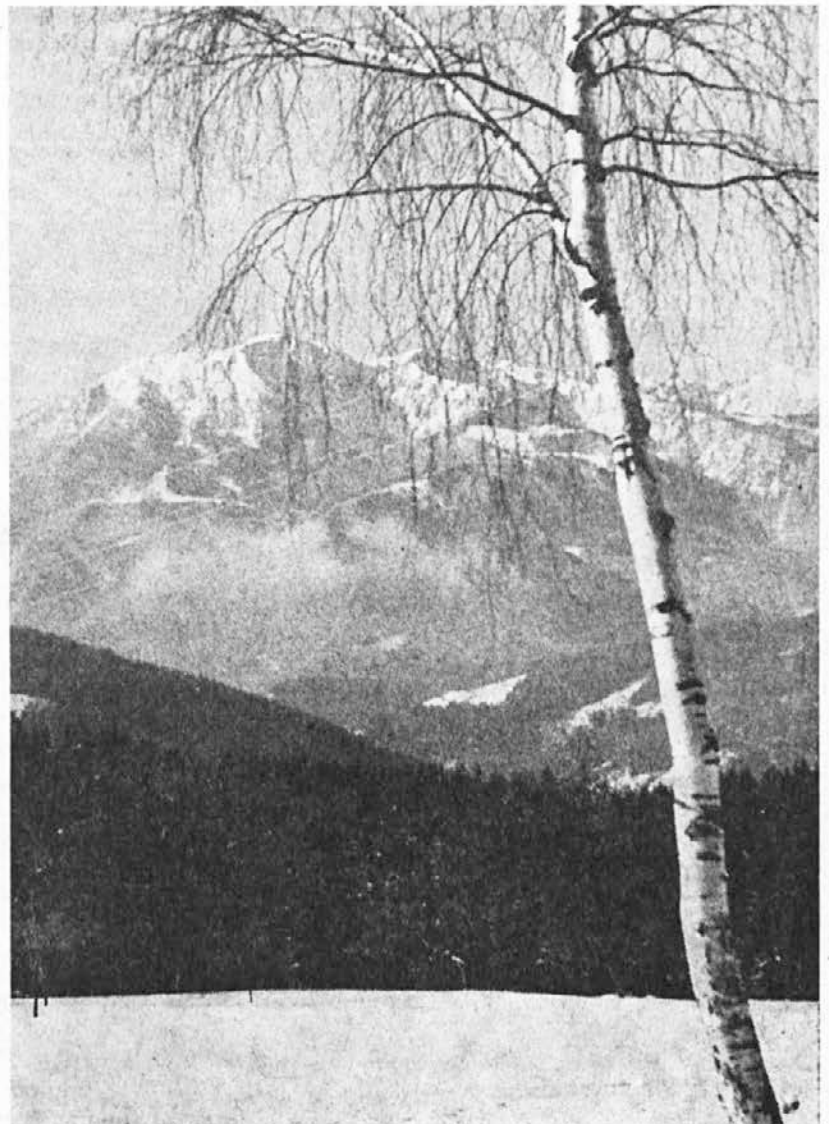
Spodaj v vratih je ostala njegova skoraj slepa mati. Ne bi videla, če bi ji pomahal z roko in svojega najljubšega sina glas je slišala le, če ji je govoril tik ob belolasi glavi.

Prežih naju je vodil do turških šanc, potem pa spet nazaj do klopce nad lipo.

— Tu mora biti klop, da se človek nagleda, je vedel.

Pred našimi očmi in dušami temna gora, njegova gora, sanjska gora, ki je hlepel po njej petnajst let.

— Le kdo nam jo je podarjal hip za hipom. V svoj lastni molk ujeti smo videli

Peca z Breznice

Foto: Broman

vsi trije, da nam je vse to poslej podarjeno: življenje, upanje na jutri, vonjave trav in lipinih listov in debla in že spomladi odcvelih lipinih cvetov. Pogledi so se nam pasli po dolini in spet navzgor po gori in niso se mogli napasti miline vsakega novega trenutka.

— Tu bi rad počival, tu, prav tu, pod to lipo bi rad v grobu ležal, pravi.

Pomolčimo.

Od neke pa se pritakne spomin na prečudno lepe grobove ob bosenskih muslimanskih hišah tam doli v Velikem Prozoru visoko nad morjem, v krških planinah.

— Vesta, nama pravi Prežihova Mici letos poleti, ne le vama, tudi Lojzu Kraigherju je pripovedoval, da hoče biti pokopan tu zgoraj pod lipo na Prežihovem vrhu.

— Ko smo Voranca pokopavali, se je nagnil Lojz k meni in mi rekel: Tale, tvoj mož bo imel dva pogreba. Danes je šele prvi. Tja gori ga bodo še nosili s hotuljskega britofa, gori pod njegovo lipo. Tam je hotel počivati! Tam gor bo ležal!

Od tam zgoraj vidiš širom po dolini, le gla ti je pred noge kot vdana zelena žival, kot položeno staremu, modremu kralju, pod prestol čudežno preprogo iz živega tkano, vseh menjav lepote posejano, večno živo.

Če ležiš tam zgoraj in le malo dvigneš preprte veke, te pozdravi gora:

— Hej, pastirc, povej, ti je zdaj dobro?

— Potepuh zvesti — nezvesti, si se vrnil navsezadnje za zmeraj v moje naročje.

— Zdaj boš z leseno žlico iz moje sklede jedel. Močnik boš srkal, fižol in solato grizljal in mošt pokušal, da ti bo usta skupaj vleklo.

Potem, Voranc Prežihov, proti večeru, ko nikogar več ne bo na obisk, se boš počasi vzpel na komolce in prisluhnil tja proti nevidni Raduhi.

Tam nad svojo rodno hišo bi bil rad pokopan Blaž Arnič.

Nemara sta se zaživa zmenila o tem, kako bo. Seveda sta se zmenila, samosevna rasta.

Poslušal boš, če se že pode polnočni viharji z Raduhe doli. Tole sva dobro ugani-la, boš vedel.

Tu sva, vsak na svojem hribu, vsak s svojo silo, z rodno prstjo v sebi in okrog sebe, s travami nad seboj in z večnimi menjavami dni in let.

Tu sva, nihče nama nič na more, nihče naju ne bo več prelisčil.

Tu sva, vsevdilj se bova pogovarjala, najin dih bo neslo v tisto gromozansko vesolje, po katerem se zdaj prepeljavajo ladje in živi ljudje v njih.

V dolinah pod nama pa najini ljudje. Prihajali bodo, posedeli pod lipami, vse nama bodo potožili in naju poslušali.

— Če imaš še kakšno željo, Voranc, te vprašamo.

— Ne. Ne mavzoleja na grob. Le imej svojo Jasno poljano, lev ruski. Mene pa kar na ta nizki hrib, na ta nikoli dovolj ljubljene Prežihov vrh.

Če že nočete kamen, pa mi dajte v kamen vklesano podobo tistega nežnega bitja, kot ga je vdolbel neznani Rimec pred skora-j dvema tisočletji.

Na vrtu stare gutštanjske graščine, v zelenih travah pred študijsko knjižnico se skriva, sončni žarki, dež, sneg, rosa in slana so ji izpirali leče in tenčico. Le dajte mi jo semkaj gor, ob mojo zadnjo posteljo. Naj vam je ne bo žal. Dal sem vam Mejo Samorastno, napisal sem vam jo za zmeraj, vi pa meni dajte tisto nežnost v kamnu, pogansko deklico Brezimenno, da me bo varovala, da bo — skozi moje pretrpinčeno srce — davnilo povezovala z jutrnjico.

Kristina Brenkova

Rod revolucionarjev v Črni

Iz zgodovine delavskega gibanja v Mežiški dolini

Črna je bila za časa stare Jugoslavije izrazito napredno usmerjena. Vse delo v političnih in kulturnih organizacijah je bilo v rokah komunistov, ki so ga vodili in usmerjali.

Črnski komunisti so bili tesno povezani z ravenško partijsko organizacijo, ki jo je vodil Prežihov Voranc, čeprav so delovali precej samostojno. Nekateri Črnjani, kot Jože Ipavec in Tone Ravšer, ki sta bila izredno aktivna, sta hodila na sestanke na Ravne in Kotlje. Tone Ravšer je menda prisostvoval konferenci SKOJ v Kefrovem mlinu. V Črno je prihajal tudi Prežihov Voranc, ki se je ustavljal na domu Franca Dolinarja, ki je postal leta 1923 prvi socialistični župan v Črni. Jože Ipavec je hranil na podstrešju skrito partijsko izkaznico iz leta 1921.

Črnska Svoboda je spadala po delu med najbolj aktivne in borbene v Mežiški dolini. Takoj od ustanovitve so jo vodili člani KPJ. Prvi predsednik Svobode je bil Franc Dolinar, tajnik in knjižničar pa Ivan Forstner. Ko je postal Franc Dolinar župan v Črni, je postal predsednik Svobode Alojz Dolinar, ki je bil tudi izredno napredno usmerjen.

Črnski komunisti so z mežiškimi socialisti in komunisti vodili borbo za draginjske doklade v mežiškem rudniku. Indeks življenjskih potrebščin za leto 1927 in leto 1939 so do podrobnosti izdelali Tone Ravšer, Ivan Forstner in Alojz Dolinar. Indeks za leto 1939 so tako precizno izdelali, da ga z nekaterimi popravki še danes lahko uporabimo.

Delo črnskih komunistov je potekalo po trojkah (kakor jim je predlagal Prežihov Voranc) in v strogi tajnosti. Niti žene niso vedele, da so možje organizirani, zato je zdaj zelo težko odkriti, v kakšno širino je segala organizacija. Svoje sestanke so imeli člani KP na sestankih Svobode. Če je prišel v prostor, kjer so imeli sestanek, kakšen nezanesljiv človek, so diskusijo takoj preusmerili.

Drugo središče partijskega dela je bil Rdeči konsum, ki je imel v Črni dve poslovalnici. V odboru konsuma so bili napredno usmerjeni ljudje. Poslovodji konsuma sta bila Franc Brumen in Miloš Stopajnik, ki sta bila po prepričanju člana KP. Vodilni člani konsuma so bili Jože Ipavec, Tone Ravšer, Alojz Hribar, Filip Mlinar, Ivan Forstner in Miloš Stopajnik.

Posebno napredno usmerjen je bil v Žerjavu Ilgo Pepi-Kovač na Igerčevem (partizansko ime Duh). Med rudarji je širil napredni list »Enotnost«, ki je z vsebino vpival na politično delo rudarjev. Ilgo Pepi je znal naročnike zelo spretno izbirati. Časopisa ni ponudil vsakemu, ampak samo tistim rudarjem, za katere je vedel, da so napredno usmerjeni. Navadno je rekel:

»Ti boš pa lahko naročil tale časopis, da se bomo znali organizirati in pritisniti na podjetje za naše pravice.«

Vodstvo mežiškega rudnika je bilo izrazito nacionalistično usmerjeno. Večina inženirjev je bila v Sokolu. Rudarji, ki so se vključili k Sokolu, so imeli prednosti pri sprejemu v službo. Zato so mladince, ki je prišel delat v rudnik, hitro prestregli in ga preusmerili v socialistično organizacijo.

V rudniku je posebno izstopal inženir Dilj. Na vsakem koraku je pomagal rudarjem. Kot razgledan in pošten inteligent se je stalno potegoval za njihove pravice. Javno so govorili, da je komunist. Zaradi tega je bil leta 1936 in 1937 zaprt v Celju. Nacionalisti so mu pravili, da je »salonski komunist«. Inženirji s tovarišem Benkom na čelu so napravili zoper njega na generalno direkcijo pritožbo, da je »komunist«. Pritožbo je osebno po osvoboditvi bral Ivan Hercog iz Črne. 1941. leta so ga Nemci aretirali in internirali v Dachau, od koder se je vrnil in še nekaj let delal v mežiškem rudniku.

Aktivna člana na osnovni šoli sta še bila učitelj Jože Prislan, doma iz Gornjega grada, in Miloš Ledinek, ki je bil po osvoboditvi nekaj let sekretar mariborskega okraja. Navadno so se družili v Črni Branko Dilj, Jože Prislan in Miloš Ledinek. Jože Prislan je bil v Črni vodja skavtov in so ga Nemci 1941. leta aretirali ter ga na Dunaju obglavili. Kdo ga je izdal, je ostala skrivnost do danes.

Zadnja leta pred okupacijo so v Črno prihajali Gašparič, Miloš Zidanšek in Bojan Ilich, ki je ustanovil skojevsko organizacijo. Navadno so se ustavljali pri Ivanu Knezu (Krucu) in mogoče tudi pri učitelju Jožefu Prislanu.

Kmalu po okupaciji leta 1941 je Mihaela Stopajnika na domu iskal Dušan Kveder, a ga ni našel doma, ker je bil takrat v nemškem ujetništvu. Dušan Kveder je nato prenočil pri Filipu Mlinarju.

Čez Črno je potekal tajni kanal čez državno mejo, po katerem je šla v Avstrijo tudi Vorančeva žena. Črnski in ravenški komunisti so po tem kanalu spravili v Avstrijo precej partijskih delavcev.

»Tone Ravšer in Jože Ipavec sta bila izredna socialisti,« pravi žena Mihaela Stopajnika. »Ko je bil moj mož v ujetništvu, sem bila brez vsega. Tone Ravšer in Jože Ipavec sta mi za zimo pripeljala premog in ga spravila v klet ter mi dala denar za hrano, da mi ni bilo treba prositi Nemcev za pomoč.«

SOCIALISTI — KOMUNISTI IZ ČRNE

1. Jože Ipavec — rudar, v odboru Rdečega konsuma, igravec, poštenjak, plemenit.
2. Tone Ravšer — rudar, načelnik DTE, sodeloval v NOB, prvi predsednik delavskega sveta rudnika v Mežici.

3. Filip Mlinar — rudar, v odboru Rdečega konzuma, predan in pošten.

4. Franc Juvan — rudar, izrazito napreden, v odboru strokovne zveze, dober matematik, izseljen v Dachau, odkoder se ni vrnil.

5. Alojz Hribar — rudar, delal v strokovni organizaciji in v odboru Rdečega konzuma.

6. Ivan Forstner — rudar, tajnik in knjižničar Svobode, pesnik, režiser, vodja tamburašev, telovadni vaditelj.

7. Mihael Stopajnik — poslovodja Rdečega konzuma, igralec režiser, 1944 ustreljen od Nemcev, ker je sodeloval s partizani, doma iz Lovrenca na Pohorju, v Črno prišel 1927. leta.

8. France Repanšek — sekretar komunistov na Pristavi, rudar, vodja DTE, umrl pred vojno.

9. Albert Lorberk — tesar, žagar, zelo napreden, izseljen v Srbijo, kjer je umrl.

10. Miloš Šmidhofer — delavec, ustanovitelj kmečke zadruge v Črni.

11. Valentin Grubelnik — rudar, aktiven pri vseh društvi, režiser, sodeloval v NOB.

12. Franc Dolinar — rudar, prvi predsednik Svobode, župan od leta 1923 do 1928, preprost, dober govornik, priljubljen, predsednik delavskih zaupnikov.

13. Alojz Dolinar — rudar, predsednik Svobode, igralec.

14. Jože Prisljan — učitelj, vodja skavtov, obglavljen na Dunaju.

15. Pepi Ilgo — kovač na Igerčevem, širil napredno literaturo, sodeloval v NOB.

16. Branko Dilj — inženir v rudniku, nudil pomoč rudarjem, javno znan kot komunist, zaprt v Celju 1936 in 1937. leta, izseljen 1941. leta v Dachau, odkoder se je vrnil.

17. Franc Žagar — rudar, sodeloval v vseh organizacijah, šel v partizane.

18. Franc Brumen — poslovodja Rdečega konzuma.

19. Vinko Ajdinger — rudar, doma iz Solčave, ustreljen z ženo v Žerjavu. Ona ni bila zadeta in se je rešila iz groba, dva dni je tavalala med skalovjem nad Črno.

20. Franc Knez (Kruc) — član odbora Rdečega konzuma, sodeloval s partizani.

21. Franc Osojnik — rudar, sposoben govornik.

22. Jazbec — rudar, stanoval v Heleni, doma iz Slovenj Gradca, dober govornik.

Med Črnjani ni bilo izdajalcev. V stari Jugoslaviji zato niso preganjali nikogar, čeprav so že takrat javno govorili, da je Črna »rdeča«. Tudi Nemci, čeprav so imeli dobro obveščevalno službo, niso vedeli za napredne socialiste — komuniste, zato jih tudi niso 1941. leta selili v taborišča, razen Dilja in Jožefa Prisljana, ki ju je poznala rudniška uprava.

Zvonko Robar

ZAHVALA MRTVIH ŽIVIM

(Ob odkritju spomenika NOB v Kotljah zadnjo oktobrsko nedeljo 1973)

»Čudno«, res »čudno« lepo je bilo letos na »dan mrtvih« v skromni vasici pod košato Goro. Sonce je sijalo in pošiljalo svoje svetle žarke skozi v tisočeri žarečih jesenskih barvah svetleče se listje košatih

lip. Nam pa je bilo prvič res lepo po 27 in več letih, kar ležimo po gorah in dolinah, gozdovih in ravninah naše slovenske domovine, pa tudi daleč v tujini, v tuji zemlji, povsod tam, kjer smo dali svoja življenja za svobodo domovine, za svobodo vas, ki jo sedaj uživamo! Ta dan smo po 27 in več letih prav zares dobili tisti topli občutek, da v resnici nismo pozabljeni, da naše žrtve le niso bile zastony. Presrečni smo, da ste se nas spomnili in nam pod košato hotuljsko lipo zgradili lep, skupni dom — spomenik, ki bo še poznim rodovom govoril o nas in našem trpljenju, pa tudi o našem pogumu! Oprostite nam, ker smo že dvomili o vas, ker smo že skoraj obupali, da bi kdaj dobili svoj skupni dom v rodni domači vasi. Oprostite nam zares, ker smo že mislili, da res ne utegnemo, da vas vaši avtomobili, vaše hiše in vas standard tako prevzemajo in zaposlujejo, da ste pozabili na nas.

Odslej nam bo lažje vztrajati na mrtvi straži pod Obirjem, na Karavankah, na Svinji, v Borovljah, v Železni Kapli, Žitari vasi, Šent Rupertu, Dachau, Nürnbergu, Aušvicu in drugod po naši domovini in tujini. Lažje nam bo stražiti, kajti mi smo še vedno na straži! Čeravno mrtvi, vas vendarle stražimo in opominjamo, da sovrag ni spal vseh teh dolgih 27 in več let in da tudi sedaj ne spi! Le preži in čaka, kako bi dosegel tisto, kar smo mu mi s svojo žrtvijo preprečili!

Hvala vam, ki ste nas pomirili! Odslej bo naša večna straža lepša, spokojnejša, zakaj omogočili ste nam, da se bomo vsaj vsako leto enkrat skupaj z vami, skupaj z našimi sorodniki, brati in sestrami, soborci in prijatelji srečali na dan mrtvih tu ob našem skupnem domu, ob našem in vašem spomeniku, pod lipo in ob prižganih svečkah vsakokrat ponovno sklenili našo večno zavezo — zavezo mrtvih za žive, in živih za mrtve.

Rok Gorenšek

Vsa bolečina na svetu pripada človeku, a človek nje.

Ivo Kozarčanin

ZA DOBRO OBRAMBNO SPOSOBNOST

Dejavnost Združenja rezervnih vojaških starešin občine Ravne na Koroškem v letu 1973

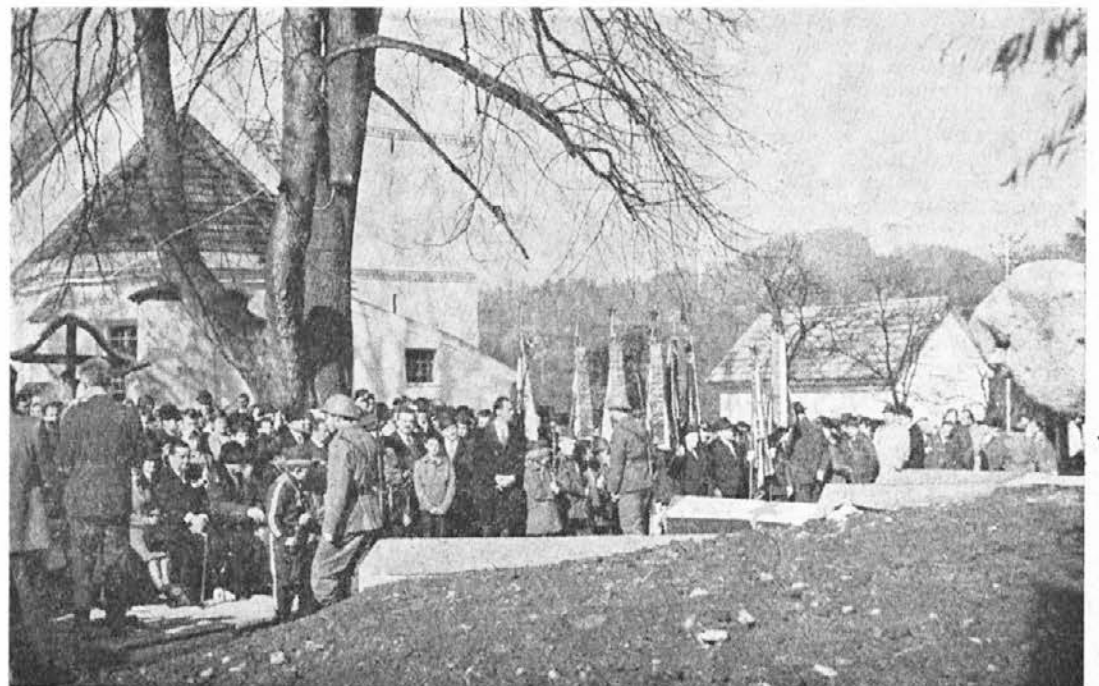
Občinski odbor ZRVS Ravne na Koroškem je skrbel za strokovno vzgojo svojih članov po navodilu republiškega ZRVS. Obsegala je strokovno in idejno-politično usposabljanje, dopolnili pa so jo še z vajami v streljanju z lahko strojnico.

Prvo predavanje je bilo o oblikah proti diverzantskega in proti terorističnega boja. Predavatelji so bili iz Maribora in Celja. To predavanje so ponazorili s pomočjo shem in grafoskopa. V občini je zajelo 83 % rezervnega vojaškega starešinskega kadra. Predavanja so bila popestrana tudi s filmi Delo ogledniške skupine v zaledju sovražnika in Krajevna skupnost Mirna v času mira in vojne. Najboljša udeležba je bila v Mežici, kjer so se udeležili tega predavanja 90%. Taktično-orientacijski pohodi so bili izvedeni po osnovnih organizacijah ter združenih z izpiti. Strokovna vprašanja je sestavila komisija pri občinskem združenju. Dolžina marša je bila daljša od predvidene, udeležba v občini pa je bila 74%. Najboljša udeležba je bila v osnovnih organizacijah Mežica in Ravne I. — 83%.

Kljub temu da je bila udeležba na predavanjih v aprilu v vseh osnovnih organizacijah več kot 80% ali več odstotna, se je občinski odbor odločil, da v jeseni izvede ponovno predavanje za vse, ki se iz kategorakoli razloga niso udeležili predavanja v spomladanskem roku. Ob tej priložnosti so bili organizirani tudi izpiti za člane, ki se niso udeležili taktično orientacijskih pohodov. Po drugem predavanju je številka porasla na 93 % udeležencev (tu niso všteti RSV, miličniki in RSV s prek 6 dni vojaških vaj).

Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev občinski odbor ZRVS ni mogel izvesti občinskega tekmovanja v taktično-orientacijskem pohodu. Na republiškem tekmovanju pa je bila ena ekipa.

Na srečanju rezervnih vojaških starešin Jugoslavije v Ohridu sta bila dva člana ter sta ob vrnitvi seznanila občinski odbor

Odkritje spomenika v Kotljah, 28. oktobra 1973

s tem srečanjem, železarna Ravne pa je omogočila udeležbo z objavo oglasa v »Narodni obrambi«. Hvala!

Streljanje z lahko strojnico je bilo izvedeno za mlajše člane, in sicer ob strelskih vajah partizanskih enot občine. Po nepopolnih podatkih je bila udeležba RVS 76 odstotkov. To je bilo obenem izkoriščeno tudi kot pokazno streljanje zlasti pri streljanju s šolskimi tromblonskimi minami, bazuko in brzostrelkami različnih izvedb.

Novembra je bila letna skupščina le v osnovni organizaciji Mežica. Letne skupščine v drugih organizacijah bodo v prvi polovici decembra, skupščina občinske organizacije pa januarja leta 1974. Kakor v Mežici, tako bodo tudi drugod po osnovnih organizacijah ob letnih skupščinah izkoristili priložnost, da članstvo seznanijo z do-

godki na Bližnjem vzhodu, o nalogah prebivalstva in RVS v pripravah za splošni ljudski odpor in razkrivanju sovražne propagande ter o sodelovanju organizacije z drugimi dejavniki v občini.

Odbori osnovnih organizacij so ob dnevu JLA izvedli proslave ter ob tej priložnosti tudi obiskali graničarske karavle z udeleženci drugih družbeno političnih organizacij.

Ob dnevu republike je predsednik občinske skupščine podelil šest odlikovanih RVS za prizadevno delo, ob dnevu JLA pa je občinski odbor podelil plakete in priznanja posameznikom in osnovnim organizacijam, ki so si posebej prizadevali za strokovno usposabljanje članstva ter za priprave za splošni ljudski odpor.

Franjo Srebotnik

Kristan Anka: Statistične metode za raziskave v marketingu. Maribor 1973.

Sifrer Živko: Kratak pregled statistike. Ljubljana 1973.

Petletni plan razvoja občine Ravne na Koroškem. Ravne 1973.

Broz Josip-Tito: Borba za mir in sodelovanje. 17. knjiga. Ljubljana 1972.

Renko Stanislav: Kje prebivamo in koliko nas je Slovencev v Italiji. Trst 1971.

Stanič Gojko: Komunisti včeraj, danes, jutri. Ljubljana 1973.

Zarič M. — Pejič D.: Nesvrstanost in Jugoslavija. Ljubljana 1973.

Jemuovič R. — Lah A.: Naučna, tehnička in kulturna saradnja Jugoslavije sa zemljama u razvoju. Ljubljana 1972.

Marx Karl — Engels Friedrich: Izbrana dela v petih zvezkih. Ljubljana 1967.

Kristan Ivan: Družbena ureditev SFR Jugoslavije. Učbenik za srednje šole. Ljubljana 1973.

Prispevki za zgodovino delavskega gibanja. Letnik 11—12. Ljubljana 1971—1972.

Albreht Roman: Leto dni ustavne reforme. Ljubljana 1973.

Jugoslavija in svet. 1972. Beograd 1972.

Staubringer Z. — Popović M.: Tito u anegdota. Beograd 1972.

Komunisti Jugoslavije. 1919—1969. Beograd 1969.

Osnutek ustave s spremnimi obrazložitvami. Ljubljana 1973.

Kardelj Edvard: Temeljni vzroki v smeri ustavnih sprememb. Ljubljana 1973.

Principles of international law concerning friendly relations and cooperation. New York 1972.

Cajnk Zvonko: Osnove družboslovja. 1. del. 1., 2. zv. Maribor 1973.

Temeljni nove Jugoslavije. Beograd 1973.

Vežjak Danilo: Mednarodne poslovne finance. Maribor 1972.

Sodobno finančno upravljanje. Maribor 1972.

Bajt Aleksander: Osnovi ekonomike. Zagreb 1967.

Vasić Velimir: Ekonomska politika Jugoslavije. 6. izmenj. i dop. izd. Beograd 1972.

Korać M. — Vlašković T.: Politička ekonomija. 3. izd. Beograd 1971.

Stojanović Dragiša: Matematičke metode u ekonomiji preduzeća. Beograd 1972.

Malovrh Cene: Ekonomika prostora. Ljubljana 1972.

Tironi Jakov: Politička ekonomija. 3. izd. Zagreb 1973.

Stanje in razvojne težnje v prostoru severovzhodne Slovenije. Maribor 1973.

Kavčič Bogdan: Sodobni sociološki problemi samoupravljanja v podjetjih. Ljubljana 1972.

Jovičić Živadin: Turistička kretanja. Beograd 1966.

Crnković Rudi: Kreditni sistem. 3. dop. izd. Maribor 1972.

Deželak Bogomir: Ekonomska propaganda. Maribor 1973.

Uzance za blagovni promet. 1., 2. del. Ljubljana 1972.

Ivanjko Sime — Sinkovec Janez: Ustanovitev in konstituiranje TOZD. 2. izp. in razširj. izd. Ljubljana 1972.

Kralj Janko: Politika samoupravnega podjetja. Maribor 1973.

Defrančeski Bojan: Finansijsko poslovanje preduzeća. Beograd 1972.

Kotnik Drago: Prodajna politika. Zagreb 1971.

Slovenska obala v številkah. 1955—1970. Koper 1972.

Ziberna Milica: Opšta šema carinskih preferencijala i položaj zemalja u razvoju. Ljubljana 1973.

Nešić Dragoljub: Politička ekonomija. 8. dop. i prer. izd. Beograd 1972.

Sifrar Vanek: Osnove delovnega prava. Maribor 1972.

Kyovsky Rudi: Izbrana poglavja iz delovnega prava. Maribor 1972.

Ivanjko Sime: Osnove civilnega prava. 2. Maribor 1972.

Beneficirana delovna doba gozdnega delavca v neposredni gozdni proizvodnji. Ljubljana 1972.

Revija za kriminalistiko in kriminologijo. Let. 23. 1972. Ljubljana 1972.

Albreht Roman — Dragan Z.: Uresničevanje ustavnih dopolnil. Ljubljana 1972.

Novosti naše študijske knjižnice

Med knjigami, ki jih je študijska knjižnica dobila v letu 1973, so tudi tele:

SPLOŠNO

Bibliografija fakultetnih učiteljev in sodelavcev. 1967—1971. Ljubljana 1973.

Bartelj Ludvik: Dela dr. Franceta Vebra. (Bibliografija.) Ljubljana 1972.

Pleničar Boža: Bibliografsko kazalo. Mladi svet 1951—1958. Otrok in družina 1959—1971. Ljubljana 1972.

Knjižnica. Glasilo društva bibliotekarjev Slovenije. Letnik 16. Ljubljana 1972.

Kluth Rolf: Einführung in die Bibliotheksbenutzung. Berlin... 1971.

Razvitost matičnih knjižnic v Sloveniji. Ljubljana 1973.

Bibliotekarstvo Jugoslavije. 1969—1971 3. in 4. redna skupščina Zveze društev bibliotekarjev Jugoslavije. Ljubljana 1972.

Der österreichische Bibliothekartag 1972. Eisenstadt 6.—9. 9. 1972. Wien 1973.

Meyers Enzyklopädisches Lexikon (in 25 Bänden). 9. völlig neu bearb. Aufl. Bd. 6., 7., 8. Mannheim, Zürich, Wien 1972—1973.

Meyers neues Lexikon. 2. völlig neu erarb. Aufl. in 18. Bänden. Bd. 4., 5., 6. Leipzig 1972—1973.

Brockhaus Enzyklopädie in 20 Bänden. 17. völlig neu bearb. Aufl. Bd. 16., 17. Wiesbaden 1973.

Ežegodnik bolšoj sovjetskoj enciklopedii 1971. Vypusk 15. Moskva 1973.

Mladje. 12. 13. Celovec 1972, 1973.

Godišnjak Srpske akademije nauka i umetnosti. 77. godina za 1970. Beograd 1972.

The world almanac 1973. New York... 1972.

Imenik mesta u Jugoslaviji. Beograd 1973.

Zbornik ekonomske srednje šole Slovenj Gradec. Slovenj Gradec 1972.

Katoliško prosvetno društvo v Globasnici praznuje letos velik jubilej — 70 let svojega obstoja. Celovec 1973.

Koroški kulturni dnevi. 1. Zbornik predavanj. Maribor 1973.

Četrti koroški kulturni dnevi. Klagenfurt—Celovec 1972.

Ortsverzeichnis von Österreich. Wien 1965.

Loški razgledi. 19. Škofja Loka 1972.

Koroški koledar 1973. Celovec 1972.

Evangelikianski koledar. Letnik 22. Murska Sobotna 1973.

Jadranski koledar 1973. Trst. 1972.

Pokrajinski muzej Koper. Koper 1973.

FILOZOFIJA — PSIHOLOGIJA

Damodaran K.: Čovjek i društvo u indijskoj misli. Zagreb 1972.

Petrović Gajo: Logika. 6. neizmij. izd. Zagreb 1972.

Hegel G. v. F.: Estetika. 1., 2., 3. Beograd 1970.

Ilustrirana enciklopedija erotike. Zagreb 1973.

Toličič I. — Smiljančić Čolanović V.: Otroška psihologija. 2. dop. izd. Ljubljana 1973.

Stevanović Borislav: Pedagoška psihologija. 2. predel. izd. Ljubljana 1970.

Rot Nikola: Obča psihologija. Ljubljana 1973.

Fromm Erich: Bekstvo od slobode. Beograd 1973.

Kreč — Kračfeld — Balaki: Pojedinaac u društvu. Beograd 1962.

Filozofija. Mozaik znanja. Beograd 1973.

English Horace — English Ava: Obuhvatni rečnik psiholoških i psihoanalitičkih pojmova. Beograd 1972.

VERSTVO

Krščansko oznanilo. 2. pregl. izd. Maribor 1972.

Ukmar Jakob: Nauk o poslednjih rečeh ali eshatologija. Škedenj 1972.

Misal po zakonu rimskoga dvora. Prvotisak: god. 1483. Pretisak: Zagreb 1971.

Adresar župa i ustanova katoličke crkve u Jugoslaviji. Zagreb 1973.

Kramberger Franc: Osrednje teološke resnice v Slomškovem oznanjevanju. Inavguralna disertacija. Ljubljana 1971.

Sveto pismo staroga i novoga zavjeta. Beograd 1973.

Wirth Morand: Don Bosco in salezijanci. 1., 2. Stopetdeset let zgodovine. Ljubljana 1972—1973.

Bogoslovni vestnik. Leto 32., 33. Ljubljana 1972, 1973.

Hrvatskologoljski misal Hrvoja Vukčića Hrvatinića. Faksimile iz leta 1401—1404. Zagreb, Ljubljana, Graz 1973.

Hrvatskologoljski misal Hrvoja Vukčića Hrvatinića. Transkripcija i komentar. Zagreb, Ljubljana, Graz 1973.

DRUŽBENE VEDE — SOCIOLOGIJA — STATISTIKA — POLITIKA — EKONOMIKA — PRAVO — UPRAVA — ŠOLSTVO — NARODOPISJE

Hribar Spomenka: Meje sociologije. Maribor 1972.

Friedmann G. — Naville P.: Sociologija rada. Sarajevo 1972.

New women in new China. Peking 1972.

Kitajskie ženščini segodnja. Peking 1973.

Statistično poročilo o delu zdravstvene službe za leto 1971. Ljubljana 1972.

Statistisches Jahrbuch der Landeshauptstadt Klagenfurt. Berichtsjahr. Klagenfurt 1972.

Petz Boris: Osnovne statističke metode. Zagreb 1970.

Ivanović Branislav: Teorijska statistika. Beograd 1973.

Swoboda Helmut: Knaurs Buch der modernen Statistik. München—Zürich 1971.

Doberšek-Urbanc S. — Turk R.: Statistična tehnika z osnovami planiranja in vrednotenja eksperimentov. Ljubljana 1972.

Korošec Viktor: Rimsko pravo. 1. del. 2. izpop. izd. Ljubljana 1972.

Strohsack Boris: Delovna razmerja v praksi. Ljubljana 1970.

Sinkovec Janez: Komentar temeljnega zakona o delovnih razmerjih s sodno prakso. Priročnik. Ljubljana 1969.

Marković Tomislav: Suvremena tehnika istraživanja krivičnih djela. (Kriminalistika.) Zagreb 1972.

Sulejić Predrag: Pravo osiguranja. Beograd 1973.

Cigoj Stojan: Kontakti in reparacije. Posebni del obligacijskega prava. Ljubljana 1973.

Vodinec Vlado: Kriminalistika. 2. popr. i proš. izd. Beograd 1972.

Kocjan Slavko: Dedovanje kmetijskih zemljišč in kmetij. Ljubljana 1973.

Kardelj Edvard: Temeljni vzroki in smeri ustavnih sprememb. Ljubljana 1973.

Kazenski zakonik s pojasnili in sodno prakso. Ljubljana 1970.

Erjavec Janez: Pokojnina, kolikšna, kdaj. Ljubljana 1973.

Novi sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Ljubljana 1973.

Mlakar Jernej: Pravna ureditev varstva pri delu. Ljubljana 1973.

Arzenšek V.: Vzroki, tipologija in oblike razreševanja individualnih sporov v industrijskih delovnih organizacijah. Ljubljana 1972.

Čamilović Slobodan: Priručnik o pripravnicima. Beograd 1973.

Zakon o privrednim prestupima. Beograd 1973.

Kupčević-Mladenović Rajka: Osnovi penologije. Sarajevo 1972.

Ralević V. — Stamatović M.: Zbirka sodskih odluka i službenih objašnjenja. Beograd 1973.

Aleksić Zivojin L.: Naučno otkrivanje zločina. Beograd 1972.

Strohsack Boris: Sodni delovni spori v Jugoslaviji. 1., 2. Ljubljana 1973.

Pretnar Stojan: Gospodarsko pravo SFRJ. 3. del. Ljubljana 1972.

Nemec Janez: Poslovno pravo v zunanji trgovini. Maribor 1972.

Juhart Jože: Civilno procesno pravo. Oris. Ljubljana 1973.

Nemec Janez: Primerjalno poslovno pravo. Maribor 1973.

Frimerman A. — Veljković D.: Osnivanje, pravni položaj i opis u sudski registar organizacija udruženog rada. Beograd 1973.

Ustav socijalističke federativne republike Jugoslavije. Beograd 1973.

Stanovanjski predpisi. 2. Ljubljana 1973.

Zbirka sodskih odluka. Knj. 16. Zv. 4. Beograd 1971.

Obramba in zaščita. 1. Učbenik. Ljubljana 1972.

Vojna enciklopedija. 4., 5. knj. 2. izd. Beograd 1972—1973.

Muslović Ferdo: Osnove narodne obrambe. 1. Maribor 1971.

Kodrin St.: Osnove ljudske obrambe. 2. del. Maribor 1972.

Ribnikar Ivan: Denar, kredit, bančništvo. Ljubljana 1973.

Požar Danilo: Transport in transportno zavarovanje. Maribor 1973.

Mestna renta v zvezi s problemom financiranja opremljanja mestnega zemljišča s komunalnimi napravami in objekti. Ljubljana 1972.

Omerza Zdravko: Govorne napake. Ljubljana 1972.

Šola in religija. Zbornik razprav. 1. Ljubljana 1972.

Programirani pouk. Ljubljana 1972.

Prizadevni šolniki na Slovenskem v obdobju 1774—1914. Ljubljana 1972.

Poljak Vladimir: Didaktika. Zagreb 1970.

Galeša M. — Gartner B. — Palir R.: Vzroki osipa v osnovni šoli. Maribor 1972.

Zbornik za historiju školstva i prosvjete. 6. Zagreb 1971.

Nebričić Danilo: Metodika nastave poznavanja društva za učiteljsku školu. Beograd 1969.

Prodanović T.: Metodika nastave poznavanja prirode za učiteljsku školu. 2. izd. Beograd 1968.

Osnovne in srednje šole na koncu šolskega leta 1970—1971 in na začetku šolskega leta 1971—1972. Ljubljana 1972.

Idejnost in šola. Ljubljana 1973.

Pri Rakitniku

Makarović J.: Motivacija za družbeno izobraževanje. Ljubljana 1972.

Planina J. — Jeršič M. — Medveš Z.: Ustreznost časa šolskih počitnic v SR Sloveniji. Ljubljana 1972.

Šestnajsto letno poročilo zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu. Šolsko leto 1972—1973. Celovec 1973.

Mužić Vladimir: Kompjutor u savremenoj nastavi. Zagreb 1973.

Soljan Nikola-Nikša: Programirana nastava i nastava uz pomoć kompjutera. Beograd 1973.

Kolar Nuša: Dejavnost malih šol v SR Sloveniji v šolskem letu 1971—1972. Groblje 1973.

Soljan Nikša: Nastava i učenje uz pomoć kompjutera. Zagreb 1972.

Sagadin Janez: Vzgojna in izobrazbena vrednost »prakse« gimnazijcev v delovnih organizacijah. Ljubljana 1973.

Učna sredstva in priročniki v osnovni šoli. Ljubljana 1973.

Bergant Milica: Slovenski mladostniki na krivi poti. Ljubljana 1973.

Novi štipendije za visokošolski študij v letu 1973. Ljubljana 1973.

Traditiones. Zbornik inštituta za slovensko narodopisje. 1. Ljubljana 1972.

Kuhar Boris: Odmirajoči svet vasi. Ljubljana 1972.

Slovenski etnograf. Letnik 23.—24. 1970—71. Ljubljana 1973.

Vlahović Petar: Život i običaji naroda Kine. Beograd 1973.

Kremenšek Slavko: Obča etnologija. Ljubljana 1973.

MATEMATIKA — PRIRODOSLOVNE VEDE

Mirtić Ljubomir: Matematičke metode za ekonomske analize. 1., 2. zv. Zagreb 1972.

Prvanović Stanko: Uvod u modernu matematiku. Sarajevo 1972.

Miličić P. — Uščumlić M.: Zbirka zadataka iz više matematike. 2. del. Beograd 1971.

Jamnik Rajko: Verjetnostni račun. Ljubljana 1971.

Kurnik — Palman — Pavković: Zadaci iz nacrtno geometrije. Zagreb 1973.

Vadnal Alojzij: Linearno programiranje. Zagreb 1972.

Rašajski B.: Analitička geometrija. Beograd 1973.

Pejović T.: Matematička analiza. 5. 4. izd. Beograd 1970.

Batagelj V. — Pisanski T.: Rešene naloge iz matematike z republiških tekmovanj. 1. del. 1950—1966. Ljubljana 1973.

Kurepa Svetozar: Konačno dimenzionalni vektorski prostori. Zagreb 1967.

Uščumlić M. — Miličić P.: Zbirka zadataka iz više matematike. 1. 4. izd. Beograd 1973.

Vadnal Alojzij: Elementarni uvod v verjetnostni račun. Ljubljana 1972.

Popov Radovan: Osnovi nacrtno geometrije sa rešenim zadacima. 1. 2. ispr. izd. Beograd 1973.

Mitrinović Dragoslav: Kompleksna analiza. 3. izmenj. i dop. izd. Beograd 1973.

Banovec Tomaž: Topografski priročnik. Ljubljana 1972.

Burger Ivan: Uvod v diferencialne enačbe. Maribor 1973.

Ažman F. — Klavara A.: Trgovinsko računstvo. Ljubljana 1973.

Matematika. Opšta enciklopedija Larousse. Beograd 1973.

Grafenauer S. — Duhovnik J. — Hinterlechner A.: Mineraloško petrološko izrazoslovlje. Ljubljana 1972.

Turnšek Dragica: Zgornjejuške korale iz južne Slovenije. Ljubljana 1973.

Gwinner Manfred: Geologie der Alpen. Stuttgart 1971.

Geodezija v Sloveniji. Ljubljana 1972.

Razprave. 14. Društvo meteorologov Slovenije. Ljubljana 1972.

Geologija. Atlasi znanja. Ljubljana 1972.

Mineralogija. Atlasi znanja. Ljubljana 1972.

Strnad Janez: Uvod v fiziko. 1., 2. del. Ljubljana 1970—1971.

Strnad Janez: Moderna fizika. 1., 2. del. Ljubljana 1972—1973.

Fuchs Walter R.: Knaurs Buch der modernen Physik. München 1971.

Stanič B. — Marković M.: Zbirka rešenih zadataka iz atomske fizike. Beograd 1973.

Bell E. T.: Veliki matematičari. Zagreb 1972.

Kuščer Ivan: Matematične naloge iz fizike. 1. del. Ljubljana 1972.

Kladnik R. — Šolinc H.: Zbirka fizikalnih problemov z rešitvami. 1. del. Ljubljana 1972.

Prelog Ervin: Statika gradbenih konstrukcij. 2. del. Ljubljana 1972.

Detoni — Koblar — Skubic: Naloge iz fizike. Ljubljana 1971.

Fizika. Mozaik znanja. Beograd 1973.

Noller Carl R.: Kemija organskih spojeva. Zagreb 1972.

Nešić S. — Vučetić J.: Neorganska preparativna hemija. 2. izmenj. i dop. izd. Beograd 1973.

Beravs J. — Premru L.: Splošna kemija s tehnologijo. Ljubljana 1972.

Organikum. Praktikum iz organske hemije. Beograd 1972.

Cram D. J. — Hammond G. S.: Organska kemija. Zagreb 1973.

Premerl Franc: Sinteze v organsko-kemični industriji. Ljubljana 1973.

Mladenović Miloš: Organska hemija za studente medicine. 8. neizmenj. izd. Beograd 1972.

Karlson Peter: Biokemija. Prema 7. prer. izd. Zagreb 1971.

Hasselberg D.: Biologische Sachverhalte in kybernetischer Sicht. Köln 1972.

- Taylor G. R.: Sodni dan. Ljubljana 1972.
 Masini G. — Pacini A.: SOS za našo zemljo. Ljubljana 1971.
 Zbornik biotehniške fakultete v Ljubljani. Veterinarstvo. Zv. 9. Ljubljana 1972.
 Kosmos. 68. Jahrgang. 1972. 69. Jahrgang. 1973. Stuttgart 1972—1973.
 Biologija. Atlasi znanja. Ljubljana 1972.
 Biološki vestnik. 20. Ljubljana 1972.
 Freytag Kurt: Schulversuche zur Bakteriologie. 3. neubearb. Aufl. Köln 1973.
 Opavsky Pavle: Osnovi biomehanike. 2. dop. i prer. izd. Beograd 1971.
 Carl Helmut: Anschauliche Menschenkunde. 4. verb. Aufl. Köln 1973.
 Brenner Robert: Tako bomo živeli jutri. Ljubljana 1973.
 Svet v katerem živimo. Ljubljana 1973.
 Klein Josef F.: Unkraut verdirbt nicht. Stuttgart 1973.
 Carinthia II. 82. Jahrgang der Carinthia II. Klagenfurt 1972.
 Gogala N. — Vardjan M.: Fiziologija rastlin. Ljubljana 1972.
 Weber R.: Das Bohnenpraktikum. Köln 1973.
 Drušković Blanka: Gobe. Ljubljana 1973.
 Janežič Franc: Napotki za varstvo rastlin. Ljubljana 1973.
 Tucović A.: Genetika sa oplemenjivanjem biljaka. Beograd 1963.
- UPORABNE VEDE — MEDICINA —
TEHNIKA**
- Bata A. — Legradić K. — Stojanović B.: Patološka fiziologija za stomatologe. Beograd 1972.
 Trinajsti Tavčarjevi dnevi. Podiplomski seminar. Ljubljana 1971.
 Černozubov N.: Epidemijologija za studente medicine. 4. izd. Beograd 1973.
 Alken Carl-Erich: Leitfaden der Urologie. 6. überarb. u. erw. Aufl. Stuttgart 1973.
 Christopher's: Hirurgija. Beograd 1973.
 Acupuncture anaesthesia. Peking 1972.
 Petković L. — Bukurov S.: Hirurgija. Beograd—Zagreb 1973.
 Matajč L. — Košak M. — Kramberger M.: Prehrana zdravega in bolnega dojenčka. 5. izd. Ljubljana 1973.
 Sušnik J. — Fras J. — Verhovnik S.: Ekološka in psihofiziološka analiza delovnega mesta rudarja kopača in livarja mrežic za akumulatore v rudniku svinca in topilnice Mežica. Ravne 1972.
 Internacionalni simpozij o psihosomatskim aspektima u kardiologiji. Opatija 27.—29. 9. 1971. Ljubljana 1973.
 Osiander J. Fr.: Volksarzneymittel. Heidelberg b. l.
 Dubin D.: Brza interpretacija EKG. Beograd 1973.
 Marković Branimir-Brana: Priručnik za sakupljanje i gajenje lekovitog bilja i pečuraka. Beograd 1973.
 Vozelj Marjan: Temelji imunologije. Ljubljana 1972.
 Sivački Jovan: Angina pectoris. Ljubljana 1973.
 Tucakov Jovan: Lečenje biljem. Fitoterapija. Beograd 1973.
 Praktikum iz mikrobiologije in parazitologije. Ljubljana 1972.
 Lambić I. — Nedeljković S.: Klinička fonokardiografija. Beograd 1973.
 Zbornik predavanj 3. kongresa nevrokirurgov Jugoslavije. 24.—26. 9. 1973. Ljubljana 1973.
 Zbornik 3. kongresa slovenskih zdravnikov. Ljubljana 17.—20. 5. 1972. Ljubljana 1973.
 Košuta S. — Pirc J.: Sladkorna bolezen in dieta za sladkorno bolne. 2. dop. izd. Ljubljana 1972.
 Dvanaesti Tavčarjevi dnevi. Ljubljana 1970.
 Pertl Eman: Kožne in spolne bolezni. Ljubljana 1972.
 Thorwald Jürgen: Pacienti. 1., 2. knjiga. Ljubljana 1972.
 Čeramilać — Sekulović — Brankovan: Atlas tumora centralnog sistema i hipofize. Beograd—Zagreb 1972.
 Specijalna klinička fiziologija. Beograd—Zagreb 1972.
 Pirc Bojan — Milat D.: Osnove istraživanja u zdravstvu. Zagreb 1970.
 Pirc Bojan: Primjena elektroničkih računala u zdravstvu. Zagreb 1971.
 Hudolin V. — Spicer F.: Alkoholologija. Zagreb 1972.
 Savremena dijagnostika i lečenje. Beograd 1973.
 Pokazatelji o delu zdravstvene službe za leta 1968—1971. Ljubljana 1972.
 Zbornik predavanj 9. podiplomskega tečaja iz kirurgije za zdravnike splošne medicine od 5.—7. 2. 1973. Ljubljana 1973.
 Velikonja Tine: Kirurgija. Ljubljana 1971.
 Bošković Sretan: Teoretske osnove genetike krvnih grupa. Sarajevo 1968.
 Bošković Marjan: Anatomija čovjeka. 8. izd. Beograd—Zagreb 1973.
 Bibliografija medicinske periodike Jugoslavije za 1970. Zagreb 1973.
 Kozjek Franc: Stabilnost lijekova. Ljubljana 1972.
 Likar Miha: Virologija. Ljubljana 1973.
 Tucakov Jovan: Liječenje čajevima ljekovitog bilja. Zagreb 1973.
 Wilson G.: Neminljiva ženskost. Ljubljana 1971.
 Kosnapfel Janko: Vojna kot sprožilni vzrok psihičnih motenj pri naših nekdanjih borcih. Ljubljana 1972.
 Cilenšek Edvard: Telefonija in telegrafija. 1. del. Ljubljana 1972.
 Savnik Viktor: Tehnično risanje za elektrotehnike. Ljubljana 1972.
 Kraigher Danilo: Strojstvo. Ljubljana 1969.
 Drapić Spasoje: Testovi iz mašinskih elemenata. Zagreb 1970.
 Freljih Tomaž: Kako deluje avto. Ljubljana 1972.
 Die Welt der Technik. Bern 1973.
 Hoyle F. in G.: Peti planet. Ljubljana 1972.
 Kurtović Husmija: Zbirka rešenih zadataka iz audiotehnike. Beograd 1973.
 Čizman Vincenc: Osnove teorije plastičnosti i preoblikovanja kovin. Ljubljana 1972.
 Hlebanja Jože: Čelni zobniki. Ljubljana 1972.
 Maynard H. B.: Industrijski inženjering. Knj. 1., 2. Beograd 1973.
 Živčić Milan: Zavarivanje i srodni postupci. 2. izd. Zagreb 1968.
 Tehnička enciklopedija. 4. Električne — elektroni. Zagreb 1973.
 Avčin Fr. — Jerab Peter: Preizkušanje električnih strojev in njihove lastnosti. 2. popr. in izpop. izd. Ljubljana 1973.
 Kobliška Milovan A.: Opšti rudarski radovi. 2. dop. izd. Beograd 1973.
 Stojić Milić R.: Kontinualni sistemi automatskog upravljanja. Beograd 1973.
 Slowenische Eisenhüttenwerke. Ljubljana 1973.
 Povše Roman: Energetski stroji. Ljubljana 1973.
 Keršič Nikolaj: Zbirka nalog iz osnov elektrotehnike. Ljubljana 1973.
 Knez Leo: Osnove plinske tehnike. Ljubljana 1973.
 Kmetijski priručnik. Ljubljana 1972.
 Zabavnik-Cmok Nevenka: Splošna živinoreja. Ljubljana 1972.
 Poljoprivredna enciklopedija. 3. Pros.-Ž. Zagreb 1973.
 Marinčič Ida: Dve desni, dve levi. Ljubljana 1973.
 Zelenko Ljerka: Cvijeće u kući. 5. dop. izd. Zagreb 1973.
 Strgar M. in V.: Cvetje v vrtu. Ljubljana 1972.
 Wundermann Ingeborg: Cvetje v lepim posodah. Ljubljana 1969.
 Lamb Edgar in Brian: Kakteje. Ljubljana 1972.
 Loren Sophia: V kuhinji z ljubeznijo. Ljubljana 1973.
 Kalinšek Felicita: Slovenska kuharica. 16. izd. Ljubljana 1972.
 Grum A. — Levstek P.: Tehnika kuhinjskega obratovanja. Ljubljana 1972.
 Gööck R.: Sto in enkrat dober tek. Ljubljana 1973.
 Niklsbacher-Bregar N.: Narodne vezenine na Slovenskem. Ljubljana 1973.
 Možina Stane: Delovni cilji in uspešnost podjetja. Maribor 1972.
 Krajčević Franjo: Analiza poslovanja poduzeća. Zagreb 1971.
 Meznarić Marija: Analiza poslovanja z revizijo. 2. del. Maribor 1971.
 Sachs Rudolf: Deutsche Handelskorrespondenz. München 1969.
 Kralj Janko: Poslovna politika. Zagreb 1972.
 Vezjak Danilo: Trženje v mednarodni menjavi. Maribor 1973.
 Izboljševanje informacij v podjetju. 11. podiplomski seminar. Maribor 1973.
 Bosner Rudo: Kvantitativne metode pri poslovnih odločitvah. Maribor 1973.
 Principi i metode formiranja poslovne politike privredne organizacije. Zagreb b. l.
 Marjanović Slavko: Donošenje odluka u privrednim organizacijama. Zagreb 1971.
 Majcen Željko: Teorija in politika stroškov in cen podjetja. 3. zv. Maribor 1973.
 Kralj Janko: Poslovna in finančna politika podjetja. Maribor 1969.
 Pregrad Boris: Nauk o blagu s tehnologijo. 1., 2. del. Maribor 1971.
 Kotnik Drago: Prodajna politika. Zagreb 1971.
 Rovšek V. — Borštnar O.: Tehnologija materiala. 1., 2. Ljubljana 1971.
 Osmi strokovni simpozij o novitetah v tekstilni tehnologiji. Ljubljana 1973.
 Požar Danilo: Pomorski, cestni, rečni in zračni promet. Dop. natis. Maribor 1973.
 Dobeic Edvin: Knjigovodstvo. 2. knj. Sintetična evidenca. Ljubljana 1972.
 Tomić Ljubiša: Tehnologija obrade duvana. Beograd 1973.
 Černjavič Bojan: Knjigovodstvo. 1. del. Maribor 1972.
 Abramović Ivan: Biomehanika, mehanografija i automatska obrada podataka. Beograd b. l.
 Dworatschek Sebastian: Uvod u obradu podataka. Beograd 1970.
 Wolters Martin F.: Ključ za kompjuter. 1., 2. knjiga. Beograd b. l.
 Voss G. — Reese E.: Naredi sam. Ljubljana 1971.
- UMETNOST — ARHITEKTURA — GLASBA
— SPORT**
- Varstvo spomenikov. 15. (1970). Ljubljana 1972.
 Kastelic J. — Mansuelli G. — Kromer K.: Umetnost situl. Beograd—Ljubljana 1965.
 Rotar Braco: Likovna govorica. Ljubljana 1972.
 Pregled raziskovalne dejavnosti v SR Sloveniji. 1969—1971. 1., 2. knj. Urbanistični inštitut SR Slovenije. Ljubljana 1972.
 Komelj Ivan: Gotska arhitektura na Slovenskem. Ljubljana 1973.
 Smole Majda: Ljubljanska stolnica. Ljubljana 1973.
 Razstava slikarske kolonije Ravne 72. Ravne na Koroškem 1972.
 Razstava slikarske kolonije Ravne 73. Ravne na Koroškem 1973.
 Likovniki med Pohorjem in Kozjakom. Radlje ob Dravi 1972.
 Stojan Batič. Razstava 1959—1972. Ravne na Koroškem 1973.
 Stele France: Gotsko stensko slikarstvo. Ljubljana 1972.
 Hauke Hans: Exlibris — Holz- und Kupferstiche. Graz—Wien b. l.
 Zauber der Rose. Kolorierte Kupferstiche aus zwei Jahrhunderten. München 1973.
 Narodni muzej Tokio. Muzeji sveta. Ljubljana 1973.
 Uffizi. Firenze. Muzeji sveta. Ljubljana 1973.
 Ivan Generalić. Ljubljana 1973.
 Meštrović Ivan. Ljubljana 1970.
 Vogt H.: Farben und ihre Geschichte. Stuttgart 1973.
 Stele France: Gotsko stensko slikarstvo. Ars Sloveniae. Ljubljana 1973.
 Rijavec Andrej: Kompozicijski stavek komornih instrumentalnih del Slavka Osterca. Ljubljana 1972.
 Kokol Miro: Prek sveta odmeva pesem. 1., 2. Ljudske pesmi. Umetne in borbene pesmi. Ljubljana 1972.
 Muzikološki zbornik. Zv. 8. Ljubljana 1972.
 Kumer Zmaga: Slovenska ljudska glasbila in godci. Maribor 1972.
 Vres Prevalje. Prevalje 1973.
 Škerjanc L. M.: Skladbe za godalni orkester. Ljubljana 1973.
 Rodoljubive i revolucionarne pesme naroda Jugoslavije. Beograd 1973.
 Kuret Primož: Glasbeni instrumenti na srednjeveških freskah. Ljubljana 1973.
 Knjiga o športu. 2. knjiga. Ljubljana 1972.
 Slovenski šah. Ljubljana 1972.
 Jeločnik Marjan: Smučanje za otroke. Ljubljana 1972.
 Perat Janko: Polda. Povest o Janezu Poldi. Koper 1973.

Ficko Peter: Kamniške in Savinjske Alpe. Planinski vodnik. Ljubljana 1973.
 Planine ob meji. Društveni letopis 1972—1973. Maribor 1972—1973.
 Bechtle Wolfgang: Fototips für Nahaufnahmen. Stuttgart 1973.
 Tomše Dušan: Razvitost gledališke dejavnosti na Slovenskem. Ljubljana 1973.
 Sajko Mako: Pogled skozi majhno kamero ali kako postaneš filmski ljubitelj. Ljubljana 1973.
 Deseti republiški festival amaterskega filma Slovenije. 2. in 3. junija 1973 na Ravnah na Koroškem. Prevalje 1973.
 Slovenski gledališki leksikon. 2. in 3. knjiga. Ljubljana 1972.
 Zupančič Mirko: Gledališki zapisi in eseji. Maribor 1972.
 Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja. Letnik 9. Zv. 21. Ljubljana 1973.
 Volk Petar: Svedočenje. Hronika jugoslovenskega filma. 1. deo. 1896—1945. Beograd 1973.
 The red lantern. A modern revolutionary Peking opera. Peking 1972.
 Red detachment of women. A modern revolutionary ballet. Peking 1972.

JEZIKOSLOVJE

Jurančič Janko: Srbskohrvatsko-slovenski slovar. 2. razširj. izd. Ljubljana 1972.
 Srpsko-hrvatski jezik. Beograd 1972.
 Jansonius H.: Nieuw groot nederlands-engels woordenboek. Deel 2. Leiden 1972.
 Bradač Fran: Slovensko-latinski slovar. 2. izd. Ljubljana 1973.
 Tomšič France: Slovensko-nemški slovar. 2. izd. Ljubljana 1973.
 Wehrle — Eggers: Deutscher Wortschatz. 1., 2. Frankfurt/M. 1972.
 Schirm Rolf W.: Kürzer, knapper, präziser. Düsseldorf—Wien 1972.
 Drilo Stjepan: Kroatisch-serbisch. Zagreb 1972.
 Piprek J. — Ippoldt J.: Großwörterbuch Polnisch-Deutsch. Bd. 1. A-N. Leipzig 1971.
 Sušjan Ante: La lingua italiana. Ljubljana 1972.
 Pretnar Janko: Rusko-slovenski slovar. 3. izd. Ljubljana 1973.
 Fleischer Wolfgang: Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. 2. unveränd. Aufl. Leipzig 1971.
 Deveti seminar slovenskega jezika, literature in kulture. 2.—14. julij 1973. Ljubljana 1973.
 Pohlín Marko: Tu malu besediše treh jesikov. 1781. Faksimile 1. izdaje. München 1972.
 Študije o slovstvu in jeziku. Murska Sobota 1973.
 Linguistica. 11. Ljubljana 1971.
 Toporišič Jože: Slovenski jezik. 1—4. Maribor 1973.
 Belić A.: Istorija srpskohrvatskog jezika. 5. neizmenj. izd. Beograd 1972.
 Jaspersen Otto: Growth and structure of the English language. 9. ed. Oxford 1972.
 Zdove Paul: Die Mundart des südöstlichen Jauntales in Kärnten. Wien 1972.
 Deutscher Kursus. Linguaphone Institute. London 1973.
 Slovenska kraška terminologija. Ljubljana 1973.
 Synonym Wörterbuch. Leipzig 1973.
 Wimmer Otto: Handbuch der Namen und Heiligen. 3. verm. u. verb. Aufl. Innsbruck—Wien—München 1966
 Grad A. — Škerlj R. — Vitorovič N.: Angleško-slovenski slovar. 2. izd. Ljubljana 1973.

KNJIŽEVNOST

Dante Alighieri: Božanska komedija. 1., 2., 3. Pekel. Vice. Nebesa. Maribor 1972.
 Bratko Ivan: Čas knjige. Ljubljana 1972.
 Šalamun — Biedrzycka K.: Anton Podbevšek in njegov čas. Maribor 1972.
 Kosovel Srečko: Poesie di velutto e Integrali. Trieste 1972.
 Krleža Miroslav: Balade Petrice Kerempuha. Zagreb 1970.
 Krleža Miroslav: Balade Petrice Kerempuha. Ljubljana 1936. Ljubljana 1972.
 Lenjinu — pesnici sveta. Indija 1970.
 Sándor Petöfi v slovensčini. Bibliografije prevodov. Ljubljana 1973.
 Vatovec Fran: Retorika — govornišvo. Ljubljana 1972.
 Kokot Andrej: Pesniški list. 9. Koper 1972.

Kokot Andrej: Čujte, zvonovi pojo. Jesenice 1972.
 Jurač Jože: Majhne razsežnosti. Ljubljana 1972.
 Prežihov Voranc: Zbrano delo. 9. knjiga. Ljubljana 1973.
 Hartman Milka: Lipov cvet. Pesmi. Celovec 1972.
 Ošlak Vinko: Pesniški list. 10. Koper 1972.
 Kolar Marjan: Snežne verige. Ljubljana 1973.
 Suhodolčan Leopold: Narobe stvari v mestu Petpedi. Tri mladinske igre. Ljubljana 1973.
 Suhodolčan Leopold: Naočnik in Očalnik. Ljubljana 1973.
 Drofelnik Ludwig Gabriel Ma.: Die ersehnte Zukunft. Hartberg 1973.
 Oče Romuald — Marušič Lovrenc: Škofjeloški pasijon. 1721. Ljubljana 1972.
 Srednjeveško slovstvo. Izbrano delo. Ljubljana 1972.
 Koblar France: Slovenska dramatika. 1. knj. Ljubljana 1972.
 Salter Ronald: Georg Heyms Lyrik. München 1972.
 Maurer W. R., The naturalist image of german literature. München 1972.
 Dobrovoljc France: Cankarjev album. Maribor 1973.
 Bartelski Leclaw M.: Polscy pisarze wspotezemi. Informator 1944—1970. Warszawa 1972.
 Pätdesiat rokov československej krásnej knihy. Bratislava 1968.
 Zadravec Franc: Zgodovina slovenskega slovstva. 6., 7. knjiga. Maribor 1972.
 Pogačnik Jože: Zgodovina slovenskega slovstva. 8. knjiga. Maribor 1972.
 Slavistična revija. Letnik 20., 21. Ljubljana 1972—1973.
 Kindlers Literatur Lexikon. Band 9., 10., 11. Pli-Z. Zürich 1972—1973.
 Krzyżanowski Julian: Dzieje literatury polskiej. Warszawa 1972.
 Heger Roland: Der österreichische Roman des Jahrhunderts. 2. Teil. Wien—Stuttgart 1971.
 Literaturlexikon 20. Jahrhundert. Band 1., 2., 3. Reinbek bei Hamburg 1971.
 DTV-Lexikon der Weltliteratur. Band 1., 2., 3., 4. Stuttgart 1971.
 DTV-Lexikon der Goethe — Zitate. Band 1., 2. Stuttgart 1972.
 Friedrich Hugo: Struktura moderne lirike. Ljubljana 1972.
 Crnković Milan: Dječja književnost. 3. izd. Zagreb 1971.
 Hergešić Ivo: Književnici nobelovci. Zagreb 1969.
 Leksikon pisaca Jugoslavije. 1. A-Dž. Beograd 1972.
 Unverzalni Brecht. Beograd 1973.
 Literatura. 1., 2., 3. Ročnik gimnazii. Bratislava 1972.
 Krakar Lojze: Goethe pri Slovencih. Ljubljana 1972.
 Lexikon deutschsprachiger Schriftsteller von den Anfängen bis zur Gegenwart. Band 1. A-K. Leipzig 1972.
 Grafenauer Ivan: Kratka zgodovina starejšega slovenskega slovstva. Celje 1973.
 Sušnik Tone: Po Prežihovih Kotljah. Ravne na Koroškem 1973.
 Chinese literature. 3., 5., 6., 9. Peking 1973.

ZEMLJEPIS — ZGODOVINA

Geografski vestnik. 44. letnik. 1972. Ljubljana 1972.
 Beograd. Beograd 1972.
 Planina France: Skofja Loka s Poljansko in Selško dolino. Skofja Loka 1972.
 Slowenien. Ein Poträt in Wort und Bild. Ljubljana 1972.
 Geografski zbornik. 13. Ljubljana 1972.
 Murska Sobota. Murska Sobota 1973.
 Forman W. — Syme R.: James Cook: Ljubljana 1972.
 Vrtunič Gojko: Vodič kroz Pariz. Beograd 1973.
 Geographic of China. Peking 1972.
 Jugoslavija. Turistični vodič. Ljubljana 1973.
 Dobrovnik. Zagreb 1973.
 Mitford Nancy: Ludvik 14. Sončni kralj. Maribor 1973.
 Shepherd Gordon: Poslednji Habsburžan. Ljubljana 1972.
 Chilton M. J., Louis Armstrong. Kralj jazz. Maribor 1973.

Kovač Tita: Spomini barona Valvazorja. Ljubljana 1973.
 Chamberlin E. R.: Grešni papeži. Ljubljana 1972.
 Maser Werner: Adolf Hitler. Legenda, mit, resničnost. Ljubljana 1972.
 Matošec Milivoj: Heroj Tito. Zagreb—Ljubljana 1973.
 Maurois Andre: Hugo. Olimpijec in človek. Maribor 1973.
 Mercouri Melina: Rodila sem se kot Grkinja. Maribor 1973.
 Carinthia I. 162. Jahrgang. Klagenfurt 1971.
 Zgodovinski časopis. Leto 26. Stev. 1—4. Ljubljana 1972.
 Zeitschrift des historischen Vereines für Steiermark. 62. und 64. Jahrgang. Graz 1971, 1973.
 Kronika grofov celjskih. Maribor 1972.
 Čermelj Lavo: Med prvim in drugim tržaškim procesom. Ljubljana 1972.
 Korsch Karl: Materialistično pojmovanje zgodovine. Ljubljana 1972.
 Pahič Stanko: Nov seznam noriško-panonskih gomil. Ljubljana 1972.
 Milinarič Jože: Topografija posesti kostanjeviške opatiije. 1234—1786. Maribor 1972.
 Gestrin Ferdo: Mitninske knjige 16. in 17. stoletja na Slovenskem. Viri za zgodovino Slovencev. 5. Ljubljana 1972.
 Klemenc J. — Kolšek V. — Petru P.: Antične grobnice v Šempetru. Ljubljana 1972.
 Ware C. — Panikkar K. M. — Romein J. M.: Dvajseto stoletje. 2. del. Zgodovina človeštva. 6. knj. 3. zv. Ljubljana 1972.
 Časopis za zgodovino in narodopisje. 8. in 9. letnik. Maribor 1972—1973.
 Prispevki za zgodovino delavskega gibanja. Letnik 11.—12. Ljubljana 1971—1972.
 Struga Franc: Mežiška dolina v luči celovškega »Mira«. Seminarška naloga. Mežica 1972. (Tipkopis.)
 Koropec Jože: Zemljiške gosposčine med Dravogradom in Mariborom do konca 16. stoletja. Maribor 1972.
 Ude Lojze: Slovenci in jugoslovenska skupnost. Maribor 1972.
 Gottschalk L. — Loren C. — Pritchard H.: Temelji sodobnega sveta. Zgodovina človeštva. Ljubljana 1972.
 Razprave. 7. Razred za zgodovinske in družbene vede SAZU. Ljubljana 1971—1972.
 Skaler Stanko: Boj za staro pravdo. Ljubljana 1973.
 Sherrard Philip: Bizant. Zagreb 1972.
 Valvasor J. W.: Die Ehre des Hertzogthums Crain. 1689. 3. Theil. Ljubljana—München 1971.
 Das Stift St. Paul im Lavanttal. 6. erw. u. korr. Aufl. Wolfsberg 1968.
 Tomac Petar: Prvi svetski rat. 1914—1918. Beograd 1973.
 Grafenauer Bogo: Struktura in tehnika zgodovinske vede. Ljubljana 1973.
 Curk Iva: Ohranjeni mitreji na Slovenskem. Ljubljana 1973.
 Kacin-Wohinz Milica: Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo. 1918—1921. Maribor—Trst 1972.
 Arheološka obdobja Ljubljane. Ljubljana 1973.
 Južnič Stane: Novejša politična zgodovina. Ljubljana 1973.
 Nečak Dušan: Kronologija važnejših dogodkov na južnem Koroškem od septembra 1972 do avgusta 1973. Ljubljana 1973.
 Kmečki punti na Slovenskem. Razprave in katalog dokumentov. Ljubljana b. l.
 Reisp Branko: Podobe iz kmečkih puntov. Ljubljana 1973.
 Andov Hristo-Poljanski: Goce Delčev in njegova doba. Skopje 1972.
 Schamschula Walter: Die Anfänge der tschechischen Erneuerung und das deutsche Geistesleben (1740—1800). München 1973.
 Brečko Stanko: Hrastnik skozi stoletja. Hrastnik 1700.
 Ormož skozi stoletja. Maribor 1973.
 Sienčnik Luka: Der Existenzkampf der kärntner Slowenen. Wien 1972.
 Urbarium der Herrschaft Stetenberg de anno 1490. (Fotokopije.)
 Elementi revolucionarnosti v političnem življenju na Slovenskem. Ljubljana 1973.
 Milinarič Jože: Entstehung, Entwicklung und Umfang des Besitzes der Abtei Kostanjevica. 1234—1786. Posebni odtis. Maribor 1972.

Mlinarič Jože: Beneficiji v mestu Mariboru do konca 16. stoletja. Posebni odtis. Maribor 1973.
 Mlinarič Jože: Gosposočina Viltuš pri Mariboru po urbarju iz leta 1588. Posebni odtis. Maribor 1972.
 Veliki tolminski punt leta 1713. Trst 1973.
 Grebenc J. M.: Gospodarska ustanovitev Stične ali njena dotacija leta 1135. Samostan Stična 1973.
 Radovanović Ljubinka: Velika jednačina. Mit i simbolika starog Egipta. Beograd 1973.
 Kreft Ivan: Slovensko ljudsko gibanje 1918 do 1941. Maribor 1973.

Krall Jože: Partizanske tiskarne na Slovenskem. 1. Osrednje tiskarne. Ljubljana 1972.
 Krall Jože: Partizanske tiskarne na Slovenskem. 2. Primorske tiskarne. Ljubljana 1973.
 Vidic Jože: Beg z morišča. Ljubljana 1972.
 Ilustrirana povijest narodnooslobodilačke borbe u Jugoslaviji. 1941—1945. Zagreb 1973.
 Mikuž Metod: Pregled zgodovine narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji. 3., 4., 5. knjiga. Ljubljana 1973.
 Isakovič Radoslav-Rade: Kosovelova brigada. Ljubljana 1973.
 Vogrič Rudi: Boj Belokranjcev. Ljubljana 1973.

FRANJO GOLOB

Umetnost se da samo z umetnostjo vzgajati in ne potrebujemo ne zgodovinskih, ne estetskih razprav, temveč samo umetniško tvorbo kot tako.

Ko govorimo o umetnosti, smatramo, da je umetnost nadstavba zgradbe z dograjeno ekonomsko bazo, na kateri dogradimo šele duhovno tvorbo. Umetnost izvira iz naroda in je izraz človeka. Umetnost mora biti iz naroda zajeta in neposredno podana, s čutenjem naše duše, tako da jo razume vsak naš človek, tujim opazovalcem pa mora nuditi enotno sliko naše kulturne zavesti.

Umetnik ne sme slediti nobeni trenutni modni struji, kakemu «izmu», temveč edino samemu sebi. Zavedati se moramo, da ne smemo biti baza indirektnih vplivov, presledek, skozi katerega se bohoti npr. pariška, praška ali zagrebška šola. Imeti moramo svojo lastno kulturo in lastno hotenje.

Človek ni eterično bitje. Živi na zemlji, v nekem okolju in v odnosu do tega okolja ga spoznavamo. Mi smo prijatelji občutij, ne pa prirode in telesa.

Tudi pokrajina je lahko več kot kopirane narave (po tem ali onem načinu, ali

„Umetnost mora biti iz naroda zajeta“

Lepo, da smo se v našem Fužinarju spomnili Franja Goloba, ki bi imel lani 60 let.

Ko smo bili še na Prevaljah, je bil pobič in se ga komaj spominjamo, saj je bil bolj v Mariboru, Ptujju, potem v Zagrebu, restavracijska dela pa je opravljal tudi na Dunaju. In tako se je od časa do časa kar naenkrat prikazal, ko smo že bili v Celju. Izenada smo se srečali kar v tiskarni, saj mu je bil blizu vonj po barvah in sveže natisnjenih polah. Tam in tudi v naših domovih je potem tekla beseda o Prevaljah, o našem delu v strokovni organizaciji, politiki, njegovi mapi, njegovem bivanju na Kozjanskem oziroma na Planini; o akademiji v Zagrebu ni kaj dosti pripovedoval, vsak dan pa smo se sešli, ko je s Sušmeljem razstavljal v Celju.

Najsi je bil govor o tem ali onem, pred očmi ga imam veselega, smejočega optimista in že zaradi tega je tako hudo, da je bila njegova smrt tako pretresljiva.

V letih pred vojno in njegovega bivanja v Zagrebu je večkrat bil pri Mikelnovih, kjer je risal njihove otroke in portret žene skladatelja Alojzija Mihelčiča. Tudi Kusterle in jaz sva bila deležna njegovih slik, ki smo jih sedaj po Fužinarju prvič natisnili. To je bilo ob njegovi razstavi, katero smo si tiskarski delavci Celja skupinsko ogledali, on pa je na željo razstavljenih dela po domače tolmačil.

O njegovi mapi, ki smo jo kajpak tudi kupili, je nepodpisani kritik (verjetno dr. Fr. Šijanec) v Slovincu z dne 30. januarja 1939 napisal daljšo oceno, ki smo jo skupaj prebrali. Tudi svojih risb v Slovenskem gospodarju z dne 31. januarja 1940 je bil z nami vesel, saj so bile tako prisrčne: značilna hiša iz starih Prevalj, Štoparjev mojst, značilen vodnjak na Prevaljah, Poubič s Strojne in Pavrkinja izpod Uršlje gore. Tako kot v mapi Nmač čriez izaro, kjer je besedila pod slikami oskrbel Janez Scheinig, ki je pred prvo vojno na celovški gimnaziji dvakrat tedensko poučeval slovenščino, je tudi pri teh risbah pristavil verze (glej risbi!)

Od mladega Goloba nam je razmeroma mnogo ostalo. To priča razstavni katalog z uvodom Andreja Ujčiča, zatem Malešev Umetniški zbornik in edicije društva slovenskih upodabljalajočih umetnikov, ki je 1945 priredilo posmrtno razstavo šestih padlih umetnikov in v kateri piše o Golobu dr. Fran Šijanec med drugim: »Sleherna črta odkriva globoko čustveno ozadje Korošca, ki je čuval svojo prekipevajočo ljubezen do rodne grude vse življenje, če bi še mogel živeti.« Čeprav je bil Go-

lob razmeroma malo na Koroškem, je zanimivo, kako jo je vzljubil.

Akademski slikar Stane Kumar piše o njem in drugih naprednih slikarjih tudi v TV aprila 1969, Štefanija Slemenik pa tudi v TV septembra 1972, kjer opisuje Golobovo in njegovih tovarišev težke dneve in prežalostno smrt.

Umetniški zbornik, ki je izšel po vojni, vsebuje dva lesoreza iz njegove mape, njegove misli o umetnosti, na celi strani pa je Golobov lesorez Okamenela solza — podolgovat, žalosten obraz sredi redkega cvetja, v dalje zagledan obraz ob na kolnih jokajočem dekletu.

In vendar je bil v življenju vedno prekipevajoče vesel in radostno se je razdal do zadnjega.

Jože Jurač

Franjo Golob,
Otroška glava
(Miloš Mikeln)
38 × 28,5 cm

ŠROTNEŠKI HLAPEC

Dolgo je res že med nami, dolgo je že od takrat, ko je komaj dobrih 14 let star prišel k nam v Kotlje na Šrotnek, za »t'ga maliga hvapca«, kakor so takrat na »Šrotnece« rekli najmlajšemu med hlapci, med »posli«. Celih 43 let je že minilo od tistega dneva. Dolgo dovolj, da je postal naš, da je postal pravi Hotulec, zvest, kakor le malokateri celo med »pravimi«, rojenimi Hotuljci.

Poznamo ga, pravimo! Poznamo, da! Toda kako? Kot »šrotneškega volarja, šrotneškega hvapca«, smo ga spoznali in vedeli zanj vsa leta pred drugo svetovno vojno in še nekaj časa po njej. Tudi danes ga

šoli), a to že ni več pokrajina, marveč človek, skrit za temi linijami in barvami.

1939

(Iz Umetniškega zbornika 1. Uredil Miha Maleš, založila Bibliografska založba [Umetnost] v Ljubljani. Str. 300.)

Značilen vodnjak na Prevaljah

Ko b' prevaljske purgarce volit že smele, bi gvišno kokar nad župóna letele, naj spraji že prevaljske pumpe v penzjón, če óče še óstat — župón.

Značilna hiša iz starih Prevalj

Od starih še Prevalj šeta hiša stoji, stoji, starih pa Prevalj venč ni, venč ni. Vse je minovo, zgínovo bo vse, ostava le stara mogočnost bo še.

Iz Slovenskega gospodarja, 31. 1. 1940

poznamo kot zakrknjenega samca, ki rad posesti na klopici v parku, pred hišo ali kako soboto in nedeljo zvečer v gostilni pri kozarčku vina. Vedeli smo zanj, ko se je zaposlil v železarni Ravne in ko se je preselil v Tonijevo bajto na vasi. Takrat je postal »Tonijev Anza«! Sedaj, ko stanuje pri Križanu, pa vemo že za »Križanovega Anzana«. Vemo tudi, da je bil in je vsa ta dolga leta, kar je med nami, poštenjak, da je priden delavec. Tak je bil prej, ko je še služil za hlapca, tak je ostal tudi pozneje, ko je delal kot svoboden delavec v železarni. Zelo skromen človek je naš »Hotuljski Anza«, naš Ivan! In ves je naš, zakaj del našega kraja je. To občutimo, ko ga srečujemo v parku, na pogrebih ali v gostilni pri Toniju! Del je tistega, svojskega, hotuljskega. Tistega, kar je le težko dorečeno, a vendarle obstaja in tudi je nekaj posebnega, drugačnega, samo našega, čemur je menda, kakor je rekel »dedi«, »voda kriva«. Nekaj takega je, kar drugi, naši sosedje, zmotno ali pa tudi ne imenujejo »hotuljska republika« ali pa kar na kratko »hotuljska trmoglavost«!

No in zares je naše poznavanje sočloveka, tistega vsakdanjega znanca s ceste, soseda iz sosednje ali celo iz iste hiše, v današnjem času največkrat skrajno površno in pomanjkljivo! Ne v vseh pogledih, to ne! Nikakor ne! Saj ponavadi sočloveka še kar dobro poznamo po materialni plati. Kakšen avto ima, kakšno hišo! Kako se nosi, s kom se družijo in kam zahaja! To že poznamo! Ja, celo preveč »dobro«, ponavadi! Le za druge, duševne človeške lastnosti in vrednote sočloveka kot po pravilu nimamo ne časa in ne volje, da bi jih spoznali in pravilno vrednotili. Ravno te lastnosti pa bi kot kulturni in razgledani ljudje morali pri sočloveku najbolj ceniti in najbolj upoštevati in v takem duhu in spoštovanju vzgajati tudi našo mladino!

Koliko izmed nas, ki poznamo našega vsakdanjega znanca, danes že upokojenca, nekdanjega »šrotneškega« hlapca, »Tonijevega Anzana«, koliko izmed nas ve, da je imel težko mladost, da je moral veliko delati, veliko prestati, da se je potikal po frontah druge svetovne vojne?

Koliko jih je, ki vedo, da veliko bere knjige, da je njih ljubitelj, ki jih ima celo skrinjo doma, da knjig, ki mu lepšajo monotonost življenja, nima samo zase, da jih rad tudi posodi, in se o vsebini teh knjig pa tudi o življenju, o dogodkih rad razgovori! Kdo? Le malokdo to ve!

Zato naj pove, naj govori, zadnji zares pravi, pristni »šrotneški« hlapec sam o sebi in svojem življenju, da ga bomo zares spoznali in poznali vsi, ki se z njim vsak dan srečujemo.

Ime mi je Ivan Vrčkovnik, rojen sem bil na Gmajni pri Slovenj Gradcu, 11. avgusta 1917. leta. Bil sem nezakonski sin revne matere, zato je bila moja usoda že kar vnaprej določena.

Osnovno šolo sem obiskoval v Št. Janžu pri Dravogradu. S 6 leti starosti sem že moral iti za pastirja. Pasel sem živino in pri tem hodil v šolo, spal sem pa v hlevih in parnah pri raznih kmetih vse do svojega 13. leta starosti.

Ivan Vrčkovnik

15. januarja 1931. leta sem prišel v Kotlje na Šrotnek, kjer sem pri tedanjem lastniku Rudolfu Kostweinu služil kot »mali hvapca«, pozneje pa sem napredoval v »volarja — kravarja«. Na »Šrotnece« je bila tiste čase, ko sem jaz postal tamkaj hlapec, graščina. Razen gospodarja, gospodinje, hčerke in gospodarjeve sorodnice Barbe je bilo pri hiši še deset »poslov«, žagar, varuška in pastir.

Dekle so bile: kravarica: molzla je krave in nosila mleko,

kuhinjska: kuhala in pomagala v kuhinji ter nosila malico na polje,

svinjarica: krmila je svinje in jim hranilo kuhala,

iberžnica: delala je vsa dela, po potrebi pa zamenjavala dekle, ki so zbolele,

varuška: varovala je otroke gospodarjev.

Hlapci so pa bili: konjar: krmil je konje, vozil in delal vsa dela s konjsko vprego,

volar in kravar: krmil je vole in krave, vstajati je moral ob 4. uri zjutraj, do 6. ure je moral nakrmiti vole in krave in zapreči vole,

steljosekač: pripravljaj je in sekal steljo za nastil, poleg tega pa opravljal tudi gozdna dela in popravljaj ceste in poti,

iberžnik: košnja, prilasti in zamenjava hlapca, ki je zbolel, ter vsa druga dela,

»ta mali hvapca«: opravljal je najrazličnejša dela in pomagal drugim hlapcem pri delih in živini,

pastir: paša živine,

žagar: opravljal je vsa dela na žagi vencijski ob potoku Suhu (žaganje hlobov, desk in lat).

Delo je potekalo za hlapce in dekle po strogo določenih nenapisanih pravilih, ki pa se jih je bilo treba natančno držati.

Vstajanje je bilo ob 4. uri zjutraj, ob pol 6. uri zjutraj je bil zajtrk. Za zajtrk je bila po navadi krompirjeva juha, močnik, mleko, včasih tudi kava, žganci in kruh.

Kruh je bil, dokler je bila stara Jugoslavija, za posle v miznici, in si ga je vsak lahko vzel po svoji potrebi. Po prihodu Nemcev pa kruha ni bilo več v miznici,

Šrotneški posli, manjka le konjar Pavli. S križcem je označen Vrčkovnik

pač pa je bil narezan na tanke rezine, in to le toliko, kolikor je bilo ljudi pri jedi. Gospodinja, ki je bila huda Nemka, je pojasnila to »novo šego« s tem, da bodo te tanke rezine kruha pripomogle k zmagi Nemčije. Zato je konjar Pavli nekoč, ko je prišel gospodar v hlev in vprašal, čemu imajo konji prazne jasli, modro in resno odgovoril:

»Gospodar, ali ne veste, da je vojska in moramo šparati za zmago, kakor tudi naša gospodinja pri kruhu za posle šparajo, ki ga tudi ni več zanje v miznici?« Še isti dan je bil potem vse do mojega odhoda v nemško vojsko kruh za posle zopet v miznici.

Pri delu se je tiste čase ponavadi stalno mudilo in je veljala parola: pohiti, skoči, leti, mudi se!

Vigredi je bila do sv. Jurija malica doma ob 11. uri. Za malico je bil mošt in kruh. Po sv. Juriju je prišla malica na polje. Ob pol enih je bilo kosilo, in to poleti in pozimi ob istem času. Za kosilo smo imeli: krompirjevo juho, solato, knedlne, nudlne, kisle in presno zelje, krompirjevo omako, pozimi smo imeli tudi koline, prte, klobase, krvavice, godljo, pečeno in v juhi ter krompir v oblicah.

Za pust so spekli pustne krape (krofe). Vsak dan je vsak posel dobil tudi liter mošta, jabolčnika ali hruškovca.

Do Matevževega v mesecu oktobru je bila popoldanska malica na polju, po Matevževemu pa zvečer ob 7. uri, potem ko si izpregel, doma. Za malico je bil tudi zvečer po navadi kruh in mošt, včasih tudi jabolka. Večerja je bila od pol devetih do pol desetih zvečer. Za večerjo pa smo imeli po navadi mlečne kuglice, mlečni koruzni zdrob — močnik, redkev, mrzel krompir, mrzel fižol, solato, češpljevo ali jabolčno čežajno, žgance itd.

Vsako leto na »lepo nedeljo«, to je nedeljo sv. Marjete, hotuljske farne patrone, je gospodar povabil vse posle popoldne na

veselico k Toniju ali Križanu. Tam so se vsi skupaj vsedli za eno mizo in vsak je na račun gospodarja dobil za priboljšek jesti in piti. Vsak posel je lahko ostal na veselici do njegovega delovnega časa, pastir do paše, kravarica do molže, drugi do krmljenja živine itd. Meseca oktobra vsako leto je gospodar dobre delavce, dobre in poštene hlapce in dekline zaprosil za službo še za naslednje leto. Tedaj je posel lahko prejel aro v denarju. Če pa je kljub temu odšel ob koncu leta stran, je moral aro dvakrat vrniti.

Na staro leto je bila v hiši postavljena novoletna jelka ali smrečica. Okoli drevca so se zbrali vsi posli z gospodarji vred, pomolili so rožni venec, nato pa prejeli dar od gospodarja: hlapci eno srajco in par nogavic, dekline pa od gospodinje predpasnik, par nogavic ali kaj drugega.

Za veliko noč sta gospodar in gospodinja razdelila poslom tako imenovano »talngo«, to je »delitev«. Vsak posel je prejel šarkel pogače, klobaso, kos svinjskega povojenega mesa in pisanko.

Takšno je bilo moje življenje, ki sem ga preživel kot »šrotneški« hlapec na Šrotneci. Dela in jesti smo imeli dovolj, le denarja ni bilo in zaslužek je bil komaj za sproti, za tobak.

18. aprila leta 1943 sem moral v nemško vojsko, kamor so me prisilno mobilizirali. Znašel sem se v Siegnu v Westfaliji, od tam me je pot peljala v Magdeburg, od tod v Litvo, v Orlovo glavo. Vseskozi smo samo vežbali do oktobra leta 1943, ko so me prepeljali v mestece Pela na fronto, ki je potekala tik pred Leningradom. Kar sem tam doživel in prestal, tega ne morem povedati, pa tudi popisati se ne da. Vem le to, da sem tam ostal vse do 18. januarja 1944, ko so pričeli Rusi po ure trajajočem »grmečem« topovskem ognju in tuljenju »Stalinovih orgel« veliko ofenzivo.

Vrgli so Nemce nazaj, mene pa ujeli. Rešil sem se le tako, da nisem bežal z dru-

gimi prek neke rečice, pač pa sem se rajši skrtil na tej strani, pod ob vode izpodjedeni breg tik ob reki, kjer me Rusi, ki so zasledovali bežeče Nemce, niso opazili. Šele drugi dan, ko se je že vse pomirilo okrog mene, sem z dvignjenimi rokami prišel iz svojega skrivališča, in se predal prvemu Rusu, ki sem ga srečal.

Kraj, kjer sem bil ujet, se imenuje Trtnoje. Iz Trtnoja sem po nekaj dneh prišel v Leningrad, ki je bil takrat močno poškodovan in razrušen, pa je vendarle na nas vse naredil velik vtis. V Leningradu smo ostali le kratko časa. Kmalu so nas odpeljali naprej v Črnigov in od tam v Črepovec, kjer smo vojni ujetniki kopali temelje za nove tovarne.

Slovencev nas je bilo tam vseh skupaj 14. Nekega lepega dne so nas Rusi ločili od Nemcev po narodnosti. Vprašali so nas, če želimo v boj proti Nemcem. Takoj sem se prijavil. Čez nekaj dni smo se odpeljali skozi Moskvo v jugovzhodno od nje ležečo Kolomno, kjer je bilo veliko taborišče z velikim številom Jugoslovanov, predvsem Slovencev. Tu smo v nekaj mesecih naredili rusko vojno »obuko« ter oktobra leta 1944 odšli prek Rusije, Ukrajine in Romunije v Jugoslavijo. Prišli smo na sremsko fronto, kjer sem sodeloval v bojih vse do konca vojne, ki sem ga dočakal 15. maja 1945 v Zagrebu.

Demobilizirali so me in vrnil sem se zopet v Kotlje na svoj Šrotnek, kjer je bil pravzaprav »moj dom«. Toda sedaj je to bilo že državno posestvo »Javornik«, ki ga je takrat vodil tov. Franc Šmarčan. Zaposil sem se tam in delal na Šrotneku še do 1. oktobra 1946, ko sem se končno zaposlil v železarni Ravne. V železarni sem delal polnih 27 let v livarni, vse do 1. oktobra 1973, ko sem dočakal upokojitev.

Moja življenjska pot, pot pastirja, hlapca in delavca, vmes vojaka in vojnega ujetnika, je s tem končana. Treba je le, da še zadnji del svojega življenja lepo v miru preživim tukaj v mojih ljubljenih Koltjah, ki so postale moj pravi dom. Iz srca želim le to, da bi take življenjske poti ne doživel nobeden naših mlajših, posebno pa ne takih strahot, kakor so bili boji pred Leningradom.

Rok Gorenšek

TEČAJ ZA GASILSKE ČASTNIKE NA RAVNAH

V drugi polovici novembra, se je na Ravnah pričel gasilski častniški tečaj. Organizator tega tečaja je občinska gasilska zveza Ravne na Koroškem. Po pregledu udeležbe je vidno, da so premalo zastopana ravno podjetja, posebno pa lesna industrija, pri kateri je možna največja ogroženost požarne nevarnosti. Kljub temu da so bila društva pravočasno obveščena, ni bilo odziva.

Pri tečaju sta se že zaključila dva predmeta, in sicer Organizacijski in drugi predpisi ter Teorija gorenja in gašenja požarno nevarnih snovi. Obširna snov na tečaju, ki jo imajo bodoči gasilski oficirji, da misli, da morajo biti gasilski oficirji seznanjeni s snovjo, ki jo zahteva tempo življenja, posebno na področju gasilstva. Kot predsednik izpitne komisije, ki je bil določen od Gasilske zveze Slovenije, je na izpiti prisostvoval tovariš Edo Kolman, pomočnik poveljnika zavoda za gasilsko reševalno službo v Mariboru. K izpitu se je prijavilo 37 kandidatov, od katerih imata dva kandidata popravna izpita.

V bodoče bo treba še bolj temeljito predelati učno snov in se tako pripraviti za izpite iz še neobdelanih predmetov.

Franc Rotar

ŠE SPOMNIKI

Na Robežu, na avstrijski strani Koroške, slovenske Koroške, so razstrelili spomenik s slovenskim in nemškim posvetilom v spomin na prvi spopad med borci Kranjčevega bataljona in okupatorjevo soldatesko. Ko smo se v nedeljo, 2. septembra 1973, vračali z odkritja in občudovali krasoto Podjune, smo se morali ustaviti pri zavednem Lucu. Marsikaj je bilo treba dognati. Sedeli smo v tem pol hotelu in se pogovarjali. Pridni so ti ljudje tu na Avstrijskem. Ko mine sezona in delo na kmetiji, že zopet pripravljajo za novo sezono, vedno nekaj preurejajo in izboljšujejo. Od kod zagnanost? Hočejo biti sodobni ali še hočejo biti tudi Slovenci? Udeležba na proslavi in pri odkritju spomenika je bila zadovoljiva, morda se lahko malo motimo, ker je bil tudi obisk z naše strani močen in je presoja lahko netočna. Obtožujoča je resnica, da so koroški Slovenci dobivali v prvih povojnih letih od matične dežele premalo podpore in da je tudi Jugoslavija zamudila ugodno obdobje za uzakonitev določil mirovne pogodbe od avstrijske oblasti.

Govornika sta pri odkritju povedala, kako rešujejo avstrijske oblasti slovensko vprašanje. Ne samo, da ne storijo skoraj nič, opuščajo tudi svojo dolžnost javnost o vsem pravilno obveščati. Le tako smo mogli razumeti govornike, ki so pravice in zahteve postavljali izredno ostro. Če upoštevamo še besnenje ob odstranjevanju slovenskih napisov, vidimo, da je boj vroč in mu moramo z naše strani posvetiti vso pažnjo in podporo za dosego pravic in možnosti sožitja z večinskim narodom. Žal moramo sprejeti kot dejstvo, da pravic ne bo lahko doseči, za enkrat pa je razveseljivo, da so Slovenci živi v svojem prizadevanju za gospodarski in narodni obstoj in mi moramo to živost podpirati na način, ki ne bo vzbujal mržnje pri avstrijskih Nemcih. Menda moramo iz obzirnosti izvzeti v mirovni določili obsojene organizacije, katerih delovanje je zločinsko in nerazumno. Tisti dan je bil pliberški jarmak in vse je menda minilo brez spotikljev. Potem je počilo.

»Žegnati bi morali spomenik«, je menil nekdo, pa ga ne bi uničili. Bog ve, moramo vedeti, da je tudi koroška škofijska sinoda dosegla samo toliko, kolikor jo prisili krščansko gledanje na človeške odnose. Spomenik obnavljati za enkrat ne bo imelo smisla. V sili razmer postane to drugorazredno. Koroški Slovenci živijo, gospodarsko se razvijajo, pojejo in igrajo, nudijo bogato kulturno in gospodarsko področje za sodelovanje. Kaj pa mi?

Spričo razvoja na avstrijski strani meje moramo vse bolj kritično presojati naš razvoj. Naš družbeni razvoj zahteva svoje zakonitosti, ki jih šele utemeljujemo in videz razvitosti kaže kje zaostajanje, vendar urejene Pludrove domačije ne bi zamenjali za Lucovo. Poznamo že naše strateške ceste, utemeljujemo potrebo strateških kmetij, priznati pa moramo še čemu drugemu strateško važnost za sožitje ob meji, ki naj vzbuja pri avstrijskih Nemcih spoštovanje do nas in večja priljubljenost Slovencev, njihovih podeželjanov. Obstajajo problemi, ki zahtevajo predana dejanja,

zaradi katerih pa hvala bogu ni treba umirati kot med NOB. Že samo dosledno izpolnjevanje smernic družbenega razvoja zahteva predanost in žrtvovanje. Polnost človekovega življenja ni možna brez žrtvovanja, tako mora z našim razvojem rasti nov rod borcev in tako rast še posebej zahteva naša prisotnost ob meji. Žal še vedno dopuščamo odstopanja. Če se morajo graditi šole, je moral referendum uspeti. Zopet smo v zaostanku v šolstvu: Strojna, Šentanel, Holmec; ali bi pogrešili, če bi katero teh šol gradili v spomin žrtvam NOB, in to na način, ki bi moral biti lasten predanosti naši družbi in bi vzbujal spoštovanje na drugi strani meje? Naša kulturna enakovrednost prestaja težke preizkušnje. Zopet se moramo zavarovati s tolikokrat poudarjeno potrebo po odstranjevanju nepravilnosti. Ne zamerite, če te ponavljajoče se napake kratkotalo imenujemo zločin. Gradimo še spomenik ali pa se degradiramo, če ne živimo polnega življenja v času, v katerem smo postavljeni.

Zopet se oziramo proti meji. Na Poljani stoji spomenik, ki naj izpričuje kraj zadnje bitke v drugi svetovni vojni. Tovariš Tito in Brežnjev sta na zadnjih pogovorih v Kijevu izrazila mnenje, da mora imeti dogajanje v svetovni javnosti vse več vpliva na razorožitev in popuščanje napetosti v svetu. Oboroževanje je najhujši zločin, ki je kriv bede stotin milijonov ljudi. Že ko orožje molči, umirajo ljudje. Kako umirajo na bojiščih, je pokazala zadnja vojna na Bližnjem vzhodu. Kakšen bi bil naš humanizem, če bi poslali v boj naše vojake? Nobene akcije v boju proti tej strašni človeški zablodi ne bi smeli opustiti. Mnenje je, da spomenik na Poljani ne ustreza. Morda se nam s postavitvijo drugega spomenika nudi prilika dati spomeniku in temu mestu novo vlogo. Kraj, kjer je zemlja pila prelito človeško kri, naj postane člen v prizadevanju za mir in blaginjo v svetu. In če bi bilo to otročje, pa naj bi se tudi otroci v svetu po svoje prizadevali vplivati na razvoj, ki jim bo porok za lepo bodočnost. Da, tu se mora slišati krik in

prošnja milijonov. Ni potrebno oboroževanje ne prelivanje krvi, ne ubijajte s strašnimi orožji, ne pohablajte ljudi! Žal je razvoj sam uničujoča sila in smo morda že tu izgubili bitko in doživljamo poraz v boju z zastrupljanjem že v naši dolini. Še en krik in protest več zoper nerazumnost v svetu. Poljana naj govori turistom in prek njih vsemu svetu. Kaj in kako bi to uredili, je stvar nas vseh. Človek mora ob veliki svetovni nuji iti iz sebe. Le zakaj nismo sem popeljali tovariša Tita ob obisku na Ravnah? Smemo na to opozoriti Brandta, saj so tu padali nemški vojaki. Na kakšen način bi se osveščali, da bi končno zvalili to strašno breme s trpečega človeštva? Kako nas prizadeva naše lastno vlaganje v oboroževanje. Ali je svet zaradi nakopičenega atomskega orožja že obsojen na propad? Pomagajmo iskati odgovor in rešitev, potem se splača misliti na nov spomenik na Poljani.

Kje je naše srce? Tudi če nas agencije zvabijo na karneval v Rio, uporabimo to — izkoristimo to za organiziranje pritiska svetovne javnosti na odstranjevanje teh uničujočih svetovnih problemov! Kako nam je pri srcu razvoj naše družbe, kako so urejeni odnosi med ljudmi, da smo lahko vzor ob meji in bo naš vpliv na zemeljsko dogajanje dosegel svoj namen? To se moramo ponovno vprašati. Kakor je mučno, moramo po potrebi organizirati nove ustanove za obveščanje v domačem in svetovnem dogajanju tako dolgo, da bomo lahko čuli o manjših potrebah za vojsko, o premagani najhujši bedi, ob meji pa bi gradili na račun vojaške strategije, gradili šole in pomagali življu, ki se še drži na za obstoj prerrevni zemlji. Na vresiščih, letos posebno lepo obarvanih, bi zraslo marsikaj, ob čemer bi uživali mi ali zanamci. V našem primeru revščina in cenenost ni za ob mejo. Ob poudarjanju potrebe po krepitvi naše obrambne sposobnosti in modernizacije armade ne moremo računati na razpoloženje v prid akcijam v nasprotni smeri oziroma smo pripravljani ohraniti mir z orožjem v roki. Kakor more biti to koristno, se vendar ne izognemo izdatkom. Človeštvo pa v smeri mirnega sožitja le napreduje, akcija Zdru-

Zgodovinska Poljana

ženih narodov ob zadnji izraelsko — arabski vojni je bila uspešna. Morda le smemo kaj odščipniti od vojaških izdatkov? Nekdo mora v tej smeri prebiti zid. Koliko zaupanja bi zraslo v ljudeh. Ali bi smeli mi poskusiti za mir delati v tej smeri? Absolutno zaupanje v moč orožja mora spričo razvoja in potrebne humanizacije plahneti. Kako bi moralo to ljudi prevzemati, kako bi vplivalo na naša obmejna prizadevanja! Da, Poljana more rasti iz te smeri: radi se imejmo, za uresničevanje, sožitja pa ni več potrebna močna oborožitev!

Kdo bi nam zameril, če smo ob našem neprestanem poudarjanju in delu za mir postali naivni. Končno nismo nevzgojilivi in naša privrženost miru mora postati znana slovenskim nasprotnikom na avstrijski strani. Protest humanizma mora postati tako močen, da bo preprečil Židom znova povzročiti vojno. Mislim, da ni naključje, da sta Tito in Brežnjev naglasila, da je potrebna pomoč svetovne javnosti, da se v najkriticnejših trenutkih ohrani mir, in če to diplomaciji ne uspe, nosimo vsi odgovornost oziroma krivdo. In ta preprosti človek naj v obučku lastne krivde nosi še vso težo nastalega položaja. Nista dala konkretnih smernic za akcijo, toda jasno sta povedala, da je to naša dolžnost. Če nič drugega, bi ta zapis zaključil z željo, ki jo ob srečanjih zaradi situacije v dvomih ponavljamo: da bi bil le mir! Naj se svetovna usoda ne da zavesti od peščice, ki so menda Judje, ampak da bi kmalu vladali vsi v resnični demokraciji in samoupravljanju, potem bi borba za oblast odpadla in s tem tudi oboroževanje za podporo oblasti. Če smemo biti malo zlobni, bi dejali, da bi v tej smeri imeli preprosti

ljudje več uspeha, kot ga ima diplomacija, toda nad vsemi visi Damoklejev meč razvoja, ki grozi z uničenjem, če ne bo razumnosti in sporazumnosti. Potem ne bomo postavljali spomenikov ničemer. Konkretno: kaj delamo ali kaj smo storili sedaj, ko se imamo bati oživitve ali razširitve vojne na Bližnjem Vzhodu?

Pred kratkim sem stal ob spomeniku pri Žažetovem križu. Ura je šla na polnoč. Kot zamahi črnih vranjih kreljuti so se nizali naši hribi drug ob drugem, razmejeni s snegom pokritimi riekami in samotnimi kmetijami. Dolina med Prevaljami in Ravnami je ležala v rahlo mlečnem soju električne razsvetljave, odbijajoče se od snega. Kljub pozni uri so se vozili avtomobili in tipali z žarometi v noč in cesto. Stražiški hrib se je ves temen zajedal v ta soj, ki je silil v Rieko in ga naznačeval. Pozna ura, kraj, kjer je zemlja pila kri, razvaline Španarjeve domačije, rastoča sedanost v dolini in uničujoča sila spopada v svetu, pod vtisom te resnične slike, spomina in dejstev, mora biti človek šokiran. Nemočen, a vendar poln blagoslova miru pod teboj, hvaležen za prosto pot, moreš pestovati samo eno željo: naj bo to še dolgo ali za vedno ohranjeno z junaštvi dela za mir in ohranitev, ki so večja kot vojna junaštva, predvsem pa potrebna. Zatipal sem v sneg s palicami. Nič ne de, če je pot slaba. Za užitek sem hvaležen, le željo bom moral po svojih močeh pomagati uresničevati. Takrat smo enako tipali v noč, polno nevarnosti in smrti. Da ne bi bilo več treba postavljati spomenikov nasilju, ampak temu, kar smo storili, da smo ohranili mir in življenje.

Maks Merkač — Hudopisk

Franc Grubelnik

ni bilo najboljšo, če pa nisem bil v njej je bilo še slabše. Obiskal sem vse konzulate v Zagrebu, da bi šel delat v tujino, ali bilo je vse zaman.

Takratni kapitalisti so hoteli imeti naše uboge delavce na vajatih, če nočeš ti, je zunaj sto drugih, ki čakajo pri vseh vogalih. Ne trdim, da se mi je v Zagrebu vseh dvanajst let slabo godilo, ampak kljub temu sem zelo preklel tisto karadžordževo vlado, ker ni skrbela za ubogega delavca, Brezposelni smo se družili s člani zveze komunistov po maksimirskih gozdovih in po parkih, seveda ponoči. Bil sem primoran zapustiti Zagreb zaradi brezposelnosti, in iti nazaj v Slovenijo k nekemu kmetu za hlapca in sicer na Stražišče, kjer sem služil tri leta. Pri njem hrana sicer ni bila slaba, le plača je bila zelo minimalna, in sicer komaj takratnih 100 din na mesec. Grozno sem si želel priti delat v železarno Ravne. Ali na kakšen način noter priti? Pa mi je neki delavec iz železarnarne in cerkveni pevec svetoval takole:

»Pridi k cerkvenim pevcem, saj imaš dar petja, pa ti bo gospod župnik Barbič pripomagal.«

Pa sem hodil osem mesecev na pevske vaje. Nekega dne sem lepo prosil župnika, da mi priskrbi delo v železarni, pa mi je rekel, da še ni mogoče, da jih ima še več, ki čakajo na župnikovo milost. Torej nisem imel uspeha, in zakaj? Ker nisem čital verskih listov, pač pa delavsko politiko, in to župniku ni ugajalo in mi ni hotel priskrbeti delo. Imel pa je velik vpliv v železarni pri samem direktorju Lorberauu.

Nato sem takoj pustil cerkveno pevsko društvo in sem se vključil v pevsko društvo Vzajemnost, ki se je ravno takrat ustanovilo... No, to društvo mi je šlo na roko, da je direktor obljubil in da se naj predstavim. Torej sem neko soboto dobil poziv, naj v ponedeljek pridem pred direktorja. Ali med soboto in ponedeljkom pa je baje že župnik to zvedel, najbrž šel k direktorju in ga posvaril, češ da sem politično sumljiv.

V ponedeljek pridem v železarno z dvema delavskima zaupnikoma od Vzajemnosti, pa sem se ponižno predstavil in prosil za delo.

In kaj mi je tisti direktor odgovoril: »Fi ne dobiti delo, ste prestara!« (torej

„Fi ne dobiti delo, ste prestara“

Sem sin uboge matere, ki me je rodila leta 1902 v Celovcu. Do šestega leta sem smel biti zraven matere, in zakaj? Ker nas je bilo 10 otrok za nasititi, moj krušni oče nas je pretepal, kateri smo bili nezakonski in vsi smo morali iti s trebihom za kruhom. Ko sem bil zraven matere, sem jedel večinoma krompirjevo juho. Mati nam je kuhala kavo celo iz brinjevih jagod. Nikdar pa nisem dobil pod zob kakšno žemljo, bombonov ali čokolade, ker ni bilo za sluzka. Tudi kruha smo večkrat stradali.

Po šestem letu sem moral iti služiti h kmetu za pastirja. Ravno tako se je godilo vsem bratom in sestram. Med mojo pastirsko službo pri kmetih tudi ni bilo rožnato življenje. Moral sem zgodaj vstajati, a pozno zvečer pa šele iti počivati in celo v hlev v posteljo s slamo poslano. Kakšna je bila posteljina niti nočem omenjati. Pasel sem živino po gozdovih in po kakšnih grabnih, le na jesen sem lahko pasel po njivah in travnikih. Hodil sem na pašo zelo slabo oblečen, na nogah pa koj cikle.

V šolo sem imel daleč. Pouk je bil od 9. do 15. ure, in sicer le en razred, ali štirje oddelki in slovenski in nemški pouk. V šoli so nas s palicami birmali in tudi župnik je isto palico uporabljal.

V šolo sem nesel le košček suhega kruha. Ko pa sem prišel iz šole, pa mi je gospodinja kmetica rekla kaj mnogokrat:

»Ja, Franci, kosila mi ni nič ostalo, boš pač kruha dobil, pa malo jabolčnika.« Na pepelnico leta 1911 pa sem si sam prilastil štiri krape za v šolo namesto kruha. Pa sem bil neroden, da nisem znal skriti in me je zaradi tega in zaradi velikega posta kmet grozno namlatil ter mi niti ne kruha ni dal za v šolo, nekateri učenci pa so le jedli tudi takrat krape.

No, ne pravim, da so vsi moji gospodarji bili tako slabi v Šentanelu ali Strojni. Služil sem za pastirja osem let, pozneje pa par let za hlapca.

Moja mati je vedno želela, da bi bil kje v bližini za hlapca. Vedno je rekla: »Kmet tudi potrebuje hlapce«, in le enkrat v letu sem mogel materi nuditi hleb kruha, in sicer tisti miznek k novemu letu, ki je bil enkrat boljši kruh v celem letu.

Nisem mogel vzdržati, začel sem malo misliti v svet in za boljši kos kruha. Šel sem iz Šentanela v Slovenj Gradec v trgovino Rojnik, seveda le za pomožnega delavca, ker takrat ni bilo možnosti za takšne uboge fante, da bi se kaj izučili. Pri Rojniku sem delal pet let. Leta 1925 sem šel k vojakom za 18 mesecev v Zagreb. Nato sem kar v Zagrebu dobil delo v neki knjigovoznici. Delal sem dvanajst let pri raznih gospodarjih, vmes pa sem bil tudi brez posla. Zelo težko je bilo takrat za mene. Če sem bil v delavski organizaciji

bolj v nemščini). Šel sem iz železarne ves potrt in žalosten nazaj h kmetu, ali ne za dolgo.

Ko je kričeči Hitler zasedel Avstrijo, sem se z več tovariši podal v Avstrijo, toda le za kratko časa, potem sem šel v Nemčijo.

Od tam pa sem se vrnil v socialistično domovino leta 1945. Nisem mogel zdržati hudih obrekovanj, češ da inozemci še vedno jemo nemški kruh. Res je, čeravno smo nekaj časa jedli koruzni kruh v domovini, ali jedli smo vendarle svojega lastnega.

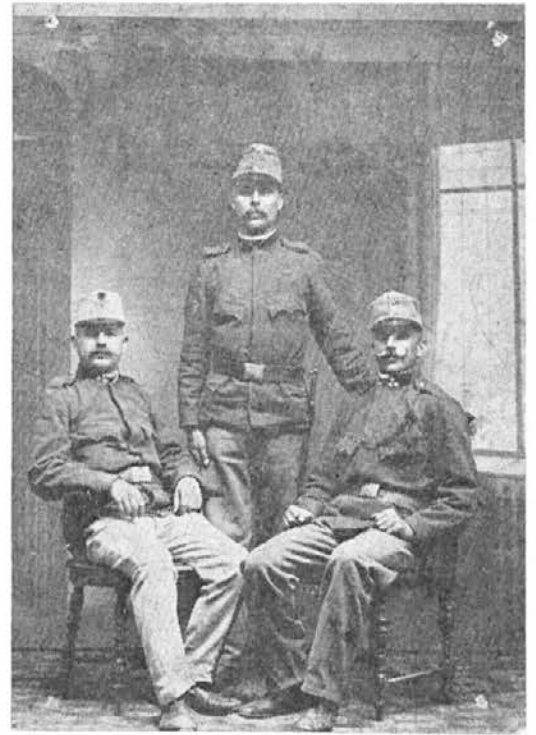
Leta 1945 sem se zaposlil v delavnici pil v Urbanclovi hiši, kjer je nas delalo v zelo tesnem prostoru osem. Leta 1948 smo odprli novo stavbo, tovarno pil, kar je bilo za takrat mnogo boljše. Kolektiv se je povečal na 15 članov in smo takrat že ustanovili sindikalno podružnico, za prvega predsednika te podružnice pa sem bil izvoljen jaz. Pozneje sem od kolektiva sprejel tudi dve diplomi.

Sedanji kolektiv tovarne rezalnega orodja s tovarišem direktorjem Ažmanom pa se še rad spomni nas, upokojenca te tovarne in nas povabi na razne svečanosti.

V Nemčiji pa sem ves čas mojega bivanja delal proti hitlerizmu, in sem bil tudi zaprt. Leta 1945, ko sem se vrnil, sem se takoj včlanil v razne množične organizacije v novi Jugoslaviji, kot pri ZB, pri OF, RK. Bil sem predsednik 8 let pri RK. Sedaj v pokoju še sodelujem v odboru našega društva in pri pevcih. Tudi v odboru ptičjega društva sodelujem in sem tudi v zveznem odboru, kjer zastopam Mežiško dolino.

Najbolje se mi zdaj godi v socialistični Jugoslaviji. Zjutraj, ko vstanem, vem, da imam dnevnicu že plačano. Pogledam skozi okno in že vidim, kako mi jurji nasproti letijo. V stari Jugoslaviji sploh nisem vedel o kakšni pokojnini, danes pa o tem ve že vsak otrok, da bo pokojnino dosegel, seveda, če bo vesten delavec.

Franc Grubelnik

Leta 1915. Od leve proti desni: Jurij Vauče, Vítus Vauče, Jožef Vauče

STORIJE O VAUČEJIH

Prenekatera družina hrani stare fotografije svojih bližnjih in daljnih sorodnikov ter z njimi povezane spomine, anekdote ali vsaj bežne značilnosti ljudi, ki so se njihove življenjske poti spletale in razhajale pred pol stoletja. Takratni fotografi so delali v rjavem ter v okroglih in ovalnih izrezih, iz katerih gledajo brkati možje v avstrijskih uniformah. Tokratni Vaučeji, kakor se jih sam ali po pripovedovanju spominja upokojeni vratar z ravenske železarne Jožef Vauče in kakor je te svoje spomine zapisal.

Predvsem se ta rodovina piše Vauče na Avstrijskem in pri nas ter ne Bauče, kakor večina ljudi napačno izgovarja. Teh Vaučejev je veliko na Koroškem obakraj meje in raztrošenih po svetu. Jožef jih ugotavlja po trideset, štirideset. V Bistri pod Peco je kamen, v katerem je vklesan ta priimek; okoli 400 let naj bi bil star.

Iz vrste stricev ve izročilo naslednje.

Vauče Karl je bil zelo močan človek. Tristolitrski sod mošta je nekoč sam naložil na voz. Živel je po naših hribih, nemirna narava pa ga je zanesla na ono stran meje, kjer je tudi umrl.

Vauče Jurij se je ustalil na Dunaju. Postal je obratovodja v neki tovarni usnja, njegov sin pa je profesor.

Vauče Fric je prav tako živel tod in tam. V letih 1928—1930 je služil pri grofu na Ravnah za 300 din na mesec, dobival letno po eno obleko in nekaj tobaka.

Z grofom in njegovimi pa veže Jožefa tudi naslednja anekdota:

Jožef Vauče je bil star 13 let, ko mu je v kantini pod gradom grofov gozdar Štangl izročil ključ, naj ga nese na grad. Za uslugo mu je dal dva dinarja. Ko je fant izročil ključ grofu, ta pa mu je dal 10 par.

Pa mu je fant rekel, da je od Štangla dobil 2 din, nato pa grof: »Gozdarji lahko dajo, ker vsi po vrsti grofa rubijo.« Vseeno pa je primaknil še 10 par.

Jožefov oče je bil že pred prvo svetovno vojsko pudlar v ravenski železarni, stanoval pa je z družino pod gradom. K njim so

zelo radi zahajali domači fantje in je bilo zmeraj veselo. Prepevali so, se šalili in igrali karte. S harmoniko je prihajal tudi Obretanov Cenc, ki ima danes bajto nad špedicijo.

Posebno ob kolinah je bilo veselo, kajti čeprav delavci so redili po dva prašiča. »Polštertanc« so plesali in peli takole:

Pri Kneipsu je žaga,
pri Ajnžku pa mlin,
pri Kneipsu je nevesta,
pri Ajnžku pa ženin.

V Celovcu sem bil,
sem se citrat učil,
ko pa dumo sem prišel,
pa še kregan sem bil.

Na Grabarjevem vrhu
pa raste sam ovs,
ko pa Verčko Fride
se uženit ni kuos.

Za mesarja je bil stari Slanič. Vrtnarijo je imel tam, kjer stojita danes topilnica in livarna. Na kolinah je Slanič zapel pesem, ki jo je sam zložil:

Prišla je iz Wiena pošta,
ko je pri Slaniču burna
košta —
repičeva župa,
ko po vampu buka.

V zvezi s kolinami pa je ohranjena še ena zgodba. Stiki med delavci in kmeti so bili takrat morda še močnejši kot danes ter prehodi od enega dela in načina življenja k drugemu zaradi gospodarskih kriz vsakdanji. Prav tako kot danes so bili tudi primeri, da je imel delavec iz železarne kmetijo, na kateri je po šihu delal. Tudi Jožefov brat Andrej Vauče, valjar v železarni, je živel in delal na Stražišču pri Rojaku.

Ko je eden od dveh prašičev zbolel, mu je gospodinja rekla, naj ga zakolje, preden

bo poginil. Velik strokovnjak za prašičje bolezni Andrej ni bil, kajti zaklal je zdravega. Gospodinja tega seveda ni vedela. Ko pa je videla v hlevu bolnega prašiča, je rekla:

»Zdaj je pa še drugi zbolel. Še tega je treba zaklati!«

In so ga res ter je bilo dosti mesa pri hiši.

Tako sta se v tistih časih menjavala delo in počitek, so se živele in že tudi pripovedovale storijske različice Vaučejev iz roda v rod.

Odsevi 1973

Leposlovna revija Odsevi, ki jo je nekaj let občasno izdajal literarni klub v Slovenj Gradcu, je letos izšla kot zbirka šestih samostojnih knjižic, s katerimi se je predstavilo šest sodelavcev revije. Čeprav v trenutku, ko to pišem (24. december 1973) še nimam v rokah zadnjih dveh, namreč Pečnikove in Turičnikove, pa vsaj Pečnikov tekst poznam in pogled na Odseve 73 je zato domala zaokrožen.

Knjižice odsevovcev so sicer tanke (nobena ne presega tiskovne pole), in zato morda niso mogle vrniti vloženih sredstev, vendar tega ne zmore tudi marsikatera precej dražja kulturna akcija. Velja pa pritegniti mnenju sprotih recenzentov, da so posamezna dela na dostojni kvalitetni ravni in da tudi bera celega leta daje soliden vtis.

Ker ne po témah ne po načinu obdelave ne spadajo v vrsto avantgardne slovenske literature, izšle pa so na deželi, obstaja možnost, da bodo šle mimo slovenske literarne publike kot eden od obrobnihih dogodkov (tudi jeseniške knjižne izdaje še niso doživele večje pozornosti). To pa bi bilo škoda iz več razlogov.

Najprej kažejo izšla dela toliko kvalitet, da je to treba javno povedati ter s tem spodbuditi mlajše avtorje k nadaljnjemu delu, mecene pa še k nadaljevanju finan-

ciranja. Kritične pripombe v takem kontekstu ne morejo izzveneti zlonamerno, ampak le kot želja, da bi avtorji v svoji rasti napak ne vlekli s seboj.

Druga, veliko pomembnejša vrednost zbirke, in to vrednost v slovenskem merilu, pa je interes odsevoincev za sedanost ter za preprostega človeka v njej, ter trud, upodabljanje našo stvarnost z modernimi literarnimi prijemi. To velja tako za Ošlaka v poeziji, kot za Hergoldovo in Pečnika v prozi. Iz sodobnosti izhajajo seveda tudi Niko Kolar, le da ga bolj zanimajo posebne osebe in posebna stanja ter zato v njegovih prozi ni »malega človeka«, medtem ko Gajšek v Odsevih deluje svetovljansko, pa tudi sicer je bolj gost v njih kot »te gore list«, ker so ostali domačini.

Verjamem, da ta pojav ni posledica kakšnega posebnega preštudirane idejnega programa, ki bi ga bili omenjeni avtorji skupaj sprejeli in izvajali. Prej je posledica podobnega socialnega poretka in okolja, v katerem so rasli. Če torej ponavljam, da je zanimiv več kot le v regionalnem merilu, potem zato, ker je s pregananim socialističnim realizmom iz slovenske literature skoraj izginil iz nje tudi vsakdanji človek, delavec in kmet. Ta snov je veljala za dokončno znano, obdelano, preživelo in zato literarno nezanimivo.

Bolj ko se je namreč naša literatura evropizirala v dobrem in slabem pomenu te besede, bolj so v njej prevladali problemi intelektualcev, umeteljen jezik in stil, jezikovne inovacije in literatura kot igra med literaturo, ki bi imela še kakšen drug kot estetski namen in pomen. Seveda ne more biti dvoma o prednostih, ki jih takšen val prinese v neko nacionalno literaturo, saj neuspeli eksperimenti tako kmalu odpadejo in gredo v pozabo. Ampak ostajal je nekoliko mučen vtis, da v državi delavcev in kmetov o njih literatura nima več kaj povedati, ker stari, soc. realistični način s svojim prisilnim optimizmom z umetnostjo nima kaj prida zveze, novega pa da ni.

Čeprav ne trdim, da so Odsevi že dali veliko literaturo, tudi ne, da so ponudili izdelan recept za izhod iz slovenskega larpurlartizma in ludizma, pa vidim njihovo vrednost v tem, da so dokaj uspešno uporabili moderna izrazna sredstva za upodobitev navadnih, dolgočasnih, nepomembnih malih ljudi. Tako je Pečnik s samosvojo kombinacijo reizma in psihološkega realizma naslikal dokaj prepričljivo, pa brez vsake sentimentalnosti in moraliziranja stiske svojega delavca, Hergoldova je z zmesjo naturalizma in groteske v metaforično bogatem jeziku podala nekaj likov iz življenja pohorskih bajtarjev, Ošlaku pa so v proletarski liriki vsakdanji predmeti in industrijski delovni procesi zrasli v simbole našega sveta.

Seveda analiza posameznih del odkrije tudi njihove šibke točke. Zaradi njih ta literatura nemara še ne bo prodrla. Je to pri Ošlaku morda prevelika opisnost na račun osebne doživljenosti, pri Hergoldovi bijoča se elementa realnosti in grotesknosti, pri Pečniku še premalo tenko pretehtano, kaj v mozaiku opisanega dela obdržati, kaj dodati in kaj črtati v dobro celote. Je to nasploh tudi našim priznanim avtorjem lasten, skoraj bi rekel tipično slovenska prehitra zadovoljivost z napisanim, ko

Jože Šater

OSNUTEK

delovnega in finančnega načrta TTKS občine Ravne za leto 1974

I.

Stanje telesne kulture v Sloveniji ni zadovoljivo, saj že skoraj vsa povojna leta ugotavljamo, da ta dejavnost zaostaja za drugimi družbenimi dejavnostmi in za splošnim družbenim razvojem, pa tudi za telesnokulturnim razvojem, dejavnostjo in rezultati v drugih republikah in pokrajinah ter zlasti za dosežki te dejavnosti v svetu. Zato ni čudno, da iz leta v leto ugotavljamo, da je vedno več mladincev nesposobnih za služenje kadrovskega roka, da imamo že skoraj 50% telesno deformiranih otrok med šolsko mladino ter več kot 70% neplavalcev. Preiskave so tudi pokazale, da dihaajo moški prebivalci mest v svojem 42. letu le še s polovico pljuč, da zmorejo preteči delavci med 20. in 25. letom starosti 800 m poprečno v enakem času kot otroci 12 let in da porabijo delavci med 35. in 40. letom za to, da pretečejo 100 m več časa kot 9-letne deklice. Polovica delavcev, starejših od 40 let, pa sploh ne more preteči 500 m. Tudi delavke med 35. in 40. letom so počasnejše v teku na 30 m od 7-letnih deklic, tretjina pa jih sploh ne more preteči 500 m. Iz leta v leto naraščajo tudi boleznih dihal, vedno več je nevropsihotričnih obolenj, nezdod ter poškodb, itd.

(Raziskave v Sovjetski zvezi so pokazale, da ohranjajo ljudje, ki se redno ukvarjajo s športom, svoje telesne zmožnosti na ravni ljudi, ki so za 15 do 20 let mlajši od njih, če se ti ne ukvarjajo s telesno kulturo. To torej pomeni, da je pri nas skoraj vsak 60-letnik dejansko že 80-letnik, čeprav bi lahko bil pri svojih letih še krepak moški, če bi se ukvarjal s športom.)

Za tako stanje je vrsta vzrokov, med najpomembnejšimi pa so: neustrezno družbeno vrednotenje telesne kulture, v preteklosti nedorečen koncept razvoja te dejavnosti, pomanjkanje strokovnih delavcev in objektov, nerazvita znanstveno-raziskovalna dejavnost in še posebej NEUREJENO FINANCIRANJE.

Ti vzroki so bili poleg drugih ugotovljeni v gradivih in razpravi ob sprejemanju zakona o telesnokulturnih skupnostih v skupščini SRS in ob razpravah v vodstvih družbenopolitičnih organizacij. Izredno važno je, da v letošnji obravnavi problematike telesne kulture v Sloveniji ni ostalo samo pri ugotovitvah, ampak da so bila na podlagi široke, demokratične obravnave sprejeta izhodišča ter postavljene vsebinske in organizacijske naloge, ki izhajajo iz zakona o telesnokulturnih skupnostih, skupno sprejetega dokumenta o telesni kulturi na razširjeni seji predsedstva in izvršnega odbora republiške konference SZDL, stališča sekretariata CK ZKS, resolucije o dolgoročnem razvoju SR Slovenije ter srednjeročnega programa razvoja SR Slovenije in drugih širših družbenih stališč.

Temeljne in telesnokulturna skupnost Slovenije, ki so jo s samoupravnim sporazumom ustanovile temeljne telesnokulturne skupnosti in jo tudi financirajo, morajo postopoma uresničiti sprejeto stališče, da mora telesna kultura postati resnična potreba in uresničljiva pravica vseh ljudi v naši republici. Telesno kulturo moramo torej obravnavati celovito in pri tem upoštevati vse potrebe v tej dejavnosti. Uresničevati pa se morajo tudi stališča

gredo strani iz pisateljve delavnice v tisk neuležane. Kljub temu pa takšne pripombe v ničemer ne spremenijo osnovne trditve in vrednosti tega letnika Odsevo.

Letošnja bera torej dokazuje talent avtorjev ter nedvomno tudi svežo smer njihovega pisanja. Kaže, da so Odsevi dobro prestali preizkusno leto in si lahko obetajo uspeh tudi v prihodnje.

Marjan Kolar

o telesni kulturi kot pomembnem področju družbenega življenja, ki mora biti zaradi svoje vloge in pomena predmet posebne družbene pozornosti. Se zlasti pa je pomembno poudariti, da je telesna kultura ustrezno opredeljena v osnutku republiške ustave.

Eden temeljnih pogojev za uresničevanje nalog na področju telesne kulture je bila vsebinska preobrazba telesne kulture, ki se je odrazila predvsem v oblikovanju najširšega družbenega načrta za razvoj telesne kulture, ki ga predstavlja dokument SZDL Slovenije. Odločen korak pa pomeni ustanovitev samoupravnih interesnih skupnosti, ki bodo zagotovile samoupravno povezanost telesne kulture z delovnimi ljudmi v temeljnih organizacijah združenega dela in krajevnih skupnosti ter uveljavitev samoupravnih odnosov v telesni kulturi.

Da pa bi lahko na področju telesne kulture v celoti uresničili postavljene programe, je telesni kulturi predvsem potrebno zagotoviti ustrezno materialno osnovo. Sedanja šibka materialna osnova in neurejeno financiranje je namreč primaren problem telesne kulture, ki je zaviral dejavnost, da se ni razvijala v skladu s sprejetimi stališči in sklepi.

II.

V občini Ravne na Koroškem ima telesna kultura bogato tradicijo v nekaterih športnih panogah še izpred vojne, čeprav je treba priznati, da je širok razmah dosegla šele po osvoboditvi, leta 1945. Obogatena s tradicijami NOB je nadaljevala že v Sokolu in drugih naprednih društvih začeto delo ter širila svoje delovanje med širokimi ljudskimi množicami ter zlasti med mladino. Množično udeleževanje v telesni kulturi v povojnem obdobju se je razširilo postopoma tudi na nove športne panoge, ki so na Koroškem kmalu našle svojo domovinsko pravico. V tem obdobju je bila telesnokulturna dejavnost v vseh krajih naše doline zelo razgibana, vrstila so se tekmovanja, prireditve, veliko je bilo udarniškega dela, zelo množični pa so bili takrat tudi telovadni nastopi.

Postopoma so se pogoji dela menjali, vedno več veljave je dobival ti. tekmovalni šport, vedno manj pa osnovna telesna vzgoja, ki se je tudi v naši dolini zaradi različnih vzrokov le težko obdržala. Tako je prišlo počasi do preusmeritve v korist tekmovalnega športa v klubih in društvih, kar pa je imelo za posledico, da je začela padati tudi množičnost pri osnovni telesni vzgoji.

Čeprav se je zajemanje mladine v telesnokulturno dejavnost z ustanovitvijo taborniških odredov, ustanavljanjem mladinskih in pionirskih odsekov pri planinskih društvih in zlasti z ustanovitvijo šolskih športnih društev bistveno izboljšalo, z njim še ne moremo biti zadovoljni. Prav tako ne moremo biti zadovoljni za rekreacijsko dejavnostjo zaposlenih, pa čeprav tudi ta dejavnost zadnje čase dobiva vedno več privržencev. Kljub temu pa je treba priznati, da je telesna kultura v občini Ravne dosegla določeno raven tako v množičnem kot tudi v kvalitetnem pogledu.

Na RAVNAH NA KOROŠKEM deluje ŠD Fužinar s smučarskim, nogometnim, odbojgarskim, namiznoteniškim, plavalnim, šahovskim, kegljaškim in rokometnim klubom, tu so še TVD Partizan, strelska družina Knez Pepi, taborniški odred Koroški jeklarji, planinsko društvo, odbojkarji mladinskega aktiva Reka ter šolska športna društva na gimnaziji, na šolskem centru, Pionir na osnovni šoli in na posebni osnovni šoli Samorastnik.

Na PREVALJAH združuje TVŠD Korotan TVD Partizan, nogometni, smučarski in šahovski klub ter odbojgarsko, namiznoteniško in košarkarsko sekcijo. Poleg tega društva pa obstaja v tem kraju še strelska družina Lenart, planinsko društvo in šolsko športno društvo Mladost na osnovni šoli.

V **MEŽICI** je TVD Partizan s telovadno, odbojgarsko, smučarsko, kegljaško, namiznoteniško, lahkootletsko in plavalno sekcijo, nogometni klub Akumulator, šahovski klub Rudar, strelska družina Tone Okrogar-Nestl, taborniški odred Ruševca, planinsko društvo, teniški klub in šolsko športno društvo Stalekar na osnovni šoli.

V **ZERJAVU** deluje TVD Partizan s telovadno, namiznoteniško in odbojgarsko sekcijo.

V **ČRNI NA KOROŠKEM** združuje TVD Partizan telovadno, namiznoteniško in odbojgarsko sekcijo, samostojni pa so smučarski klub, nogometni klub Peca, šahovski klub, strelska družina Markovič Kristl, taborniški odred Sivi rudarji ter šolsko športno društvo na osnovni šoli in v Podpeci ŠD Podpeca s kegljaško, strelsko, smučarsko in namiznoteniško ekipo.

Med organizacije, ki zajemajo vso občino, pa prištevamo Gorskoroško reševalno službo s sedežem na Prevaljah, in Koroški alpinistični odsek ter Koroški atletski klub s sedežem na Ravnah.

K pregledu moramo še pripomniti, da se tudi vsa šolska športna društva ukvarjajo z vsemi športnimi panogami, da v vseh krajih delujejo krajevne komisije za rekreacijo, da se v Črni na Koroškem pripravljajo na ustanovitev košarkarskega kluba LIP in da je na Ravnah zopet zaživel karate klub.

V naši občini deluje občinska zveza za telesno kulturo, ki se s svojimi strokovnimi odbori za vse športne panoge, za rekreacijsko dejavnost, za ŠSD, za kadre in objekte trudi, da bi v občinskem merilu napravila telesnokulturno dejavnost množično na vseh področjih, od izvenšolske telesne vzgoje, tekmovalnega športa in rekreacijske dejavnosti zaposlenih ter pomagala društvom in klubom pri vzgoji kadrov ter pri njihovih tekmovanjih.

Skupaj združuje telesnokulturne organizacije v naši občini prek 8700 aktivnih pripadnikov telesne kulture. Če upoštevamo, da je ena tretjina vseh članov vključena v dve organizaciji, dobimo podatek, da se v naši občini ukvarja s telesno kulturo 5800 ljudi. Seveda so v tej številki zajeti vsi člani organizacij, katerih aktivnost je odvisna od njih samih (planinci, itd.), kljub vsemu pa lahko ugotovimo zlasti med mladino veliko aktivnosti v telesni kulturi.

Naša občina je znana po dobrih smučarjih — alpskih tekmovalcih, tekačih in skakalcih, po odbojkarjih, plavalcih, namiznoteniških igralcih in kegljavcih in je po vojni osvojila že 250 republiških ter 120 državnih naslovov, eno balkansko prvenstvo in eno prvenstvo Kurikala ter dala v panogah odbojka, namizni tenis, kegljanje in v vseh treh smučarskih disciplinah že 12 tekmovalcev in tekmovalk na olimpijske igre in svetovna prvenstva, v problemskem šahu pa svetovno prvenstvo celo osvojila. Telesnokulturne organizacije imajo požrtvovalne in iznajdljive telesnokulturne funkcionarje, ki so do sedaj uspešno organizirali že marsikatero športno prireditev v republiškem, državnem in tudi mednarodnem merilu.

Vsa ta dejavnost in doseženi uspehi so dobili že vrsto zasluženih priznanj od različnih republiških in tudi državnih institucij, najvišja slovenska telesnokulturna priznanja pa so tudi že bila podeljena posameznikom in kolektivom (tri Bloudkove nagrade in štiri plakete) v naši občini.

Dejavnost v telesnokulturnih organizacijah pa v glavnem sloni na amaterskih športnih funkcionarjih ter na razumevanju nekaterih delovnih kolektivov v naši občini, manj pa na neki načrtni politiki finansiranja razvoja in dejavnosti telesne kulture v preteklosti.

Družbenega dogovora, ki smo ga v naši občini za financiranje družbenih dejavnosti — torej tudi telesne kulture — sprejeli že leta 1965, nekatere delovne organizacije niso spoštovali, nekatere pa le delno. Poleg tega so že itak skromna sredstva iz tega dogovora pritekala v društvene blagajne z veliko zamudo, tako da je bilo načrtovanje dejavnosti, ki je močno odvisno od dobljenih sredstev, praktično nemogoče. Zaradi takega financiranja na eni strani in različne dodatne materialne pomoči od delovnih kolektivov na drugi strani se je telesna kultura v naši občini razvijala neenakomerno, na kar pa telesnokulturna sfera ni imela bistvenega vpliva.

Zaradi neurejenega in nezadovoljivega financiranja sicer široke dejavnosti je bila marsikje zavrtta dejavnost, na dostojnem nivoju pa so se obdržale dejavnosti v tekmovalnem športu, kjer so požrtvovalni in iznajdljivi funkcionarji uspeli pridobiti na različne načine dodatna potrebna sredstva.

Poleg problema financiranja je zelo velik problem pomanjkanje telesnovzgojnih objektov, predvsem telovadnic, nekatera društva pa za svojo dejavnost nimajo dovolj strokovnega kadra.

S temi problemi je občinska zveza za telesno kulturo že večkrat seznanila odgovorne dejavnike, občinsko skupščino, občinsko konferenco SZDL in tudi konferenco ZK, ki so oceno zveze sprejeli in se tudi trudili izboljšati pogoje pri razvoju in delu telesne kulture v naši občini. V letošnjem letu je bil izdelan tudi petletni načrt razvoja občine Ravne na Koroškem, v katerem je zapisano dejansko stanje telesne kulture in izdelan načrt razvoja za to dejavnost v bodoče.

21. junija 1973 je bila ustanovljena temeljna telesnokulturna skupnost občine Ravne na Koroškem, ki jo sestavljajo delegati temeljnih organizacij združenega dela, delegati krajevnih skupnosti in delegati telesnokulturnih organizacij. Ta samoupravna interesna skupnost na področju telesne kulture je imela do sedaj že tri zasedanja in razpravljala o osnutku obeh ustav, sprejela srednjeročni načrt razvoja občine Ravne na Koroškem — del, ki govori o telesni kulturi — in na zadnjem zasedanju obravnavala tudi stanje telesnokulturnih organizacij in njihovega delovanja v prihodnjem letu. Na podlagi dejanskih potreb je ugotovila, da potrebujejo osnovne telesnokulturne organizacije v prihodnjem letu za svojo redno dejavnost in za vzdrževanje objektov okrog 225 milijonov starih dinarjev, kar bi bilo nekako 0,8% od bruto OD, če upoštevamo, da moramo dodatna sredstva zbrati v občini tudi za financiranje telesnokulturnih programov v republiki in federaciji.

Predsedstvo TTKS je imelo skupen sestanek z izvršnim odborom OK SZDL, kjer je bila obravnavana telesnokulturna dejavnost v organizacijah za telesno kulturo v naši občini s finančnimi potrebami za leto 1974 in kjer je bilo sprejeto skupno stališče, da za leto 1974 realno planiramo sredstva v višini 0,8% od bruto OD. Tudi na skupnem sestanku predsedstva TTKS z občinskimi sindikalnim plenumom je prišlo do enake podpore temu finančnemu izhodišču za telesnokulturno dejavnost v letu 1974.

III.

»Telesna kultura mora biti enakovreden sestavni del našega družbenega življenja, ker lahko prispeva k zdravju, delovnim in obrambnim sposobnostim, vzgoji, patriotizmu, bratstvu in enotnosti in internacionalizmu, smotrni uporabi prostega časa, osebnemu zadovoljstvu in oblikovanju izražanja in potrjevanju celovite človekove osebnosti.

Te cilje pa je mogoče uresničevati le z doslednim bojem za socialistične, samoupravne odnose v telesni kulturi, ki mora biti zato zasnovana na skladnosti potreb in interesov najširšega kroga ljudi naše samoupravne socialistične družbe.

Oblikovanje politike na področju telesne kulture in do področja telesne kulture je neodtujljiva pravica in dolžnost delovnih ljudi in občanov, ki morajo biti tudi njeni nosilci in uresničevalci.

Samo tako usmerjena telesna kultura ima mesto v materialni in duhovni kulturi slovenskega naroda, graditev takšne telesne kulture je odgovornost do sedanjih in jutrišnjih rodov.

(Iz izhodišč za nadaljnji razvoj telesne kulture v Sloveniji, sprejetih na razširjeni seji predsedstva in izvršnega odbora RK SZDL Slovenije, 19. aprila 1973.)

»Telesnokulturne dejavnosti so posebnega družbenega interesa. Delovni ljudje samostojno in po temeljnih organizacijah združenega dela in po drugih oblikah medsebojnega združevanja v okviru samoupravnih telesnokulturnih skupnosti zagotavljajo financiranje telesnokulturne dejavnosti, vzdrževanje in upravljanje telesnokulturnih objektov, položaj vrhunskih športnikov in strokovnih kadrov,

Kam se vidi?

zdravstveno in socialno varstvo športnikov in organizacijo zdravstvene službe za njih s samoupravnimi sporazumi in družbenimi dogovori, v skladu z zakonom. Telesna kultura je sestavni del vzgoje in izobraževanja.

»Delovni ljudje imajo pravico in dolžnost, da s telesnokulturnimi dejavnostmi razvijajo in ohranjajo svoje telesne in umske sposobnosti.«

(Tekst 97. in 231. člena osnutka ustave socialistične republike Slovenije.)

»Temeljna telesnokulturna skupnost usmerja in prilagaja svoje delovanje skladno s splošnim družbenim razvojem, pri čemer zlasti skrbi za organizirano zadovoljevanje osebnih in skupnih potreb delovnih ljudi in občanov na področju telesne kulture.

Pri svojem delu temeljna telesnokulturna skupnost — skladno z ustavama SFRJ in SRS uveljavlja delegatske odnose, ki omogočajo plačnikom, izvajalcem in uporabnikom telesnokulturne dejavnosti neposredno odločanje o telesnokulturnih programih in o financiranju teh programov.

Osnovna dejavnost temeljne telesnokulturne skupnosti je telesna vzgoja, šport in športna rekreacija, poudarek pa mora biti na težnji: vključiti v telesnokulturno dejavnost čim širši krog ljudi.«

(Tekst 11. člena poglavja Cilji in naloge temeljne telesnokulturne skupnosti občine Ravne na Koroškem.)

Iz ciljev, ki jih v tem gradivu opredeljujemo, izhajajo naslednje konkretnije zbirne naloge:

a) telesnokulturna dejavnost predšolskih otrok in ustvarjanje možnosti zanjo (vzgojnovarstvene ustanove in telesnokulturne organizacije)

— skupaj s skupnostmi otroškega varstva,

b) telesnokulturna dejavnost učencev v osnovni šoli in ustvarjanje možnosti zanje (redna telesna vzgoja, šolska športna društva, telesnokulturne organizacije)

— skupaj z izobraževalnimi skupnostmi,

c) telesnokulturna dejavnost dijakov srednjih šol, s posebnim poudarkom na strokovnih (redna telesna vzgoja, šolska športna društva, telesnokulturne organizacije)

— skupaj z izobraževalnimi skupnostmi,

d) telesnokulturna dejavnost zaposlenih (aktivnost v TOZD in OZD, v krajevnih skupnostih, rekreacijskih centrih, dnevna in tedenska rekreacija, letni oddih, itd.) in ustvarjanje možnosti zanjo

— skupaj s TOZD, OZD, KS, sindikati in drugimi,

e) telesnokulturna dejavnost v telesnokulturnih organizacijah (telesnovzgojna, rekreativna, športna in vrhunska),

f) telesnokulturna dejavnost ostalih občanov in ustvarjanje možnosti zanjo (zlasti v krajevni skupnosti, rekreacijskih centrih, itd.) — skupaj s KS in drugimi,

g) telesnokulturna dejavnost v drugih organizacijah (planinci, taborniki, počitničarji, lovci, gasilci, itd.)

— skupaj s temi organizacijami,

h) razširjanje, posodobljanje in novogradnja telesnokulturnih objektov in centrov — skupaj s TOZD, OZD, KS in drugimi

i) aktivnost vrhunskih športnikov,

j) organizacija množičnih tekmovanj zaradi vključevanja novih občanov

— skupaj s TOZD, OZD, KS in drugimi,

k) sodelovanje pri velikih, množičnih in spominskih prireditvah

— skupaj z ustreznimi organizacijskimi odbori, ZB in drugimi,

l) usposabljanje strokovnih in organizacijskih delavcev in ustrezno vrednotenje njihovega dela,

m) priprave na splošni ljudski odpor in sodelovanje z JLA

— skupaj z JLA,

n) zagotovitev primerne zdravstvene varstva aktivnih v telesni kulturi

— skupaj s skupnostmi zdravstvenega varstva,

o) razvijanje raznih oblik propagandne dejavnosti za osveščanje občanov nasploh, za udeležbo v raznih množičnih oblikah dejavnosti pa še posebej.

p) ustvarjanje večjih možnosti za telesnokulturno dejavnost pri gostinsko-turističnih organizacijah in objektih (z ustreznimi objekti in strokovnjaki)

— skupaj z gostinskimi in turističnimi organizacijami,

r) sodelovanje s telesnokulturnimi organizacijami v drugih občinah, regijah in republikah,

s) sodelovanje s telesnokulturnimi organizacijami drugih republik in pokrajin,

š) zagotavljanje ustreznega sodelovanja v telesni kulturi z zamejskimi Slovenci

— skupaj z drugimi pristojnimi organizacijami in institucijami,

t) sodelovanje s športnimi organizacijami drugih držav.

IV.

Dosedanje financiranje telesnokulturne dejavnosti je v naši občini potekalo iz najrazličnejših virov: iz občinskega proračuna (za dejavnost ObZTK), iz sklada za kulturo in telesno kulturo, športne napovedi in Lota ter iz delovnih organizacij (kot pomoč ali ekonomska propaganda) in iz lastnih dohodkov (članarina, vstopnina in dohodki od drugih prireditev) za dejavnost telesnokulturnih organizacij. Redna sredstva (proračun in sredstva skladov) so predstavljala v letošnjem letu samo za dejavnost telesne kulture v naši občini le dobro četrtino sredstev ali 606.664,04 (od tega iz sklada 445.523,04, iz proračuna 135.000,00 in iz Lota 26.141,00) novih din, medtem ko so morala ostala sredstva za osnovno dejavnost telesnokulturnih organizacij in tudi občinske zveze biti pridobljena iz drugih virov, največ iz propagande in pomoči nekaterih delovnih organizacij, saj drugače dejavnost v takem obsegu ne bi mogla potekati (najmočnejše športno društvo v dolini ŠD Fužinar je npr. v letu 1973 dobilo za svojo dejavnost iz sklada le nekaj čez 16 milijonov starih dinarjev in iz Lota 1 milijon ali skupno nekaj čez 17 milijonov, v istem obdobju pa je za svojo dejavnost porabilo prek 190 milijonov starih dinarjev). Iz tega je razvidno, da je bilo dosedanje financiranje neučinkovito in nezadovoljivo in je bilo odvisno od nabranih in včasih tudi prav priberanih sredstev, kar pa v bodoče naj ne bi bila več ustaljena praksa, saj so se ta sredstva kanalizirala v dejavnost, pretežno tekmovalnega oziroma vrhunškega športa.

TTKS pa prevzema v bodoče obveznost tudi za financiranje republiškega in zveznega programa, mimo tega pa so bile v preteklosti mnoge akcije in dejavnosti prav zaradi pomanjkanja sredstev zanemarjene ali zapostavljene, med njimi največkrat tiste, ki jim dajemo v tem načrtu prednost.

Nov način financiranja — z družbenim dogovorom do samoupravnih sporazumov — naj bi zagotovil tudi naši samoupravni skupnosti v skladu z novo ustavo potrebna sredstva za delovanje in razvoj telesne kulture.

Za proces dogovarjanja je TTKS na podlagi finančnih potreb obstoječih organizacij za telesno kulturo in po skupnih obravnavah in zaključkih z IO OK SZDL ter občinskim sindikalnim plenumom postavila vsoto 2.680.000 din kot osnovo za telesnokulturno dejavnost v naši občini in obveznosti do republiškega in zveznega programa. Ta vsota predstavlja približno 0,8% od kosmatega OD in bi zagotovila osnovno dejavnost in možnost razvoja, s tem da bi vključevala tudi vzdrževanje manjših objektov, nikakor pa ne novih naložb, ki bi jih morali reševati s posebnimi dogovori in sporazumi.

Skupna vsota 2.680.000 bi bila razdeljena takole:

— 2.250.000 za TTKS občine ravne na Koroškem
— 380.000 za republiški program
— 75.000 za program federacije

Po glavnih skupinah izdatkov pa bi bila sredstva razdeljena tako:

A) Kadri	559.000 din
B) Množičnost	380.000 din
C) Tekmovalni in kvalitetni šport	520.000 din
D) Rekviziti	245.000 din
E) Vzdrževanje	212.000 din
F) Program SRS	380.000 din
G) Program SFRJ	75.000 din
H) Delo TTKS in ObZTK	200.000 din
I) Obvezna rezerva (5%)	110.000 din

Skupaj: 2.680.000 din

Obrazložitev:

A) KADRI 559.000 din

1. Šolanje kadrov

Po že sprejetem načrtu za šolanje kadrov v letu 1974 bi TTKS financirala tečaje in seminarje za pridobivanje določenega znanja na občinskem ter deloma tudi na republiškem nivoju za amaterske rekreitorje v delovnih in sindikalnih organizacijah, za potrebe rekreacije v društvi TVD Partizan, za strokovne kadre v planinskih društvih in taborniških odredih ter financirala tudi šolanje kadrov za tekmovalni šport v panogah odbojka, nogomet in kegljanje, prav tako pa bo sofinancirala tudi šolanje kadrov za vodenje krožkov v šolskih športnih društvih in financirala tečaje za sodnike smučanja, plavanja in atletike. Stroški bodo znašali 74.000 din (v tem finančnem načrtu seveda niso upoštevani kadri, ki jih bodo šolale delovne organizacije na republiškem nivoju in štipendije, ki jih daje TIS za šolanje profesionalnih kadrov).

2. Nagrajevanje strokovnih kadrov

Iz pregleda telesnokulturnih organizacij je razvidno, da imamo v naši občini 203 strokovne delavce. Razumljivo je, da vsi ti ne delajo skozi vse leto zaradi različnih pogojev (zimski, letni čas, kratkotrajne akcije, kot so učenje plavanja, smučanja) in lahko zato nagrajevanje tega kadra vzamemo, da dela v naši občini redno okrog 100 strokovnih delavcev, ki vadijo in trenirajo ekipe ter od delke za redna in občasna tekmovanja.

Nekateri strokovni delavci že dobivajo nagrade za svojo dejavnost (vsi nogometni klubi v dolini, ŠD Fužinar), medtem ko večina strokovnih delavcev, zlasti iz zgornjega konca doline, za svoje delo ni pravilno stimulirani. Ker tudi v telesni kulturi vedno bolj prihaja do izraza strokovna usposobljenost, zahtevamo na eni strani znanje, na drugi strani pa moramo zagotoviti vsem strokovnim delavcem za enako delo tudi enako stimulacijo, saj ti delavci vzgajajo naše otroke in imajo torej opraviti z živim materialom, za katerega nam ne sme biti vseeno, kako bo oblikovan. Iz navedenega vzroka smo se odločili, da bomo vse strokovne delavce, ki delajo v telesni kulturi, pravilno ovrednotili in jih tudi ustrezno nagradili. Pri finančnem izračunu pa smo za leto 1974 upoštevali 100 strokovnih delavcev po 20 ur učinkovitega dela mesečno in pri tem

računali delo skozi vse leto (v mrtvi sezoni smo računali skupne priprave) ter upoštevali srednjo strokovno izobrazbo, ki bi po našem pravilniku bila ovrednotena po 16,15 dinarjev na uro in 25% prispevka iz delovnega razmerja (dobro nam je znano, koliko zaslužijo pomožni delavci pri gradnji, itd.). Po takem izračunu smo ugotovili, da rabimo za leto 1974 za nagrajevanje strokovnih kadrov v naši občini 485.000 novih dinarjev.

B) MNOŽIČNOST 380.000 din

1. Telesna vzgoja predšolske in šolske mladine

V našem načrtu imamo tesno sodelovanje med vzgojnovarstvenimi ustanovami, društvi TVD Partizan, šolskimi športnimi društvi, šolami, planinskimi društvi in taborniškimi odredi za vključitev čim večjega števila naših najmlajših v redno telesno vzgojo, ker smo prepričani, da moramo s telesno vzgojo naših otrok čimprej pričeti in otroku privzgojiti potrebo po redni telesni aktivnosti skozi vse življenje. Kljub temu, da imamo v naši občini 7 šolskih športnih društev, 4 zelo množična planinska društva in 3 taborniške odrede, ki vsi skupaj vključujejo v svojo dejavnost veliko otrok in doraščajoče mladine, ne moremo trditi, da je ta mreža dejavnosti popolna, saj je večkrat primer, da je eden in isti včlanjen v več organizacij, veliko otrok pa je povsem izven organizirane dejavnosti telesne vzgoje. V našem detajlnem programu smo temu vprašanju posvetili izredno pozornost, pri našem delu pa se bomo orientirali na otroke izven večjih krajev, zlasti pa okrog podružničnih šol in poiskovali ublažiti razliko med centri in vasi ter zaselki.

Za poživitev te dejavnosti bomo morali organizirati tudi cenena občinska tekmovanja med vzgojnovarstvenimi ustanovami in globiti in razširiti razredna prvenstva, prvenstva šol in medšolska tekmovanja ter tekmovanja med planinskimi mladinskimi odseki in taborniškimi odredi ter financirati izključno programe dejavnosti, katerih končni cilj bo povečanje aktivnega članstva za najmanj 5% in organizirati množične akcije, kot so: naučimo se plavati, naučimo se smučati, čimveč v planine ter organizirati tudi množične javne nastope in akademije. Za to dejavnost in delo teh društev smo planirali 290.000 din.

2. Rekreacija zaposlenih

Glede na nezadovoljivo stanje vključenosti občanov v redne telesnokulturne dejavnosti in izhajajoč iz osnovnega cilja, da moramo približati telesno kulturo vsakomur ne glede na starost, spol, poklic, socialni položaj ter kraj dela in bivanja v čimvečji meri in najbolj primernih in racionalnih oblikah, smo se odločili, da tudi v letu 1974 zagotovimo osnovne pogoje za množično rekreacijsko dejavnost zaposlenih in nezaposlenih občanov, kar pa bi morali izvršiti v tesnem sodelovanju s TOZD in OZD, KS, sindikati, planinskimi društvi in predvsem društvu TVD Partizan, ki naj bi v doboče začeli prevzemati vlogo društva, ki bi nudil vsem občanom organizirano rekreacijsko dejavnost.

V letu 1974 bi predvsem razširili dejavnost in organizirali več tekmovanj za splošno in športno značko TRIM in pri tem upoštevali tudi množične pohode, predvsem pa izletništvo, ki lahko postane najbolj privlačna oblika rekreacije ob zaključku tedna, če se je bomo pravilno lotili in jo pravilno organizirali. Pri našem programu smo upoštevali tudi izdelavo in nudenje različnih oblik rekreacije, prilagojenih različnim spolom in socialnim strukturam (tudi za gospodinje, upokojeince itd.) z osnovnim ciljem, da razširimo rekreacijsko dejavnost med občani in da tudi tu dosežemo večjo aktivnost in večjo množičnost. Tudi starejšim občanom moramo zagotoviti možnost, da se naučijo plavati in smučati, veliko več poudarka bomo dali različnim družinskim zabavno-rekreativnim tekmovanjem, predvsem pa se bomo trudili, da bodo vse akcije med seboj sinhronizirane in dobro organizirane. Ker moramo ta program izvajati in tudi financirati skupno s OZD, TOZD, KS in sindikati, smo v našem programu predvideli samo 90.000 dinarjev za financiranje teh

akcij v društvih TVD Partizan, planinskih in drugih društvih ter za propagandno dejavnost na občinskem nivoju.

C) TEKMOVALNI IN KVALITETNI ŠPORT 520.000

V društvih v naši občini so razviti naslednji tekmovalni športi: smučanje (alpsko, teki, skoki), plavanje, odbojka, namizni tenis, kegljanje, alpinizem, nogomet, rokomet, atletika, streljanje, šah, delno karate, v šolskih športnih društvih pa se je začela uveljavljati tudi košarka. Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev, kadrov in objektov smo se odločili, da bomo vrhunski šport gojili samo v petih panogah, iz teh pa je zaradi pomanjkanja objektov začasno izpadlo kegljanje, tako da lahko govorimo samo o štirih prioritarnih panogah, ki so: smučanje, odbojka, plavanje in namizni tenis. To so panoge, v katerih je naša dolina v republiškem in tudi v zveznem kvantitetnem vrhu. Zanimariti pa ne smemo ostalih športov, predvsem ne atletike, ki je po psihosomatskem kriteriju na 1. mestu med športi, alpinizem, karate in streljanje, ki so izredno važni za SLO, in kolektivne športe kot so rokomet, nogomet itd., saj ti športi privabljajo občane na športne prireditve.

Tekmovalni šport je v naši občini sorazmerno dobro razvit, veliko ekip in posameznikov tekmuje v rednih tekmovanjih v regionalnem, republiškem in tudi zveznem merilu. Ta tekmovanja so predpisana in zahtevajo stalno vadbo in načrtno financiranje. Če samo upoštevamo, da v panogi odbojka igra moštvo SD Fužinarja s člani v II. zvezni ligi in s članicami v republiški ligi, kjer igrajo tudi članice TVDSD Korotan in člani TVD Partizan Mežica ter da igrajo člani TVD Partizan Črna, TVD Partizan Žerjav in OK MA Reka v mariborsko-celjski ligi, potem moramo ugotoviti, da redno skozi vse leto samo pri članicah in članih pri odbojki tekmuje iz naše doline 8 ekip. Upoštevati pa moramo, da teh 96 članov in članic ne tekmuje samo ob 3 nedeljah, ampak da imajo redno najmanj 3-krat tedensko v poprečju treninge, in če to izračunamo, pride na vsakega igralca ali igralko najmanj 30 ur trdega dela mesečno, ali za vse skupaj 288 ur mesečno ali 2880 ur v 10 mesecih, kar je treba na vsak način upoštevati in tudi ceniti, saj samo s trdim delom pridejo uspehi, ki potem tudi pritegujejo naprejo mladinu, da se vključuje v različne telesno-kulturne aktivnosti. Tako pa bi lahko zapisali tudi za nogometaše in druge, pozabiti pa ne bi smeli na vse mladinske in pionirske ekipe, ki redno tekmujejo v različnih organiziranih tekmovanjih. Plavalci Fužinarja pa trenirajo celo že 2-krat dnevno in so samo zato tako uspešni (v letu 1973 so osvojili 16 naslovov državnih prvakov in 37 naslovov republiških prvakov), rezultati naših najboljših smučarjev Danila Pudgarja, Irene Ježeve, Brajnika, Hölela in ostalih pa so tudi samo plod trdega in načrtnega dela skozi vse leto.

Ce bi na grobo ocenili prispevek tekmovalcev in tekmovalk, ki v večini primerov dajejo dober zgled mlajši generaciji in ki dostojno zastopajo svoje društvene, krajevne in tudi občinske barve, večkrat pa tudi republiške in zvezne, potem lahko zapišemo, da so ti tekmovalci in tekmovalke letno okrog 170.000 ur na pri vadbi in tekmovanjih. Ta številka pa na drugi strani pomeni, da je organizirana tekmovalna dejavnost ne samo razvijanje individualnih sposobnosti, ampak tudi redna skrb za zdravo telo, afirmacijo osebnosti, prispevek k širši družbi in pridobivanje vztrajnosti za premagovanje različnih ovir in sploh za zdrav način življenja.

Za tekmovalni in kvalitetni šport smo na podlagi programov dejavnosti in že ustaljenih in predpisanih tekmovanj za naša društva in klube planirali 520.000 din.

D) REKVIZITI 245.000

Za razširitev množičnosti kakor tudi za doseganje kvalitetnih rezultatov morajo društva in klubi imeti tudi ustrezne rekvizite. Žal je zaradi nezadostnega financiranja v prejšnjih letih bilo v nekaterih društvih in klubih nemogoče redno kupovati in obnavljati rekvizite, je zato potreba po nabavi novih rekvizitov zelo velika in je ne bo mogoče zadostiti

samo v prihodnjem letu, temveč v naslednjih letih.

K temu moramo še pripomniti, da so športni rekviziti izredno dragi in da je nekatere celo zelo težko dobiti. Če hočemo obleči kompletno odbojgarsko ekipo in ji kupiti še žogo ter mrežo, moramo odšteti približno 12.000 din, šprintarice stanejo 160, nogometni čevlji 183, blazina za skok v višino 2.800, reševalni čoln 5.000, šotor 2.000, konj 4.000, ponjava 12.000, malokalibrska puška s popustom 700, skakalne smuči 1.500, itd.

E) VZDRŽEVANJE 212.000

V tem znesku so zajeti stroški plačila vadbeneh prostorov in vzdrževanje manjših telesnovzgojnih in športnih objektov ter popravila naprav, delno pa so upoštevana tudi vzdrževalna dela pri planinskih postojankah.

Tudi pri tej postavki je treba poudariti, da bo treba v naslednjih letih vzdrževanju objektov posvetiti posebno pozornost, saj so nekateri zaradi do sedaj premajhne skrbi in pomanjkanja finančnih sredstev v zelo slabem položaju.

F) PROGRAM SRS 380.000

Osnovni programski cilj je, da skupaj s TTKS in drugimi dejavniki poveča število redno aktivnih v telesni kulturi za okrog 5%, razen tega bo telesnokulturna skupnost SR Slovenije pričela izvajati vrsto nalog, ki naj pripeljejo do drugačnega odnosa do telesne kulture v našem družbenem življenju ter do drugačne vsebine dela in odnosov v telesni kulturi sami. Predvsem bo veliko akcij za povečanje množičnosti, ustrezen poudarek bo dan športno-političnim manifestacijam, kot so »Po poteh partizanske Ljubljane«, »Po stezah partizanske Jelovice«, itd. TKS SRS pa bo imela točno določene naloge tudi pri razvoju kakovostnega športa od zgodnje specializacije (mladinske športne šole, strokovnjaki, vrhunski športniki, objekti, itd.), do financiranja republiških tekmovanj. Poleg tega so tu še naloge pri strokovnih in organizacijskih delavcih ter znanstveno raziskovalnem delu, analogno s področja propagande in založniške dejavnosti, naloge pri pospeševanju enakomernega razvoja telesne kulture v vsej Sloveniji, naloge na področju naložb in vzdrževanja objektov, republiška priznanja in delo TKS SRS ter republiških organizacij.

G) PROGRAM SFRJ 75.000

Osnovne naloge so povezovalje in usklajevanje telesnokulturne politike in konkretnih akcij, mednarodno sodelovanje in nekatere skupne akcije s področja raziskovalnega dela in založništva. V 34 športih je predvideno leto 1974 financiranje 497 mednarodnih tekmovanj, od tega 46 svetovnih, 41 evropskih in 37 regionalnih prvenstev.

H) DELO TTKS IN ObZTK 200.000

V tem znesku so zajeti osebni dohodki za strokovne delavce (3 strokovni delavci), potni stroški, sejnine, propagandna dejavnost, materialni stroški, najemina, zasedanja organov TTKS in ObZTK, drugi operativni izdatki in priznanja ter nagrade za telesnokulturne delavce in športnike.

Pri strokovnih delavcih je poleg dveh sodelavcev dodatno mišljen še tretji, ki bi prevzel skrb za učinkovito rekreacijsko dejavnost na občinskem nivoju.

I) OBVEZNA REZERVA 110.000

Rezervo v višini 5% sredstev, ki ostanejo za telesnokulturno dejavnost v naši občini, smo predvideli za intervencijska sredstva in za plačilo prej dogovorjenih obveznosti, ki zaradi različnih vzrokov pri realizaciji povečujejo svojo vrednost, ter za manjša solidarnostna sredstva, zlasti za financiranje množičnih akcij v zaselkih in vaških skupnostih ter za priznanja izrednih športnih dosežkov.

Zaključek

Pripomniti moramo, da je TKS SRS planirala 0,66% od bruto OD, kar pa za našo občino ni sprejemljivo. Že pri 0,8% od bruto OD

Uporna Črna

smo zelo skromno planirali razvoj naše dejavnosti v prihodnjem letu.

Pri obravnavi našega predračuna z najnujnejšo obrazložitvijo pa je treba predvsem upoštevati, da gre tu za dejavnost, ki navsezadnje združuje 7.800 članov različnih organizacij, in da je to število, ki je nima noben delovni kolektiv v naši občini. To na drugi strani pomeni ogromno število ljudi (pa četudi vzamemo manjše, 5.800, kot smo v naši obrazložitvi zapisali), za katerega je treba organizirati različne dejavnosti, akcije in tekmovanja, skrbeti za šolanje potrebnega strokovnega kadra in ne navsezadnje tudi za razvoj oz. gradnjo potrebnih športnih objektov, ki pa morajo biti predmet posebnega sporazuma.

Posebej pa je treba upoštevati, da je telesna kultura edino področje družbene dejavnosti, ki še po 28 letih nima sistemsko urejenega financiranja in da je to bil eden od temeljnih razlogov za neurejene razmere v telesni kulturi. Prav tako je treba vedeti, da sredstva za telesnokulturno dejavnost pomenijo v bistvu produktivno naložbo, ki prinaša vrsto direktnih in indirektnih učinkov. Razen materialnih so tu še velike nematerialne koristi.

Potrebna sredstva za telesno kulturo predstavljajo zelo skromen del vseh sredstev za skupno porabo (ca. 1% od potreb področja družbenih dejavnosti) in smo zato najodločnejše proti temu, da bi zaostrena ekonomska situacija vplivala na pretirano krčenje sredstev za telesno kulturo.

Zelo važno je dejstvo, da bomo finansirali izključno samo akcije in dejavnosti na osnovi prej sprejetih programov. To torej pomeni, da dajemo velik poudarek konkretnim programom in še posebej množičnosti, tako da bo postopoma vse več možnosti za telesnokulturno dejavnost vseh ljudi. Pripomniti tudi moramo, da pri sredstvih za telesno kulturo ne gre za odtujena sredstva. V novem sistemu davkov in prispevkov gre pri sredstvih za skupno porabo v bistvu za naložbe v razširjeno reprodukcijo, gre za samoupravno zbrana sredstva na osnovi programov, o katerih bodo ljudje samoupravno odločali s svojimi delegati v samoupravnih interesnih skupnostih, torej tudi v naši skupnosti, in bo zato zagotovljena javnost dela in samoupravna kontrola nad trošenjem sredstev ob kolektivni in posamezni odgovornosti.

Vsa zbrana sredstva se bodo v različnih oblikah vračala ljudem in bodo porabljena za ljudi ob potrebnem upoštevanju načel soli-

darnosti in vzajemnosti, zato tudi pričakujemo razumevanje ljudi, kot so ga pokazali vedno, ko je šlo za njihove interese, interese njihovih otrok, svojcev, sodelavcev in sosedov ter hkrati za socialistično solidarnost, vzajemnost in družbeni interes.

Telesna kultura ima velike potrebe, toda v letu 1974 so naše zahteve skromne. V bistvu zahtevamo prav toliko sredstev, kot smo jih dobili leta 1973 z upoštevanjem inflacije, in pa s to razliko, da zahtevamo redno in učinkovito financiranje, ne pa financiranje telesne kulture z na različne načine nabranimi sredstvi, predvsem pri gospodarskih organizacijah.

Za vzdrževanje večjih objektov, sploh pa za gradnjo novih pokritih površin za telesno kulturo pa bomo morali sprejeti posebne družbeno-samoupravne sporazume. Iz pregleda športnih objektov v naši občini je razvidno, koliko objektov nam pravzaprav še manjka.

Dipl. inž. Miro Kostanjevec

PREGLED ŠPORTNIH OBJEKTOV V OBČINI RAVNE

»Telesna kultura mora postati način življenja in oblika družbenega uveljavljanja človeka. Standard na področju telesne kulture moramo na območju občine izenačiti in omogočiti enake pogoje izvajanja osnovnega telesno-vzgojnega programa v vseh krajih občine.«

To sta dve poglavni točki v srednjeročnem planu občine Ravne. TTKS občine Ravne na Koroškem je na svoji ustanovni skupščini sprejela program, ki zagotavlja, da bo nadaljnji razvoj in širjenje telesne kulture šel v smeri, kot ga je začrtal srednjeročni program. Za izvajanje kakršnegakoli programa pa je osnovni pogoj, da imamo prostor in primerne objekte, v katerih lahko tak program izvajamo. Da bi tudi na področju izgradnje športnih objektov delali načrtno in začeli tam, kjer je najnujnejše, je bila odboru za objekte pri predsedstvu TTKS zaupana naloga, da popiše obstoječe stanje in ugotovi primanjkljaj oziroma potrebe po novih športnih objektih v občini.

Kvaliteta športnih rezultatov in množičnost bi dala slutiti tudi mrežo športnih objektov v občini, vendar nas podroben pregled prepriča o nasprotnem. Mogoče je temu krivo to, da smo pri govoru o objektih imeli preveč v mislih le Ravne, kjer je v športnem parku združenih res nekaj lepih in kvalitetnih objektov. Dalje gremo po dolini proti Črni, manj je teh objektov in slabša je njihova kakovost. Obstoječe stanje pa je v posameznih krajih naslednje:

ČRNA NA KOROŠKEM

Ob osnovni šoli nastaja manjši športno-rekreacijski park, ki bo služil predvsem vadbi učencev. Urejena je že asfaltna ploskev v velikosti 40 × 20 m, na kateri je igrišče za rokomet, košarko in odbojko. Šola ima tudi svojo telovadnico v velikosti 9 × 16 m, ki je bila zgrajena leta 1927 in je kljub večkratnim popravilom v slabem stanju.

Ob cesti Črna-Javorje je letno kopališče, ki pa mu glede na dimenzije lahko rečemo »namakališče«. Veliki bazen s 15 × 7 m in mali s 4 × 5 m tvorita skupaj 125 m² koristne površine. Kopališče je bilo zgrajeno leta 1935, lastnik je krajevna skupnost.

Stadion NK Peca so začeli graditi leta 1963. Danes je gotovo že nogometno igrišče v velikosti 105 × 65 m, delno pa le z gramozom posuto 400 m dolgo 4-stezno tekališče. Vse, kar danes imajo, je bilo zgrajeno s prostovoljnimi delom z večjo ali manjšo finančno pomočjo podjetij.

Smučarski klub je naročil načrte in po njih začel letos z gradnjo 90- in 45-metrške skakalnice, ki sta locirani tako, da imata skupen iztek. Ob njiju že stoji 25-metrška skakalnica. Tudi ti objekti so šele v začetni fazi, saj še niso izvedena niti vsa zemeljska dela na iztekih. Normalen potek gradnje ovira pomanjkanje finančnih sredstev. V neposredni bližini skakalnice so smučišča s 1850 m dolgo vlečnico. Proge so osvetljene, žičnica je last GO Črna.

Letos je bila v Črni zgrajena 2000 m dolga TRIM proga z 20 postajami. Start in cilj sta ob stadionu NK Peca.

Pokrite površine obsegajo 207 m², nepokrite koristne površine pa 15.855.

PODPECA

V kraju je nogometno igrišče 90 × 40 m, igrišče za odbojko 16 × 6 m in enostezno kegljišče s 30 m² igralne površine. Objekti so zgrajeni s prostovoljnimi delom, njihova kvaliteta je slaba (kegljišče je brez popravila neuporabno) in služijo le rekreacijski dejavnosti krajanov. Letos so zgradili tudi TRIM progo s 17 ovirami v dolžini 1600 m.

Pokrite površine obsegajo 30 m², nepokrite koristne površine pa 3696 m².

PUDGARSKO

Letos je bila tu zgrajena 2500 m dolga TRIM proga, ki ima 20 postaj. Nepokrite koristne površine znašajo 2500 m².

ŽERJAV

Telovadnica v Žerjavu je v izredno kritičnem stanju. Telovadni prostor je še nekoliko vzdrževan, vsi vzporedni prostori pa so skoraj ali pa povsem neuporabni. Objekt je brez horizontalne izolacije in zato zelo vlažen. Razen tega pa pušča streha. Zaradi dvolastništva objekta (Stanovanjsko podjetje Ravne in Partizan Žerjav) se lastnika ne moreta sporazumeti glede popravila najnujnejšega. Telovadnica je velika 15 × 8 m, zgrajena pa je bila leta 1926.

Kopališče je na parceli 2400 m². Veliki in mali bazen imata skupno površino 134 m², v sklopu kopališkega rekreacijskega prostora je asfaltirana ploskev v velikosti 15 × 25 m z igriščem za odbojko.

Pokrite površine znašajo 120 m², koristne nepokrite površine 510 m².

MEŽICA

Solsko dvorišče so letos preuredili v igrišče za rokomet, košarko in odbojko ter v ta namen asfaltirali površino 40 × 20 m. Solska telovadnica tega imena pravzaprav ne zasluži. S 129 m² površine in letnico rojstva 1926 je prej zgodovinski kot pa športni objekt.

Letno kopališče je največje in tudi najlepše v dolini. Veliki bazen s 33 × 12 m in mali z 6 × 12 m imata skupaj 468 m² površine. Kopališče nima kakih posebnih igrišč, ker pa ima dovolj prostora, jih je možno zgraditi.

V sklopu kopaliških garderob je v pritličju 2-stezno kegljišče s 130 m² igralne površine. V neposredni bližini je letno telovadišče. To je 1000 m² velika travnata površina z dvema igriščema za odbojko (leš). V gradnji so tri teniška igrišča, ki bodo v zimskem času služila kot drsališča in igrišče za hokej. Površina teniških igrišč je 2600 m². Nogometno igrišče predstavlja le ravno travnato površino v velikosti 96 × 60 m.

Letos je bila na Šumcu zgrajena 2000 m dolga TRIM proga z 20 postajami. V upravljanju GP Peca sta smučarska sedežnica Štalekar v dolžini 710 m in vlečnica Smrečnik s 360 m. Ob žičnicah so obširna smučišča. Smučišče ob vlečnici je osvetljeno.

Pokrite površine obsegajo 307 m², nepokrite koristne površine 11.928 m².

PREVALJE

Razen Raven imajo edino Prevalje novo telovadnico, vendar tudi v tem objektu niso možna povsem uradna tekmovanja v odbojki in košarki. Koristni vadbeni prostor ima dimenzije 24 × 12 m, v istem objektu so garderobe, umivalnice in kabinet za vaditelja. Objekt je bil zgrajen leta 1968.

Ob stadionu je zrastle vrsta igrišč za razne športne panoge. Sam stadion ima lepo nogometno igrišče v velikosti 95 × 60 m, okrog njega je 5-stezno 400 m dolgo tekališče. Stadion ima tudi zidano nepokrito tribuno. Ob stadionu so še asfaltirana ploskev v velikosti 40 × 20 m za rokomet, košarko in mali nogomet, asfaltirano igrišče 15 × 25 m za odbojko in teniški igrišče v velikosti 15 × 30 m.

Na Klemenovem vrhu je 2500 m dolga TRIM proga z 20 postajami. Tam je bila letos postavljena 380 m dolga vlečnica, ob njej pa urejeno smučišče.

Pokrite površine obsegajo 297 m², nepokrite koristne površine 10.505 m².

RAVNE NA KOROŠKEM

Športni objekti na Ravnah so locirani pretežno v športnem parku. Osrednji objekt je Dom telesne kulture, v katerem so: plavalni bazen v velikosti 25 × 10 m, velika telovadnica 34 × 13 m z balkonom, ki se tudi uporablja kot telovadni prostor s 126 m² površine, mala telovadnica z 80 m² površine in enako veliko strelišče; dodatno je bila dograjena dvorana za namizni tenis s 120 m² površine.

Stadion ima nogometno igrišče 95 × 60 m in atletske naprave s 6-stezno tekaško progo in prostore za skoke ter mete. Asfaltna površina v velikosti 50 × 25 m je namenjena rokometu, košarki in malem nogometu. Prostor za odbojko je v parku. Igrišče je iz ugaska (leša). V parku je tudi pomožno nogometno igrišče 90 × 60 m. Nad športnim parkom so urejena smučišča s 573 m dolgo vlečnico.

V Dobbi vasi sta 45- in 25-metrski skakalnici. Ob železarni je telovadni dom s telovadnico 146 m² površine.

Na Rinskem vrelcu v Kotljah je 2020 m dolga TRIM proga s 20 postajami.

Pokrite površine znašajo 1265 m², nepokrite koristne površine pa 21.770 m².

Iz podatkov, ki smo jih dobili s posnetkom dejanskega stanja, lahko ugotovimo: nepokritih vadišč nam manjka še približno 21.000 m². Povedati je potrebno, da v teh seštevkih niso upoštevana smučišča in TRIM proge, saj jih ne moremo vrednotiti enako kot asfaltirane površine, atletske naprave ali celo kopališča. Lahko pa rečemo, da so prikazane površine kontinuirano izkoriščene skozi vse leto, saj v zimskem času, ko so ostale naprave neuporabne, pridejo v poštev smučišča, ki privabijo enako ali pa celo večje število športnikov.

Zamisliti pa se moramo ob pomanjkanju oz. primanjkljaju pokritih površin. Manjka nam kar 2/3 pokritih prostorov ali 4091 m², da smo pri gradnji šol redno »pozabljali« na šolske telovadnice. Ugotovimo lahko, da ima le ena šola v občini telovadnico v pravem pomenu besede. V občini ni nobene dvorane, ki bi ustrezala normativom za tekmovanja v odbojki v zvezni ligi, da o košarki in rokometu ne govorimo. V vsej občini tudi ni niti enega avtomatičnega kegljišča. Glede na to, da je 1/4 obstoječih pokritih površin za kako širošo športno dejavnost povsem neprimerna, je omenjeni primanjkljaj še večji. Zastaviti bomo morali vse sile, da ga bomo v prihodnjih letih ublažili.

ZANIMIV IZLET PRED 53 LETI

Znano je, da je bil dr. Janko Kotnik z Dobrija v stari Avstriji označen kot politično nezanesljiv (z oznako p. v.). Zato ni čudno, da je bil kmalu po svoji nastavitvi na gimnaziji v Gorici premeščen na realko v Banjaluko. Tu je poučeval vse do začetka prve svetovne vojne. Med profesorji si je kmalu pridobil dobre prijatelje, pa tudi učenci so ga vzljubili in imeli radi. Takoj v začetku je moral na vojno, in sicer na rusko fronto v sestavi 4. bosensko-hercegovskega pešpolka.

Ker dalj časa ni nič pisal, se je ravnatelj banjaluške realke oglasil s pismom mojim staršem, naj mu sporoče, kaj je z njim, ko ne da nobenega sporočila od sebe. Kmalu nato smo dobili od brata Janka daljše pismo, v katerem nam sporoča, da je bil ranjen in ujet. Mati so se tega pisma tako razveselili, da so od samega veselja jokali. Pa tudi mi drugi smo bili zelo veseli. Sestra Minka je to takoj sporočila v Banjaluko. V takrat zelo znanem časopisu »Obzor«, ki se je tiskal v Zagrebu, je nato bilo dne 19. 10. 1914 v skrajšani obliki objavljeno pismo z naslednjo vsebino:

Banjaluški profesor — ruski ujetnik

Dr. Janko Kotnik, profesor na popolni realki v Banjaluki in c. kv. poročnik v 4.

Dr. Janko Kotnik

ška takrat — v času pred plebiscitom — razdeljena na cono A in B, so si lahko ogledali le kraje v coni A. Iz Železne Kaple so prišli tudi v takratni Guštanj. Tudi tu so jim priredili res zelo lep in gostoljuben sprejem. Prenočevali so kar po hišah, katerih lastniki so jim izkazali vse gostoljubje. Spominjam se še dobro ravnatelja realke in dveh profesorjev, ki so prenočili pri nas na Dobrihah. Naš oče je bil ponosen, da je bratom z juga lahko nudil vse gostoljubje. Prav zanimivo je bilo poslušati razgovor med njim in gosti pri mizi pod košato jablano.

Pred odhodom so se vsi, profesorji in dijaki, prisrčno zahvalili bratu za res lepo

organizirano poučno potovanje, ljudem pa za gostoljubnost in prijaznost. Brat je spremljal Banjalučane še do Celja, kjer se je od njih dokončno poslovil. Ni se več vrnil v Banjo Luko, temveč je bil nameščen na realko v Mariboru. Slovo v Celju je bilo težko, a iskreno. Izletniki so iz Slovenije odnesli lepe vtise, katere so opisali tudi v banjaluških in zagrebških časopisih.

Mirno lahko rečemo, da smo zavedni koroški Slovenci že takrat vedeli, kaj pomenita bratstvo in enotnost in smo vse to tudi dejansko gojili in utrjevali, ne da bi se morali tega šele pozneje učiti.

Zorko Kotnik

PRVIČ V STENI

Veličina plezanja ne sme biti v tem,
da si prej ali slej mrtev,
temveč, da ostaneš živ.
Veličina prav tako ni v tem, da začneš
z najtežavnejšim, temveč da se od
lažjih sten postopno pripravljajš
na čedalje težavnejše.

Joža Čop

»Gremo v nedeljo v Šmohorco plezat!« je predlagal Bertos že v četrtek v plezalni šoli, ki jo imamo na Dobrihah. Vsi pripravnikarji smo z navdušenjem sprejeli njegov predlog. Poln pričakovanja sem se v soboto oziral v goro, trepetal pred vsako meglico, ki je ovila plešasti vrh kakor klobuk. Samo da bo vreme držalo, sem si želel. Z navdušenjem sem še enkrat ponavljal vozle, prsni navez, dvakrat s prusikom okrog prsi, najlonski vozle, nato na hrbtu prusikov vozle, potem spredaj osmico in z vsake strani varovalni vozle. Aha, na ta dva varovalna vozla ne smem pozabiti! Nato presta, bičkov vozle, podaljševalni vozle, gre, sem bil zadovoljen, sicer ne preveč gladko, ampak šlo bo. Noč je bila dolga. Zbujal sem se vsake pol ure in gledal na staro budilko, ki je danes nekam preveč leno premikala svoje kazalce; tri, pol štiri, štiri. Vstal sem preden je ta lenoba sploh začela zvoniti — samo da ne bi zamudil. Oprtan z nahrbtnikom sem v mračnem in še neprebujenem, meglenem jutru korakal proti koncu Čečovja, kjer smo imeli zbirališče. »Kaj pa, če so že šli, sem morda prepozen!« me je mučil dvom, ker še ni bilo nikogar. Poln besa sem tresel in tolkel po ročni uri, jo preklinjal, ko sem skozi jutranjo meglo zagledal možaka, otovorjenega s težkim nahrbtnikom. Zdelo se mi je, kat da ima črn šal. Bila sta Bertos in njegova brada. Počasi so še drugi nakapljali skupaj. Bertos je razdelil opremo in vzeli smo pot pod noge. V jutranji tišini so se čuli samo zamolkli udarci naših težkih čevljev. Na Smučarski koči se nam je pridružil še Branko, s katerim sva se že prej domenila, da bova skupaj v navezi. Omamljeni od lepote smo z Naravskih ledin opazovali, kako prvi sončni žarki parajo meglo po dolini in zlivajo na jesenski gozd čudovite barve. Vrhovi, pokriti z zaplatami prvega snega so žareli v rdečkasti svetlobi zgodnjega sonca, potem pa se je svetloba spuščala vedno nižje v dolino, ki smo jo nejasno slutili skozi gosto meglo. Na Lužah smo zavili levo pod Šmohorco. Hodili smo v koloni drug za drugim, ko je

prvi zasikal: »Pst.« Obstali smo kot vkopani. Kakšnih sto metrov pod nami se je mirno pasel trop gamsov. Čudovit je bil pogled na te kralje skalovja in nedotaknjenih divjin. Vodnik črede, močan samec z velikimi rogovi je stal ponosno vzravnano, nekam vzvišeno nad svojo čredo, glavo je nemirno obračal, kot da nekaj slutiti. Ko se je veter obrnil, nas je zavohal. V elegantnih skokih se je trop pognal stran od nas proti vzhodni strani gore.

Pod Šmohorco smo na polici, poraščeni z ostro planinsko travo in posejano s sledovi gamsjega WC posedli in razpakirali opremo. »Vidva z Brankotom pojmeta v Kanto. Ko izplezata, bosta šli za vama še Irena in Anka, zato pustita karabince vpete.« je komandiral Bertos. »No, sedaj pa se navežite! Prsni navez, spredaj pa opletena osmica, ker imamo premalo karabincev.«

Tedaj se je začelo. Ko sem si navezal prsni navez, sem začutil v trebuhu neko čudno zvijanje. Roke so mi kljub hladu ob vznožju Šmohorce postale nekam potne. Moral sem stopiti za prvi grm ruševja in odtočiti. Pa nikar ne mislite, da me je bilo strah, kje pa, samo malo živčen sem bil. Takoj ko sva se z Branko navezala na glavno vrv, sem začutil, da bom moral storiti še nekaj več. Toda kljub hudemu občutku v črevesju sem glasno rekel: »Greva!« (Glasno najbrž zato, da se ne bi opazilo tresenje mojega glasu.) Vsak s svojim koncem vrvi, zvitim v nepravilen klobčič v roki, sva prečila melišče. Tedaj sem prvič pomislil na to, da bi rekel: »Ne, ne grem, tu spodaj na varnem bom ostal!« Toda za nama sta gledali Irena in Anka, zato sem to željo potisnil nekam globoko vase, saj se vendar ne morem osramotiti pred puncama. Zdaj sva bila z Brankom že pred vstopom v smer. Od silnega razburjenja sem zapletel vrv, tako da sva dobila solato, kakor pravijo stari planinci takemu težko razrešljivemu klobčiču. Med razmotaivanjem je Branko opazil moje tresoče se roke in blede obraz ter vprašal: »Te zebe?« Zajecjal sem neodločno: »Ne,« potem pa sem se spomnil, da me najbrž trese od mraza in ne od silnega strahu ter hitro popravil: »Ja, zelo hladno je tu!«

Pripravila sva vrvi, namestil sem si jo prek ramena, kot sem videl v knjigi na sliki in pod njo napis »ramensko varovanje« ter se na veliko zadril (saj veste, zakaj): »Varujem.« Branka je ta živalski

bosensko-hercegovskem pešpolku, za kate-rega se ni vedelo, kje je, se je javil svojim staršem iz Moskve z naslednjim pismom:

»Dne 4. septembra sem bil ob petih popoldne ranjen. Ker mi je krogla prestrelila koleno, sem obležal na bojnem polju. Boj je trajal do pozne noči. Deževalo je. Ležal sem med mnogimi mrtvimi in ranjenimi vso noč na bojišču. Naslednji dan dopoldne so prišli ruski sanitejci, ki so me pobrali in odnesli v neko vas, kjer so mi rano obvezali. Zdaj sem že osem dni v vojaški bolnišnici v Moskvi. Hoditi še ne morem, počutim pa se čisto dobro in upam, da bom čez tri tedne spet »na nogah.«

To pismo je prispelo 13. t. m. v Guštanj na Koroškem, od koder je prof. Kotnik doma.

O svojem ujetništvu in življenju v Rusiji pa je brat itak napisal svoje spomine in jih objavil v zadnjih dveh letih v Koroškem fužinarju. Po vrnitvi iz Rusije je še eno šolsko leto (1919/20) poučeval na realki v Banjaluki. Za slovo pa je maturantom in profesorjem obljubil, da jih popelje na maturantski izlet po Sloveniji. In res se je to tudi zgodilo ob koncu šolskega leta. Ogledali so si Ljubljano; šli v Bohinj in na Bled, nato pa preko Jesenic in Podrožce na Koroško. Tu so Banjalučane povsod gostoljubno sprejeli, saj jih hrana in prenočišča niso nič stala. Ogledali so si kraje v Rožu: Št. Jakob, Bače, del Vrbskega jezera, Borovlje, nato pa so šli peš do Guštanja in z vlakom do Sinče vasi, od tod pa v Železno Kaplo, kjer so bili še posebno gostoljubno sprejeti. Ker je bila Koro-

Nad prepadom

krik rahlo dvignil s tal, saj sem imel usta v bližini njegovih ušes, zato me je grdo pogledal in rekel: »Kaj se dereš, menda te ja ni strah!« Grem! Gledal sem za njim, kako se je elegantno vzpenjal po prvem raztežaju, ki je imel obliko kante za smetje, ki so ji odrezali pokrov in zadnji del. Kmalu sem nekje višje začul značilen zvok, ko je vpenjal karabinec v klin. »Aha,« sem si mislil, »sedaj je pri prvem klinu!« Tedaj sem zaslišal njegov klic: »Daj vrv!« Brane je zdaj bil že na varovališču. Sploh si nisem mogel predstavljati, da gre plezanje tako hitro. Torej, veselo na delo, pljunil sem v roke in se zagrizel v steno. Nekam čudno se mi je zdelo, kako je mogel Branko tako hitro napredovati, ko pa meni noben oprimek, noben stop ni bil dovolj dober in zanesljiv. S tresočimi rokami sem tipal po skali in iskal oprimke, s še bolj tresočimi nogami sem iskal stope, na vsakega sem najprej rahlo pritisnil z nogo, nato trdo udaril in šele potem stopil nanj. Spomnil sem se, da piše v priročniku »Hojja in plezanje v gorah«, da je zlato pravilo plezanja pravilo treh opornih točk. Meni bi jih bilo šest pre malo! Nekako sem se prigrizel do varovališča, do Branka in se ga oklenil kot utaplajoči se reševalca. »No, kako je šlo?« me je hudomušno vprašal.

»Še kar,« sem izdavič. »Sedaj pride najlepši del kante,« je še dodal. Pomislil sem, če pravi, da je najlepši, potem je tudi lažji kot do sedaj in si rahlo oddahnil. Vrgel sem si vrv preko ramena in že tiše rekel: »Varujem!« Branko se je izpel in po vseh pravih povedal: »Gremo!« (Od spodaj naju je namreč opazoval Bertosa.) Prečil je mali steber in se mi hitro izgubil izpred oči. Zaslišal sem tlesk karabine in njegov ukazovalni glas: »Zategni!« Mislil sem, da

najmanj pada v globino, zato sem z vsemi močmi zategnil vrv in jo krčevito držal v rokah. Nekje od zgoraj sem slišal pridušeno kletvico: »Pa ne tako sunkovito!« Takoj nato pa: »Malo popusti.«

Sploh nisem opazil, kdaj je priplezala Irena do varovališča, na katerem sem stal in se z bičkovim vozlom samozavarovala. Tleskanje karabincev se je slišalo vedno višje, ko me je Bertosa od spodaj opozoril: »Sedaj mu pa povej, koliko vrvi še imaš. Reci, recimo, še pet metrov ali še sedem metrov, pač sam oceni, koliko je še imaš.« Pogledal sem na klobčič vrvi in zaklical: »Še pet metrov.« Irena je začela ugovarjati: »To je pa gotovo več, najmanj deset metrov je še!«

Še bi se prepirala, če ne bi Branko od zgoraj zaklical: »Daj vrv!« Bil je že na varovališču. »Varujem,« je zaklical, izpel sem se in mu zavpil: »Grem,« ter začel plezati. Prečenje stebriča mi je šlo gladko od rok, ker sem si prej, ko je plezal Branko, točno zapomnil vse oprimke in stope. Ko sem prišel za steber, me je vrv močnejše stiskala okrog prsi. Branko me je skoraj vlekel kvišku. To me je močno ujezilo. Zaklical sem mu: »Daj, popusti, malo, saj me ni treba vleči čez steno, bom že sam plezal!« Res je napetost vrvi malo popustila. Toda bolje bi bilo, če ne bi. Navpično pred mano se je dvignila gladka plošča in tik pod vrhom te plošče je bil zabiti klin. Najprej sem jo poskušal obiti. Bil sem že v višini klina, ko sem ugotovil, da se ne morem več izpeti, klin ni bil več na doseg roke. Moral sem se vrniti. Strah pred globino mi je hromil kosti, se zažiral v vsak delček telesa. Poskusil sem še enkrat, sedaj sem šel direktno na klin. Z obema rokama sem zgrabil za klin, česar seveda ne bi smel in si z nogami pomagal kvišku. Zopet isto. Skoraj bi že bil na majhni polici nad ploščo, toda ta prekleta vrv. Brez nje si ne bi upal v steno, zdaj pa me samo ovira. Da bi se izpel že pod ploščo, mi še na misel ni prišlo, da bi jo premagal z vrvo, vpeto v ta klin pa zopet ni šlo. Počutil sem se kot ujeta žival. Noge so se mi tresle od silnega napora, v rokah so me prijemali krči. Klical sem vse svetnike na pomoč pa še ranjko babico povrh. Kar žal mi je bilo, ker nisem ubogal mame, ko mi je svetovala, naj vzamem s sabo rezervne spodnje hlače. »V gorah se ti lahko vse zgodi, morda jih boš pa potreboval,« me je pregovarjala. Čutil sem, da jih bom morda res potreboval. Kljub hladu v steni, mi je pot cur-

koma lil s telesa, spomnil sem se na dekletu in Bertosa, ki so me opazovali od spodaj. »Moram, moram naprej,« sem si ponavljal: »Moram, vrnitve ni!«

»No, kako gre?« me je od spodaj vprašal Bertosa. Kaže, da je opazil mojo stisko. Njegov glas je mogočno zvenel, kakor v katedrali, ko se je odbijal od skal, se plazil po melišču in se nazadnje izgubil nekje daleč v gozdu.

»Malo me daje!« sem s strtim glasom priznal. »Aha,« je rekel, kot da vse razume, »glej, tam levo, na doseg roke imaš odličen oprimek, tako,« je zategnil. »Sedaj stopi z desno nogo na tisti stop tam, tisti ja, še malo višje imaš odličen oprimek. No, si? Sedaj pa prestopi in se močno razkorači, tako da boš z desno nogo dosegel tisto polico malo višje. Si? Ja, sedaj pa izpni vrv in se potegni čez tisto ploščo. No, vidiš, da gre,« mi je ohrabrujoče dejal, ko sem bil že mimo težavnega mesta.

Resnično je bilo potem plezanje užitek. Plezal sem, kot da bi šel po stopnicah. Imel sem enak občutek kot včasih pri učenju matematike, ko mi je bila kakšna stvar nerazumljiva in sem jo dolgo študiral, pa je še vedno nisem razumel. Potem se ti pa naenkrat odpre, kar tako, ne da bi mislil na stvar. To je tisti užitek. Plezanje in matematika! Kmalu sem zagledal travnato polico in Branka. Ves ovesen s klini in karabinci, s čelado na glavi se mi je od spodaj navzgor zdel kot prikazen. Ko sem priplezal do njega, mi je stisnil roko in smejoč se rekel:

»Čestitam!« Nekoliko razočaran sem vprašal: »Kaj je že konec kante?« Prav nesramno se mi je zdelo, da je konec smeri ravno tam, ko dobi človek največje veselje, ko ima voljo in čuti silno moč, da bi plezal, plezal čisto do s soncem ozarjenega vrha Šmohorca.

»Tako, sedaj se pa uleži!« je rekel Branko. »Ne na hrbet, na trebuh!« Takoj nato je zasikala vrv skozi zrak in začutil sem ostro pekočo bolečino na delu telesa, kjer se konča hrbet in začenjajo noge. Stel sem, ena, dva, tri. To je bil krst.

Kasneje, ko sva se po ozkih policah vračala pod Šmohorco, sem veselo rekel Branku: »Pa sem le premagal steno.« Obstal je, me ostro pogledal in rekel: »Ne, nisi je! Narave ne bomo nikdar premagali. Premagal si le samega sebe!« Zdaj gledam iz doline v goro kot na velik oltar in Šmohorca v njem je tabernakelj.

Milan Visinski

Obiskali smo Djerdap

Elektrotehniško društvo je tudi letos organiziralo strokovno ekskurzijo. Tokrat smo za tri dni odpotovali na ogled hidroelektrarne Djerdap in Železarne Smederevo.

Iz Maribora se nas je podalo na pot 60 članov društva iz Mežiške in Dravske doline. Do Beograda smo potovali s spalnikom, naprej pa s hidrogliserjem »Raketa« po Donavi. Ni bilo težko ugotoviti, da je bil hidrogliser izdelan v Sovjetski zvezi. V udobnih foteljih smo zgodaj zjutraj nestrpnost pričakovali, kdaj bodo zahrumeli veliki motorji »Rakete« in nas ponesli 130 km daleč do Djerdapa.

Vožnja po Donavi je bila res enkratno doživetje, čeprav nas je morala prijazna vodička venomer opozarjati, da ne smemo pohajkovati po gliserju, ker s tem zmanjšujemo stabilnost oziroma hitrost vožnje. Če ne bi bilo v zadnjem delu gliserja tako vabečega napisa, kot je »bife«, nas na disciplino sploh ne bi bilo treba opozarjati, tako pa — kaj smo si mogli!

Donava pa ni privlačevala naše pozornosti zgolj z lepotami svoje obale, na katerih so nas »spremljale« prekrasne vikend hiše, temveč tudi s številnimi zgodovinskimi spomeniki antične dobe, ki so kot neme priče pripovedovali o visoki kulturni

Udeleženci ekskurzije

Erik Ginter

stopnji Rimljanov in Bizantincev ter narodov, ki so tod živeli v srednjem veku.

Ob vratih Djerdapa ali po turško Železnih vratih leži na desni — jugoslovanski obali mesto Golubac, ki ga obdajajo dobro ohranjeni mogočni stolpi srednjeveške trdnjave z današnjim imenom Golubački grad. Trdnjava je eden najlepših spomenikov gradbene spretnosti srednjeveške Srbije. Na nasprotni obali — v Romuniji pa leži kraj Maldova Vecke z leseno trdnjavo Dacia Felix.

Po ondotnih krajih so zapustili največ zgodovinskih spomenikov Rimljani, ki so podjarmili večji del Balkana in Dacije. Da bi laže branili svojo plodno zemljo in bogata nahajališča zlata, srebra in bakra pred vpadi barbarov, so svoje severovzhodne meje obdali z vrsto utrd, ki so bile med seboj povezane z odlično cesto. Vzdolž Donave so še danes vidne skoro popolnoma ohranjene konstrukcije, zidovi in nasipi rimskih naselbin in vojaških utrd. Donji Milanovac leži na starodavni utrdi Rimljanov Taliata, Tekije pa na naselbini, ki se je v rimskih časih imenovala Trans Dierna. Le kdo bi v bežnem potopisu našteval vsa imena antičnih naselbin ob Djerdapu...

Rimski cesarji iz začetka našega štetja so v območju Železnih vrat na Donavi zapustili najmonumentalnejše gradbene dosežke takratnega časa pri nas. Tiberij, Klavdij in Trajan so zgradili v zgornji in spodnji soteski Djerdapa ceste, ki so ohranjene celo dandanašnjim rodovom. Začetne gradnje in dograditve so označevali s kamnitimi ploščami. Ob poti, ki jo je dal zgraditi rimski cesar Trajan, je ohranjena taka plošča iz leta 103, imenovana Tabula Traiana. Vgrajena je v skalo Malega Kazana. Tabla je dolga osem metrov, široka pa več kot meter in pol. Med gradnjo hidroelektrarne so jo morali z znatnim delom starodavne poti prestaviti 20 metrov višje, da je ne bi zalila voda. 250 ton težke kamnite sklade so bili preselili zato, da bi bodočim pokolenjem pričevale o znanju in naporih ljudi, ki so v davnem času premagali sotesko divje in velike reke, ko je

bila še edino orodje za sekanje skale — železna palica.

Promet po Donavi je bil precej živahen. Srečavali smo pravo mednarodno floto vlačilcev z različnim tovorom. Na romunski strani smo opazili več lesenih opazovalnih stolpov, od koder nadzorujejo rečni promet med Jugoslavijo in Romunijo.

Na 130 km dolgi poti med Bazijašem in Kladovim je Donava »ustvarila« pet čudovitih sotesk in tri manjše kotline. Najlepši sta soteski Veliki in Mali Kazan, kjer se mogočna reka naglo zoži na vsega 150 m, kjer doseže celo 100 m globine.

Po skoraj štiriurni vožnji smo končno le pristali na obali, kjer smo napravili prvi skupinski posnetek. Avtobus, ki bi nas moral prepeljati do cilja, je imel veliko zamudo, zato smo ta čas dobro izkoristili. Lotili smo se pisanja razglednic; tisti, ki jih je mučila nevzdržna žeja, pa so se podali v najbližjo gostilno, zato pa so kasne-

je zamudili avtobus. Na srečo so še ujeli lokalni avtobus, ki vozi do hidroelektrarne.

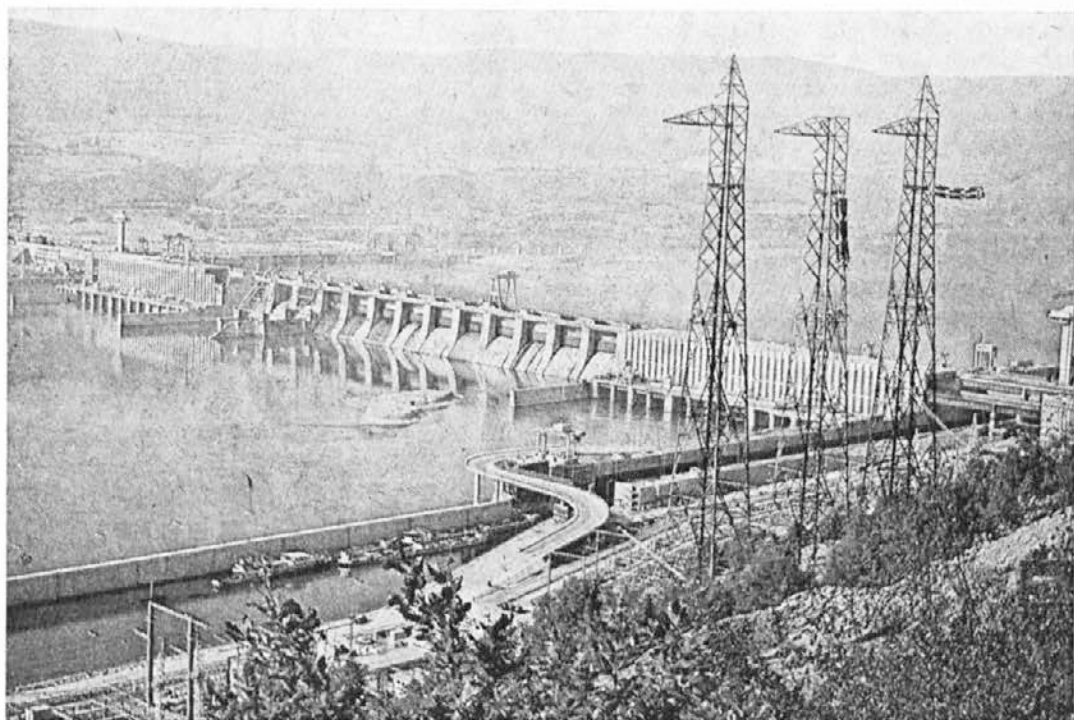
Ogledi hidroelektrarne Djerdap se prično s prikazom kratkometražnega dokumentarnega filma o izgradnji energetskega giganta in vseh turističnih objektov na območju Djerdapa.

Po več kot 2000-letnem prizadevanju človeka, da bi se mu Donava pokorila, je šele v današnjem času ogromna betonska zgradba presekalala pot mogočni in nemirni reki ter tako postala simbol jugoslovanskega gospodarstva. Velikan se je s svojimi dvanajstimi agregati s skupno zmogljivostjo instalirane moči 2050 MW uvrstil med pet največjih elektrarn v Evropi in na svetu.

Hidroenergetski in plovni sistem »Djerdap« so s skupnimi naporoma gradila jugoslovanska in romunska podjetja od 1964. do 1972. leta. Za ilustracijo naj navedem nekaj zanimivih podatkov o velikosti in izgradnji elektrarne. Jez elektrarne se nahaja pri Kladovu — 230 km vodne poti od Beograda. Visok je 70 m in dolg 1278 m. Ima 14 pretočnih polj, vsako je dolgo 25 m. Na sekundo steče skozi turbine 8700 m³ vode. Sistem je sestavljen iz dveh elektrarn. Šest agregatov sovjetske proizvodnje sestavlja romunski del. Pri nas so trije agregati sovjetske proizvodnje, tri pa je izdelalo podjetje »Rade Končar«. Turbine so Peltonove, ena lopatica tehta 20 ton. V objekt so vgradili 3,5 milijona m³ cementsa, izkopali 4 milijone m³ peska. Pri gradnji so porabili toliko materiala, da bi lahko zgradili še en Novi Beograd ali pa železnico po ekvatorju. Med gradnjo je izgubilo življenje deset delavcev.

Na levi in desni strani sta prehoda za ladje. V njih so dvojne zapornice, zgornja tehta 1200 ton, spodnja pa 700 ton. Skozi te prehode spuščajo ladje na spodnji nivo reke ali pa jih »dvigajo« 30 m visoko z reke na jezero.

Čas plovbe skozi Djerdap se je od prejšnjih 120 ur skrajšal na samo 30 ur. Skozi kanal vodijo ladje s kontrolnega stolpa z monitorji in TV kamerami.

Hidroelektrarna Djerdap

Hidroelektrarna Djerdap je s svojo zmogljivostjo 11 milijard KWA električne energije na žalost povezana po 360 KV daljnovodu le z Beogradom in Borom. Jezero, ki je nastalo z dograditvijo elektrarne, je potopilo cela mesta in mnogo vasi, kot so: Ada Keleh, Tekija, Donji Milanovac in druga. Ob jezeru pa so zgradili nova naselja, ki so velika privlačnost za turiste, ki si želijo rekreacije in mirnega počitka.

Po jezu je speljana moderna avtocesta v sosednje mesto Turnu Severin v Romuniji. Mesto kaže mnoge ostanke stare rimske kulture. Znamenit je Trajanov most, ki so ga zgradili v letih 103 do 105 po projektu arhitekta Apolodora iz Damaska. Most je zgradila vojska in ga uporabljala za prehod rimskih legionarjev v Dacijo. Dolg je bil 1100 m in imel 20 podpornih stebrov. Sredi prejšnjega stoletja je še bilo moč pri nizkem vodostaju opaziti ostanke šestnajstih stebrov. Danes sta ohranjena le še dva: eden na romunski in eden na naši strani. Stebri so bili zidani iz opeke in obloženi s kamni.

Šele po ogledu hidroelektrarne smo do kraja dojeli pomen besed, napisanih na rimski kamniti plošči, ki so jo izkopali ob gradnji hidroelektrarne: »Imperator, rimski cesar Trajan, sin božanske Nerve, je premagal nečloveške prepreke in napravil plovbo po Donavi varno.«

Polni novih vtisov smo se z »Raketo« vrnili v Beograd. Bife na gliserju je pripomogel, da smo bili še bolj dobre volje. Noč smo prebili s potepanjem po Skadarliji in beograjskih barih. Naslednji dan pa smo se utrujeni od prečute noči odpeljali z avtobusom na prijateljski obisk v metalurški kombinat Smederevo. Med potjo smo videli, da tudi v okolici našega glavnega mesta »rastejo« vikend hiše kot gobe po dežju. Opazovali smo velike plantaze marelic, breskev, jabolk in hrušk.

Metalurški kombinat Smederevo je sedem km pred mestom v vasi Radinac ob cesti Beograd—Niš. Na površini treh milijonov m² gradijo ta sodobni gigant jugoslovanske črne metalurgije. Železarna je povezana z 8 km dolgim plovnim kanalom z Donavo. V začetku bo služil le za dotok industrijske vode, kasneje pa ga bodo usposobili za redno plovbo takih zmogljivosti, kot so prehodni kanali v Djerdapu. Z železniško magistralo Beograd—Niš—Skopje je kombinat povezan z lastno 4,5 kilometra dolgo progo. Iz Banata pa vodi tudi plinovod, ker bodo v železarni izkoriščali energijo naravnega plina. Nova, moderna železarna bo ob polni zmogljivosti proizvajala 2,7 milijona ton surovega železa letno. Plavž sovjetske proizvodnje ima koristno prostornino 1033 m³. Jeklo pridobivajo v LD konvertorjih.

Kombinat je še delno v gradnji; v njem pa bomo razen koksa izkoriščali domače surovine. Glavni proizvodni obrati so: topilnica, jeklarna, vroča valjarna, hladna valjarna dekopirane pločevine, kovačnica in livarna.

Kombinat ima lastne rudnike železove rude na Kopaoniku, iz katerih pridobivajo letno 300 tisoč ton rude, ki daje 150 tisoč ton magnetnega koncentrata z 22 % bakra. Preostali del potrebne surovine rude dajejo rudniki iz Ljubije in Vareša.

Tovarna je tako velika, da smo se vanjo peljali kar z avtobusom. Tudi delavci kombinata se vozijo do svojih obratov v tovarni z osebnimi avtomobili. Poleg plavža smo si v železarni ogledali še anglomeracijo in hladno valjarno. Predvsem pa so nas zanimala energetska naprave, ki so neprimerne večje od naših. Od skupno 6500 zaposlenih jih dela samo v elektrotehniških službah vzdrževanja 350. Z velikim zanimanjem in nemalo zavisti smo si ogledovali moderno elektro in elektronsko opremo, ki so jo vgrajevali v svoje nove objekte. Oprema je večji del uvožena iz Belgije in Francije.

Zadnji dan našega potovanja smo izkoristili za ogled Beograda. S posebnim zanimanjem in navdušenjem smo si ogledali med drugim tudi vojni muzej na Kalemegdanu, saj smo bili v našem glavnem mestu ravno v času, ko je praznovalo 29-letnico osvoboditve.

V bojih za osvoboditev Beograda je dalo življenje več kot 3000 naših borcev in nad 800 rdečearmejcev. Takrat je imel Beograd le 280 tisoč prebivalcev, medtem ko jih danes šteje že nad 1,2 milijona.

Na koncu se v imenu vseh udeležencev ekskurzije zahvaljujem organizatorjem, posebej pa še našemu požrtvovalnemu vodiču tov. Maroltu.

Blaž Kajzer

Jože Cesnik

Vsak delavnik, skoraj sleherno delovno jutro zgodaj, že pred 6. uro, še pred pričetkom dela je stal na trgu na Ravnah, včasih sam, največkrat pa v družbi sodelavcev Boltija Puha ali Grabnerja. Če ga kak dan slučajno ni bilo, smo se kar vznemirili, češ danes ga pa ni. Kaj neki je le narobe? Tako smo ga bili navajeni vsako jutro srečavati.

Sedaj ga ne vidimo, ga ne srečujemo več. Nič več ne stoji zgodaj zjutraj na trgu, nič več ne gleda kako prihajajo ljudje na delo, ne vidi več, kako pripelje hotuljski avtobus ljudi izpod Uršlje gore in Sel na delo v tovarne po dolini. **Jože Cesnik** dolgoletni direktor trgovskega podjetja Mesnina je nastopil v 1973. letu za služeni pokoj.

Rojen je bil 9. marca 1916. leta v Slovenj Gradcu. Mladost je preživel pri Roginatu v Podgorju, kjer je kot rejnec obiskoval tudi osnovno šolo. Leta 1930 je postal mesarski vajenec v Slovenj Gradcu, 1934 pa po končani vajeniški dobi pomočnik mesarske in klobasničarske stroke. Še istega leta se je zaposlil kot mesarski pomočnik v takratni delavski mesarni železarne Ravne na Ravnah, kjer je ostal vse do leta 1946. Od 1946. leta do 1952 je bil upravnik, ekonom in skladiščnik pri nabavno prodajni zadrugi in uslužbenki restavraciji Ravne. Od leta 1952 do leta 1956 je bil mesarsko prekaževalni pomočnik takratne mesarije in prekaževalnice Ravne. Leta 1956 je bil z odločbo imenovan za upravnika Mesarije in prekaževalnice Ravne. 1. marca 1966 pa je bil imenovan za direktorja sedanjega trgovskega podjetja Mesnina Ravne na Koroškem.

V mesarski stroki je bil tov. Cesnik pravi strokovnjak, posebno kar se tiče izde-

lave mesnih izdelkov, salame šunkarice, kranjske in koroške klobase, hrenovke in lovske so prava specialiteta. Ima tudi mojstrski izpit mesarske in klobasičarske stroke. Tov. Cesnik je ves čas, kar je bil direktor, dobro vodil svoje podjetje. Povsod je bil zraven, za vsako delo je prijel, in to v včasih prav zares nemogočih pogojih; slabi prostori, zima, mraz itd. Zmerom na nogah je skrbel, da je imel kolektiv delo in zaslužek. Poskrbel pa je tudi za to, da je produktivnost rastla in da bi se še več in bolje naredilo. Zato je bil vseskozi tudi pobudnik in zagovornik gradnje velike in moderne skupne klavnice za naše koroško območje. Ta cilj je tudi dosežen, le žal je on prehitro šel v pokoj.

Jože Cesnik pa je imel in ima še vedno veliko in zelo lepo lastnost. Pošten in skromen človek je bil in ostal. Čeravno direktor podjetja, je za vsakega našel besedo, nasmeh in dobro voljo, pa naj je bil to delavec ali kdorkoli drug. In še nekaj je bilo, kar ga je odlikovalo tudi v najhujših časih, ko so bile razne težave na dnevnem redu. To je bil njegov pristni humor, njegova neuničljiva dobra volja vedno in povsod. Četudi se je kdaj razjezil, sta zmagala vedno le dobra volja in njegov življenjski optimizem. Ljudje so ga zato tudi čislali in radi imeli in ga še vedno imajo.

Dragi Jože! Prepričani smo, da boš tako človeški, dober in tovariški, poln dobre volje, humorja in optimizma, kar vse ti je pomagalo, da si premagal težave, ki ti jih je nalagala vsak dan sproti tvoja službena dolžnost, da bo tak ostal tudi še naprej, da te bo to tudi v pokoji ohranilo čilega, zdravega in nasmejanega še dolga leta, tako kakor smo te bili vajeni doslej.

Še na mnoga leta!

Rok Gorenšek

NOVO LETO

Za starim novo leto pride,
kakor vsak dan sonce vzide.
Da bil bi kje še sreče vir,
za nas zemljane stalni mir.

Jernej Krof

Najstarejši gasilec na Ravnah

Na članskem sestanku gasilskega društva Ravne dne 14. novembra 1973 je predsednik društva izročil darilo najstarejšemu članu Francu Anžetu za njegovo 63-letno delo ter njegov 90. rojstni dan, ki ga je prav ta dan slavil.

Anžej se je rodil leta 1883 v Podgorju pri Slovenjem Gradcu. V gasilsko organizacijo je prišel leta 1910, ko mu je bilo 27 let. Zaposlil se je v Železarni Ravne kod pudlar.

Franc Anžej

Zelo rad je hodil na vaje, še raje pa dal za sod piva. Posebnih funkcij ali činov ni imel, bil pa je vzor gasilski organizaciji, saj so ga poznali daleč naokrog.

Anžejevega Franca so dobro poznali tudi drugi občani, bil je dober mešetar in kosec. Bil je oženjen in ima hčerko. Ko je še živela njegova žena, sta stanovala pri Korošču, ki sta mu tudi pomagala graditi hišo. Leto dni po ženini smrti je Franc zapustil Koroščevo stanovanje ter šel v samski dom. Tudi tam ni dolgo vzdržal, ker ni čutil spoštovanja mlajših ljudi. Zaprošil je za stanovanje v Domu upokojencev in ga tudi dobil.

Vsak dan hodi po Ravnah in tako obhodi ves kraj, obiše svoje prijatelje, največji del dneva se pa zadržuje v domu upokojencev.

Ko sem govoril z njim in ga med drugim vprašal, kaj si najbolj želi, mi je rekel: »Rad bi živel še 10 let.«

Anžejev Franc, tudi ravenski gasilci vam želijo še mnogo zdravih let in vam kličejo z gasilskim pozdravom — na pomoč!

Vlado Mihin

Alojz Satler 70 - letnik

Alojzij Satler se je rodil v Lukavici pri Šoštanju 1904. leta kot kmečki sin, sedmi po vrsti. Šolo je obiskoval v Šoštanju. Kot nadarjeni pevec in predan orglarski glasbi je leta 1933 obiskoval to šolo v Celju in jo v letu 1936 absolviral.

V letu 1937 je prišel v Guštanj, sedanje Ravne, in se zaposlil v železarni. Po vsakodnevem napornem delu v tovarni je prevzel mesto organista in pevovodje cerkvenega pevskega zbora.

Njegovo vztrajno delo je rodilo sadove. V naslednjem letu so priredili samostojen pevski koncert na vrtu pri Lečniku. Mešani pevski zbor, ki je takrat štel 21 članov, je z nastopom navdušil Ravenčane. S koncertom so nastopili tudi v Libeličah.

Satler je vodenje zbora prevzel za tov. Golobom Felicijem, ko je ta bil vpoklican na odsluženje vojaškega roka. Zbor je vodil in orglal še v Mežici in pri Sv. Petru pri Dravogradu.

Med drugo svetovno vojno ni prenehal z delom in v letu 1945 je prevzel vodstvo mešanega pevskega zbora, ki je štel 35 članov in je spadal v SKUD na Ravnah, pozneje KPD Svoboda. Ta zbor je uspešno vodil celih 10 let.

Ob nastanku mešanega pevskega zbora leta 1967 pri društvu upokojencev na Ravnah je prevzel njegovo vodstvo. Leta 1968 sta s tov. Gerdejem ustanovila moški pevski zbor društva upokojencev Fužinar, pri katerem še danes oba vestno in predano pojeta.

Alojzij Satler

Ob njegovem jubileju se pridružujemo čestitkam, da bi bil še naprej tako dobre volje in poln razumevanja v naših vrstah. To mu želijo pevci moškega zbora Fužinar na Ravnah.

Franc Rotar

Delo z mladimi gasilci v letu 1973

Na občnem zboru občinske gasilske zveze Ravne na Koroškem, ki je bil v začetku 1973. leta, smo pregledali delo vseh gasilskih društev v občini. Med ostalim smo posvetili večjo pozornost delu in vključevanju novih generacij mladine. Na občnem zboru so bili prisotni tudi predstavniki gasilskih zvez, tj. Slovenj Gradec, Dravograd in Radlje, smo poleg ostalih sklepov sprejeli tudi sklep, da moramo v 1973. letu izvesti ne samo tradicionalna vsakoletna tekmovanja, temveč, da bi se srečevali v raznih prijateljskih shodih oz. izletih. Ker je ta predlog dala naša obč. zveza, so le-to tudi zadožili, da skliče posvet omenjenih obč. zvez.

V zvezi te zadožitve smo sklicali prvi posvet, žal pa sta se temu pozivu odzvala le dva mladinska referenta, zato smo ga preložili za nedoločen čas. Tudi do tega ni prišlo zaradi težav, kot so tekmovanja, nato letni dopusti itd.

Odložili smo se, da organiziramo izlet mladine, ne glede, ali se ostale občinske zveze udeležijo, čeprav smo jih o tem obvestili.

Tako smo organizirali izlet za pionirje dne 16. 9. 1973 na Naravske ledine pod Uršljo goro. Izleta se je udeležilo skupno 144 pionirjev in 36 članov iz občinske gasilske zveze Ravne, Dravograd in Radlje ob Dravi.

Na zbirališču pred Domom gasilcev na Ravnah jih je kot prvi v kratkem nagovo-

ru pozdravil tov. Ivan Žunko, predsednik občinske gasilske zveze Ravne.

Na Naravskih ledinah je udeležencem spregovoril član zveze borcev tov. Ivan Močnik, nato pa je tajnik občinske gasilske zveze Ravne tov. Jamer Zdravko v imenu zveze pozdravil vse udeležence ter podelil mladinskim referentom občinskih zvez knjižne nagrade.

Po končanih govorih vseh predstavnikov smo imeli na programu igre, ki pa jih ni bilo mogoče izvesti, predvsem zaradi lepe sončne nedelje, ki je privabljala bolj v okolico narave, kajti nemalo je bilo takih, ki še niso bili na tem lepem kraju, čeravno tako blizu našega vsakdanjega bivanja.

Z Naravskih ledin smo se napotili peš do »Jazbine«, kjer so nam prišli nasproti naši gasilski avtomobili. Odpeljali smo se v Žerjav, kjer je bila v Domu rudarjev pripravljena mala zakuska. Veseli smo bili okrepčila, celotnega srečanja ter se z mislijo in obljubo, da se kmalu srečamo, odpravili domov.

Dne 23. 9. 1973 pa smo organizirali samo v okviru občinske gasilske zveze Ravne izlet mladincev v Metliko, z namenom, da si ogledajo gasilski muzej — razvoj gasilstva na Slovenskem.

Izleta se je udeležilo 54 mladincev in 16 članov.

Vodja izleta sva bila s tov. Vališerjem — komandirjem občinske gasilske zveze Ravne.

Vsega pa ne verjamem

Ob prihodu v Metliko smo si ogledali gasilske vaje, ki jih je pripravila tamkajšnja občinska gasilska zveza ob zaključku požarno varnostnega tedna.

Nato smo šli na ogled muzeja. Žal moram pripomniti, da smo bili precej razočarani, ker je bil muzej v zelo neurejenem stanju. Pričakovali smo malo več, opravičilo je pač bilo, da muzej »urejujejo«. V isti stavbi je še pokrajinsko arheološki muzej, ogledali smo si tudi tega, tako da smo si prejšnji slab vtis delno popravili.

Po ogledu smo šli na skupno kosilo, ki je bilo pripravljeno v prostorih tovarne »Beti«.

Iz razgovora z mladino sem videl, da so bili zelo zadovoljni, kajti namen ni bil samo ogled muzeja, ampak, da se mladi iz vseh društev srečajo tudi v prijateljskem vzdušju, da pridejo do spoznanja, da je tudi gasilska organizacija tista, ki skuša v svoj program dela vnesti ne samo predpisane panoge tekmovanja, ampak tudi del kulturno zabavnega programa, ki mlade združuje v skupni cilj tj. pomagati drug drugemu in tistemu, ki pomoč potrebuje.

Res, da pri vsem tem nastajajo veliki stroški, ampak naj ne bo nikomur žal teh sredstev, ki jih vlagamo v to dejavnost; če bomo znali vzgajati mlade, bomo v starejših letih imeli zadoščenje, da so nas zamenjali dobri in zavedni gasilci.

Vsako leto je zadnji teden v septembru posvečen požarni varnosti — ali teden požarne varnosti.

Dolžan sem izraziti pohvalo, da so se vse šole res polnoštevilno odzvale pisanju nalog ter s tem med mladino razširile misel, kaj je namen in cilj požarnovarnostnega tedna.

Prispelo je 66 nalog in 30 risb.

Nagrade so bile razdeljene sledečim učencem:

I. skupina: »Poljubna risba ali naloga«. 1. Mojca Lodrant, 2 a, Prevalje, 2. Darjan Mohorko, 1. c, Ravne, 3. Albin Rožej, 2. r, Kotlje.

II. skupina: »Kaj lahko povzroči požar doma in v šoli«, ali »Kako bom ravnal, da ne pride do požara«. 1. Tatjana Plevnik, 4. d, Ravne, 2. Marjana Jehart, 4. r, Kotlje, 3. Bernarda Gradišnik, 3. c, Prevalje.

III. skupina: »Zaščita naših dobrin pred požari«. 1. Blanka Kamnik, 8. b, Črna, 2. Miran Rojko, 7 a, Ravne, 3. Alojz Grauf, 6. a, Mežica.

Nagrade je po vseh osnovnih šolah podelil tov. Ivan Žunko.

Vsi nagrajenci so ob denarni nagradi prejeli tudi diplome.

Prepričan sem, da so nagrade prejeli tisti, ki so si jih zaslužili, oziroma globlje usmerili svojo misel v požarni varnosti. S tem moramo v bodoče nadaljevati, kajti s tem, ko otroci pišejo (ali rišejo risbe) te naloge, se v njih poglubi misel preprečevanja požarov, to pa jim ostane v spominu, saj so že sami naslovi nalog velik preventivni ukrep za vsakega, ki prebere: »Zaščita naših dobrin pred požari« ali »Kako bom ravnal, da ne pride do njih«.

Da bi bil seznanjen širši krog ljudi o vsebini nalog, ki jih otroci pišejo po osnovnih šolah, citiram spis učenke Blanke Kamnik iz Črne.

»Zaščita naših dobrin pred požari«

Iz dneva v dan večkrat slišimo o nesrečah v tovarnah in največkrat krivimo ogenj. Poslopja gore, stropi so uničeni, človeške žrtve, invalidi... In kdo je temu kriv? Človek sam! Njegova malomarnost! Zato tudi ne bo odveč, če bomo odslej bolj previdni. Zakaj ne bi bolj pazili pri kurjenju? Zavedaj se že, ubogi človek, da se boš uničil!

Začnimo, recimo, pri piknikih, ki so zadnje čase, če lahko tako rečem, prišli v modo. »Poglej, poglej, zdaj nas pa še na piknik, na oddih, ne bo pustila!« »Naj segnjemo v stanovanju?« Ah, kje pa! Kdo vam pa brani piknike? Le to vas prosim, da bodite pazljivejši. »Pazljivejši, pazljivejši, vsak nam to pravi. A kako boš poleg vseh drugih skrbi pazil še na to, kje boš zakuril in kako?« A, ne razumite me napak! Saj vas ne grajam in ne karam. Le to pazite, da v jesenskih dneh, ko je listje lepo suho in se zemlja še ni ohladila, ne zanetite požara. Saj vam ne pravim, da morate vsak trenutek imeti oči uprte v ogenj. Le predstavljajte si ljudi, ki bi ves ljubi dan gledali v ogenj! Saj se jim bi vnele oči. A vsaj kdaj pa kdaj bo treba premagati svojo lenobo in pogledati, če se ogenj ni preveč razširil ali če se nič hudega sluteči otroci slučajno ne igrajo z vžigalicami ali kar je še huje — z gorečimi trskami. Popolnoma jim verjamem, da se je zabavno igrati z ognjenim plamenom in požara niso nameravali zanetiti. Enako velja tudi za puhajoče očete, mame, tete in dedke, ko meni nič tebi nič odvržejo še tleč cigaretni ogorek v suho travo. Tudi gasilec bi lahko prihranil mnogo časa in denarja, če ne bi bili tako otročje naivni. Mnogi se tolažijo: »Oh, saj se ne more nič zgoditi, saj bom pazil.«

A vsega le nismo krivi otroci. Veliko napak zagreše tudi odrasli. Nekatero babice, ki jim noge ne služijo več tako dobro, shranjujejo pepel v papirnate ali lesene

zaboje, da jim ni treba vsakokrat hoditi na smetišče. V tem ne vidimo nič slabega. A če se omejimo na zbiranju pepela opazimo, da nismo storili prav, saj v mnogih primerih se nimamo časa niti posloviti od ljubega doma pa že nimamo več strehe nad glavo.

Poglejmo še, kako je s sušenjem perila nad štedilnikom. Zima je in ljudje nimajo kje sušiti. Edina rešitev je štedilnik. A takrat se nam prav lahko zaradi prevelike vročine odtrga vrstica s perilom in požar je tu. In spet gasilci — reševalci, ki še komaj rešujejo nesrečnike iz goreče hiše. Če pa že ni tako hudo, smo ob obleko, ki se je sežgala. Nič manj nevarno ni deževno vreme. Takrat se nam sicer ne bo vžgala trava, ker je mokra, a tu je strela, ki nam lahko uniči dom. Zato nikar ne puščajmo vklopljenih radio aparatov, televizorjev, kadar gromi in bliski parajo nebo. »Joj, sami ukazi in prepovedi!« bo marsikdo pomislil, saj nam je znano, kaj lahko stori iskra iz dimnika, zato se ne jezimo na dimnikarja, ki že navsezgodaj trka na vrata.

Tako priporočam vsem, kakor tudi sebi, da se poboljšamo, kajti sicer nam bo trda predla, ker bomo ostali brez naših dobrin.

Referent za vzgojo mladine
pri občinski gasilski zvezi Ravne
Ivan Pepevnik

ZA DOBRO VOLJO

Dama

Berlinski šolar: »Dama ima klobuk na glavi in rokavice na rokah, ženska pa ne.«

Oglas

Iščemo dame, tudi začetnice.

Enakost

Neka plemkinja je v času francoske revolucije rekla:

»Enakost? Imenitno! Jaz sem tudi zanjo. Samo, ali ne bi mogla biti malo bolj enaka kot druge?«

Razlika

Kakšna je razlika med vodo in dvojčki? Voda je H₂O, dvojčka sta: OH — 2!

Nima pojma

Po šestih hčerkah se je rodil prvi sin. Oče je pil tri dni. Četrty dan so ga vprašali, komu je mali podoben.

— Nimam pojma, je rekel. V obraz ga še sploh nismo pogledali.

Življenje

V prvem življenjskem obdobju je najvažnejša hrana, v drugem ljubezen, v tretjem prebava.

Rojstvo

Učiteljica je prebrala pravljico in Karli bi rad vedel, kaj pomeni:

»Kraljica je rodila kralju sina.«

»To pomeni, da mu je podarila sina.«

Naslednji dan je imel Karli rojstni dan.

Ko so ga vprašali po darilih je odgovoril: »Teta Ida mi je rodila jazbečarja.«

Izdajata upravni odbor Zelezarne Ravne in skupščina občine Ravne na Koroškem. Ureja uredniški odbor: Jože Delalut, Franc Fale, Marjan Kolar, Franciška Korošec, Janez Mrdavšič, Jože Rudi, Jože Sater, Drago Vončina, Milan Zafošnik. Odgovorni urednik: Marjan Kolar. Telefon: 86-031, interni 304. Tisk: CGP Mariborski tisk, Maribor.